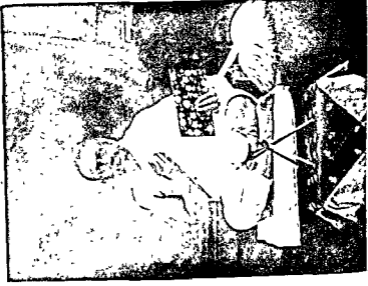

शान्तमूर्ति बालब्रह्मचारि आचार्यमहाराज श्रीमान्

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

जन्म : १९४४

दीक्षा : १९६५ माग. शु. १०

गणीपद : १९७५ कार्तिक व. ६

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

पन्यासपद : १९७५ माघ शुक्र १३

आचार्यपद : १९९२ माघ शुक्र ६

स्वर्गवास : १९९५ फाल्गुन शुक्र १

❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖❖

मेकं पुस्तकं शुद्धमेवोपलभ्य पण्ड्याइत्युपाह्वान्धारामात्मजहरिशङ्करशास्त्रिसमीपे प्रेसकोपि विधाप्य महता परिश्रमेण संशोध्य श्रीशारदासुन्दणालये
निर्णयसागरसुन्दणालयाश्रमैर्मुद्रापितम् ।

अस्य ग्रन्थस्य शोधनं यद्यपि यथाशक्ति दत्तचिंत्तैस्माभिः कृतं तथापि कुतश्चित्कारणाद्यदि इदयः सुशुद्धिद्विद्विद्धिः संशोध्या इति प्रार्थयते ।

मार्गशीर्ष शुक्लैकादशी
श्रीवीरविजयोपाश्रयः
राजनगरम् ।

}

कीर्तिमुनिः पन्यासः

कलिकालसर्वज्ञश्रीमच्छेमचन्द्राचार्यविरचिते-

त्रिषष्टिशलाकापुरुषचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि ।

॥ अथ प्रथमः सर्गः ॥

अथ श्रीसुव्रतस्वामिजिनेन्द्रस्याञ्जनद्युतेः । हरिवंशसृगांकस्य तीर्थे संजातजन्मनः ॥१॥
 बलदेवस्य पद्मस्य विष्णोर्नारायणस्य च । प्रतिविष्णो रावणस्य चरितं परिकीर्त्यते ॥२॥
 भरतेऽत्र रक्षोद्वीपे लंकायां धनवाहनः । आसीद्रक्षोबंशकंदो विहरत्यजितेऽर्हति ॥३॥
 स महारक्षसे राज्यं सुधीर्दत्त्वा स्वसूनुवे । अजितस्वामिपादान्ते परिव्रज्य ययौ शिवम् ॥४॥

१ वैताढ्ये रथनूपुरे पूर्णमेघसुतो धनवाहनः । स श्रीअजितसमवसरणे सिुव्रतः शरणमागतः पूर्वभवपित्रा राक्षसेन्द्रभीमेन सस्नेहेनाभाणि ।

अस्मिन्जम्बूद्वीपे भरतक्षेत्रे-

अस्यैव राक्षसद्वीपस्यादूरेण मरुद्दिशि । विद्यते वानरद्वीपो योजनत्रिशतीमितः ॥५॥

अन्येऽपि वर्षरकूलसिंहलप्रमुखाः सखे ! । द्वीपा मदीयास्तिष्ठन्ति भ्रष्टस्वःखण्डसन्निभाः ॥६॥

तेषु काप्येकस्मिन्नाजधानीं निवेद्य सुखमास । श्रीकण्ठः स्नेहाद्वानरद्वीपवासं स्वीचक्रे ।
कृत्वाधिवानरद्वीपं किष्किन्धाद्रौ महापुरीम् । किष्किन्धां नाम तद्राज्ये तं कीर्तिघवल्यो न्यधात् ॥७॥

श्रीकण्ठस्तत्र भ्राम्यतो रम्यान्वानरदृष्ट्वाऽमारिसाधोष्यान्नपानादि दापयामास । खेचरास्तदादि कौतुकाचित्रे लेप्ये ध्वजच्छत्रा-
दिलक्ष्मसु वानरांश्चक्रुः । ततो विद्याघराणामपि वानरा इति ख्यातिः । श्रीकण्ठस्तदुर्वञ्जकण्ठः । श्रीकण्ठोऽन्यदा नन्दीश्वरे गच्छतः
सुरान्दृष्ट्वाऽनुगच्छन्मानुषोत्तरे विमानस्खलनादल्पतपा अहमिति निर्विण्णः प्रव्रज्य सिद्धः । वञ्जकण्ठाद्यनेकनृपातिक्रमे श्रीसुव्रततीर्थ-
घनोदधिरथो राजा । तदा च लंकायां तडित्केशः । मिथः स्नेहः । अन्येद्युत्तडित्केशः क्रीडितुं नन्दनाहोद्यानं गतः श्रीचन्द्रायाः
पत्न्याः कुचौ नखैर्विलिखन्तं कपिं चाणेन जघान । स कपिः प्रहाराविधुरः किञ्चिद्रत्वा प्रतिमास्थसाधोरग्रे पतितो दत्तनमस्कारोऽब्धि-
कुमारोऽभूत् । ज्ञातमाग्भवो मुनि वन्दे । तत्र तडित्केशभट्टैर्हन्यमानानऽन्यानपि कपीन् पश्यन् सकोपो विकृतानेकमहाकपिरूपः
शिलावर्षेण रक्षांस्युपाद्रौषीत् । तडित्केशस्तं दिव्यप्रयोगं ज्ञात्वाऽचित्वा कोऽसीति पप्रच्छ । तस्माज्ज्ञातवृत्तश्च तेनैव देवेन सह तं
मुनिमुपेत्य वैरहेतुमपाधीत् । मुनिरूचे-श्रावस्त्यां त्वं मन्त्रिषुर्दत्तोऽभूः । एष तु लुब्धकः । त्वमात्तवतो वाराणसीगतोऽनेनाशकुनमि-
त्याहतो माहेन्द्रं देवोऽभूः । च्युत्वा च त्वम् । लुब्धको नरकं भ्रान्त्वा कपिः । अयं वैरहेतुः । देवः साधुं नत्वा लङ्केशानुज्ञातोऽन्त-
र्दधे । तडित्केशस्तच्छ्रुत्वा सुकेशे सुते राज्यं न्यस्य व्रतात्परं पदमाप । घनोदधिरथः किष्किन्धौ सुते राज्यमाधाय व्रताभिर्दृत्तः ।

इतथ वैताडये रथनूपुरे तदाऽशनिवेगः खेचरेशः । विजयसिंहविद्युद्गौ सुतौ । तत्रैवाद्रावादित्यपुरे मन्दरमाली खेटेशः । श्रीमाला कन्या । सा स्वयंवरे किष्किन्धिक्कण्ठे वरमालां चिक्षेप । विजयसिंहो रुष्टोऽभ्यधात् । अमी दुर्नयाः पुराऽपि वैताडधराजधानीतो निवासिताः । केनाऽऽनीताः ? इन्मीन्युक्त्वा किष्किन्धिवधायोचस्थौ । किष्किन्धिपक्षे सुकेशाद्याः । विजयसिंहपक्षेऽन्ये । किष्किन्ध्यनुजेनान्यकेन विजयसिंहे इते तत्सैन्यं तत्रास । किष्किन्धिर्जयश्रीमालान्वितः किष्किन्धां ययौ । अशनिवेगः पुत्रवधश्रुतेः किष्किन्ध्यामववेष्टत् । सुकेशकिष्किन्धी सान्धकौ पुर्यां निर्गतौ । युद्धेऽशनिवेगेनाऽन्धको जप्ते । वानरसैन्यानि त्रेसुः । सुकेशकिष्किन्धी पाताललङ्कां ययतुः । अशनिवेगोऽपि वैस्विधान्छान्तकोपो लङ्काराज्ये निर्घाताहं खेचरं न्यास्यत् । स्वं च पुरं प्राप्तः । कदाचित्सहस्रारं सुतं राज्ये न्यस्य प्राप्तजत् । पाताललङ्कायां सुकेशस्येन्द्राण्यां माली, सुमाली, माल्यवान् इति सुता बभूवुः । किष्किन्धेस्तु श्रीमालायामादित्यराजा, ऋक्षराजाश्चेति सुतौ । अन्येद्युः किष्किन्धिः सुमेरुयात्रानिष्ठतो मधुपर्वतं दृष्ट्वा तत्र किष्किन्धिपुरं निवेश्य तस्यौ । सुकेशस्य ते त्रयः पुत्राः श्रुतपूर्ववृत्ता लङ्कायामागत्य निर्घातं निगृहीतवन्तः । लङ्कायां माली राजाऽभूत् । किष्किन्ध्याद्री किष्किन्ध्यायां त्वादित्यराजाः ।

इतथ रथनूपुरेऽशनिवेगात्मजसहस्रारनृपस्य चित्रसुन्दरीपत्न्यां स्वर्गच्युतः कश्चिद्भ्रमेऽवतीर्णः । काले शक्रसम्भोगदोहदमजीजनत् । स च भर्त्रा विद्याविहितशक्ररूपेण पूरितः । सुतो जातः । इन्द्रनामा स राजाऽभूत् । स इन्द्रमन्यश्चतुरो लोकपालान्सप्तानीकानि, सप्त तदीशान्, वज्रमखमरावणं गर्जं, रम्भाद्या वारवधूर्दहस्पतिं मन्त्रिणं, नैगमेपिणं च पर्यनीकाधिपं चक्रे । प्राच्यां ज्योतिःपुरेशः सोमदिकपालो मकरध्वजाऽऽदित्यकीर्तिभूः । पश्चिमायां मेघपुरेशो वरुणो मेघरथवरुणापुत्रः । उत्तरस्यां काञ्चनपुरेशः कुबेरः

धरकनकावलीसुतः । अपाव्यां किष्किन्धनगरेषो यमः कालाग्निश्रीमभासुतुः । माली तु तमिन्द्रं न सेहे । आवृमित्रमन्त्रियुक् युद्धाय
 चचाल । अशकुनैः सुमालिना च धारितोऽप्येरावणारूढेन लोकपालादिवृतेन पविषाणिना योद्ध्युं प्रवधृते । मालिसैन्ये भये माली
 सतरम्भोऽभ्यधावत । इन्द्रो मालिना, लोकपालाद्याः सुमाल्याद्यैर्युधिरे । इन्द्रेण मालिनि पविना हते राक्षसा वानराश्च सुमालिना
 सार्धं पाताललङ्कां ययुः । इन्द्रो विश्रवः स्रनवे कोशिकाकुक्षिजाय धनदाय वैश्रवणाय लङ्कां ददौ । पाताललङ्कायां सुमालिनो रत्न-
 श्रवाः सुतोऽजनि । तस्य कुसुमोद्याने विद्यां साधयतः काऽपि विद्याधरी पित्रादेशात्समीपे तस्थौ । तदा च मानवसुन्दरीविद्या तव
 सिद्धाऽस्मीति तमवादीत् । ततः स मुक्ताधमालिकः पुरस्तां विद्याधरकुमारीं दृष्ट्वा काऽसि, कुतो हेतोरगगा इत्यूचे । सा प्रत्याह ।
 कौतुकमङ्गले पुरे व्योमविन्दुः खेटेशस्तत्पुत्र्यौ कोशिकाकैकस्यौ । कोशिका यक्षपुरेणेन विश्रवसोदा । तस्या धनदो वैश्रवणः सुतः ।
 शक्रादेशाच्छार्या राज्यं कुरुते । अहं तु कैकसी नैमिचिकगिरा पित्रा तुभ्यं दत्ता । सुमालिखरिति श्रुत्वा तां तत्रैव विवाह्य पुण्यान्तकं
 पुरं न्यस्य तस्थौ । कैकसी स्वप्ने कुम्भिकुम्भमेदसक्तं सिंहं मुखे विशन्तमैक्षिष्ट । स्रुर्भवितेति भवोक्तम् । गर्भाल्प्रभृति कैकस्या वाणी
 निष्ठुराऽभूत् । जितश्रममङ्गम् । दर्पणे सत्यपि मुखं लङ्केऽपश्यत् । निर्दोक्तं सङ्कारं मुखं दधौ । गुरुवपि नाऽनमत् । अरिमूर्धसु
 पादं दितसामास । इत्यादिदारुणमावान् दधे । विपथासनकम्पं कुर्वाणः साधिकद्वादशवर्षसहस्रायुः स्रुरजन्यत । स सुतितल्पगत
 उल्लङ्गपुरा भीमेन्द्रेण दत्तं नवमाणिक्यनिर्मितं हारं पार्श्वस्थकरण्डकाल्पाणिना कृष्ट्वा कण्ठेऽक्षेप्सीत् । कैकसी क्रान्तायाऽऽचल्यौ । यो
 भीमेन राक्षसेन्द्रेण पुरा मेघवाहनाय त्वत्पूर्वजाय हारो ददे अघयावच्च देवतावत्पूजितोऽन्यैर्वोद्धिमशक्यः नागसहस्रेण निधानव-
 द्रक्षितः नवमाणिक्यनिर्मितः । स बालेन कण्ठेऽक्षेपि । पिता तस्य नवमाणिक्यसंक्रान्तमुखत्वाद्दशमुख इत्यभिधा विदधे । ऊचे च

पुरा घटुर्गानिमुनिना तातस्याग्रे कथितं यो नवमाणिक्यं हारं वोढा सोऽर्धचक्रीति । कैकस्या भानुखमाद्भानुकर्णः कुम्भकर्णपिराल्यः
सुतः । चन्द्रतुल्यनखत्वाचन्द्रगत्वा सुता शूर्पणखेति ख्याता । चन्द्रखामाद्विभीषणश्च । ते त्रयोऽपि सोदराः सार्धपोडशचापोच्चाः ।

इति श्रीहिमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुररुचरिते सप्तमे पर्वणि राक्षसवंशवानरवंशोत्पत्तिरावणजन्मवर्णनो नाम प्रथमः सर्गः ।

॥ अथ द्वितीयः सर्गः ॥

—०—

अन्येद्युर्दशमुखः सानुजो विमानारूढं नभस्यायान्तं वैश्रवणं दृष्ट्वा कोऽयमित्यम्बां पप्रच्छ । सोचे । अयं मज्ज्येष्टस्वसुः सुतः ।
इन्द्रस्याग्रमुमटः । इन्द्रेण त्वत्पितामहज्येष्ठं मालिनं हत्वा सराक्षसद्वीपा लङ्काऽस्मै देदे । ततःप्रभृति त्वत्पिता लङ्काप्राप्तिकृतस्पृहोऽ-
ग्राऽऽस्ते । पूर्वं हि भीमो राक्षसेन्द्रः प्राग्भवात्मजाय मेघवाहनाय रक्षोवंशकन्दाय सराक्षसद्वीपां लङ्कां पाताललङ्कां राक्षसीं च विधां
ददौ । स्वपदभ्रष्टस्त्व पितामहः पिता च मृतवत् । कदा त्वां पैतामहासनासीनं द्रक्ष्य इत्यादि । विभीषणोऽवदत् । विपादेनाऽऽलम् ।
दशास्यस्य पुरः क इन्द्रः ? को वैश्रवणः ? यदिवा कुम्भकर्ण एव वैरीभयंचास्यः । अथवा तदादेशादहमेवेति । दशास्यः प्राह ।
दोर्वीर्येणैव परान्चेतुं शक्नोऽस्मि । तथाऽपि क्रमागता विद्याः साधये । पितरौ नत्वा सानुजोऽपि भीमारण्यं प्राप । ते त्रयोऽपि
मीम्नेऽप्यरण्ये यामद्वयेन सर्वकामान्नदामष्टाधरां विद्यामसायन्त् । दशकोटिसहस्रजापात्फलदं पोडशाधरं मन्त्रं साधयितुं प्रारेभिरे ।

वनागतेन जम्बूद्वीपेयेनाऽनादृतेन क्षोमार्थं श्रेयिताभिरपि स्वर्वधूमिर्न क्षुब्धाः । ततोऽनादृत एव श्रोत्रे । केनेदं पाखण्डं शिक्षिताः ?
 यात यात । यदि वा वाञ्छितं ददामि । तथाऽप्यक्षुभ्यन्तु तत्प्रेरिता व्यन्तरा विभीषिकां चक्रुः । पितरौ तद्भगिनी च विकृत्य बद्ध्वा
 पुरशिक्षिषुः । पितरौ स्वसा च त्रायस्व त्रायस्वेत्यादि नाना चक्रन्दुः । व्यन्तरास्तच्छिरांसि चिच्छिन्दुः । तथापि तत्कर्माऽपश्यन्त
 इव ते न क्षुभ्यन्ति स्म । रावणाऽग्रेऽनुजयोः शिरसी अपातयन् । तयोरेग्रे च दशास्यस्य शिरः । अनुजावग्रजभक्त्या किञ्चित्कोपाञ्चु-
 क्षुभतुः । न तु हीनसत्त्वतया । साधु साध्विति नभोवाणी । यक्षकिंकरा नेशुः । सहस्रं विद्याः प्रज्ञायाथा रावणं प्रापुः । संवृद्ध्याद्याः
 पञ्च विद्याः कुम्भकर्णस्य । सिद्धार्थाद्याश्चतस्रो विभीषणस्य सिद्धाः । अनादृतो रावणं क्षमयामास । रावणस्य च कृते तत्रैव स्वयंप्रभं
 पुरमकृत । विद्यासिद्धिं श्रुत्वा पितरौ स्वसा बन्धवश्च तत्राऽऽययुः । रावणः पद्भिरुपवासैश्चन्द्रहासं खड्गमसाधयत् ।

इतश्च वैताल्यदक्षिणश्रेणौ सुरसंगीतपुरेश्वरमयेन स्वसुता मन्दोदरी स्वयंप्रभपुरमागत्य रावणाय दत्ता । तथा सह चिरं रेमे ।
 अन्यदा रावणो मेघरवाद्रिं गतः । सरसि मञ्जन्तीः खेचरकन्याः पद्सहस्रसंख्याः पद्मावत्याद्या दर्शनाज्ञातरागा गान्धर्वेण विवाहेन
 स्वीचक्रे । तत्पितृन्पुत्सुत्स्वन्नरान्मुञ्चतः प्रस्नापनास्त्रेणामोहयत् । नागपाशैर्वन्ध । नवोदावचोभिर्मुमोच । रावणस्ताभिः समं स्वयंप्र-
 मपुरमियाय । कुम्भकर्णः कुम्भपुरेशमहोदरसुतां तडिन्मालां पर्यणैपीत् । विभीषणो वैताल्यदक्षिणश्रेण्यां ज्योतिष्पुरेशवीरसुतां पङ्क-
 जश्रियं व्यवाहयत् । मन्दोदर्या इन्द्रजिन्मेघवाहनौ सुतौ घृतौ । कुम्भकर्णविभीषणौ पितृवैरं श्रुत्वा वैरिश्रितां लङ्कापुपाद्रौष्टाम् । वैश्र-
 वणो दूतेन सुमालिनमृचे । इमौ शिशु शाधि । अन्यथा त्वया सह मालिवत्सं नेष्याम्येतौ । रावणः सकोपमभ्यधात् । कोऽयं धनदः ?
 स एवं वदन् किं न त्रपते ? दूतो लङ्कां गत्वा तत्कथयामास । दूतानुपदं च सासुजे सानीके रावणे लङ्कां प्राप्ते सोऽपि लङ्काया

निर्गतो युध्यमानो भयो मानखण्डनात्रिविण्णो गृहीतव्रतो रावणेन नत्वा ज्येष्ठो भ्रातासि क्षम्यतां मन्तुर्लङ्कयामपि राज्यं कुरुष्वे-
त्युक्तोऽपि प्रतिमास्यथरमदेहो न किञ्चिदूचे । रावणस्तं निस्पृहं ज्ञात्वा तस्य पुष्पकं विमानं लंकया सह ललौ । अथ पुष्पकारुढः
सम्भेताद्रौ जिनान्नत्वाऽवरोहन्नहस्तमतिहारेण सेनाकलकलेन गर्जनन्तं वनगजं दृष्ट्वा देवस्याऽयं यानयोग्यो हस्तीत्यूचे । ततो दशा-
स्यस्वं पिङ्गदन्तं मधुपिङ्गलाक्षं सप्तहस्तोच्चं नवहस्ताऽऽयतं गजं वशीकृत्यारूरोह । भुवनालङ्कार इति गजस्याख्याऽभूत् । तच्चैवोपित-
रात्रिः शतरास्थानीस्थो घातजरेण पवनवेगविधाघरेणायचि । देव ! किष्किन्धिसुतौ स्वर्यज्ञा ऋक्षराजाथ पाताललङ्कायाः किष्कि-
न्यां गतौ । यमेन युद्धा बद्धा कारायां क्षिप्तौ वैतरणीयुतान्नरकावासान्विधायच्येदमेदादिदुःखं सपरिच्छदौ प्राप्येते । तौ मोचय ।
रावणोऽपि तेन मत्पचयो बद्धा यच्छामि तत्फलमिति वदन् सानीकौ यमपालितां किष्किन्यां गतः । त्रुपुपानशिलास्फालादिरौद्रा-
न्मत्सनरकान्दृष्ट्वा परमाथार्मिकान्मत्त्रास्य स्वपत्नीनन्यानपि चामृशुचत् । नरकारक्षेभ्यो ज्ञातवृत्तौ यमो योद्दुयुं लग्नः । शराशरि चिरं
युद्धा दण्डमुत्पाटय धावितो रावणेन क्षुरप्रखण्डितदण्डः शरान् क्षिपन् रावणवर्णैर्जजरित इन्द्रं गत्वा नत्वोचे । यमत्वं न करिष्ये
दशास्यो हि यमस्यापि यम उत्थितः । तेन नारका मोचिताः । क्षत्रव्रतभृता रणे जीवन्मुक्तोऽस्मि । वैश्रवणं जित्वा लङ्कां पुष्पकं च
तदिमानं लले (ललौ) । कुद्रः शक्रो युद्धान्मत्रिभिर्निपिद्धो यमाय सुरसङ्गीतं पुरं दत्त्वा स्वयं तथैव विललास ।

इतत्र रावणः किष्किन्यामादित्यजसे ददौ । ऋक्षपुरमृक्षरजसे पुरा ददौ । स्वयं लङ्कायां पैतामहं राज्यमपात् । इतथादित्य-
रजसः कपिराजस्येन्दुमालिन्यां वाली सुतः ।

जम्बूद्वीपं समुद्रान्तं वाली बाहुयलोल्बणः । नित्यं प्रदक्षिणीकुर्वन्सर्वचैतयान्यवन्दत ॥८॥

सुग्रीवो द्वितीयः सुतः । श्रीममा कनीयसी कन्या । ऋश्रजसोऽपि हरिकान्तायां नलनीलौ सुतौ । आदित्यराजा वालिदत्तराज्यः
प्रपन्न्य शिष्यं ययौ । वालिरपि (बाल्यपि) सम्पगृह्णति दयालुं स्वानुरूपं सुग्रीवं यौवराज्ये न्यास्यत् ।

अन्यदा दशास्ये सभायें गजारूढे चैत्यनस्यै मेरुं गते मेघप्रभसुतः खरखेचरो जातराणां चन्द्रणवां जह्रे । पाताललङ्कां गत्वा-
ऽऽदित्यराजःखनुं चन्द्रोदरं निर्वास्य तां चादत्त । क्षणादागतो दशास्यस्तज्ज्ञात्वा क्रुद्धः खरवधाय चलन् मन्दोदर्याऽनुजाभ्यां चाभि-
दधे । कन्याऽवश्यं क्वापि देया । इयं च दूषणाग्रजेऽदूपणे जातरागा । ततस्तया तदुद्वाह्य पाताललङ्काञ्च देहि । दशास्यस्तत्कृते
मयस्मारिचौ प्रेष्य व्यवाहयत् । ततः स पाताललङ्कायां रावणाज्ञया तस्थौ । तदा तेन निर्वासिते चन्द्रोदरे कालान्मृते तज्ज्ञायाऽनुराधा
नष्टा । गर्भिणी वने विराधनामसुतमदत्त । सम्प्राप्तियौवनः कलावान् विक्रमी भूमिं विजहार । ततो रावणः कथाप्रसङ्गेन सभायां
वालिनं श्रौढप्रतापमभृणोत् । असहनो दूतेन तं जगौ । त्वत्पूर्वजः श्रीकण्ठोऽरिभीतोऽस्मत्पूर्वजं कीर्तिधवलं शरणं शिश्राय । कीर्तिय-
वलस्तं श्यालं रिपुम्यश्चात्वेहैव वानरद्वीपे न्यधात् । तदाद्यावयोर्भर्तृभृत्यभावेन भूयस्तु भूपेषु गतेषु त्वत्पितामहकिष्किन्धिमतम्पिता-
महसुकेशयोः स सम्बन्धो निर्व्यूढः । त्वत्पिता चादित्यराज यमगुप्तेराकृष्य किष्किन्धाराज्ये मया न्यधायीति जगत्प्रतीतम् । ततस्त्वं
तत्तनयो नयी वालिः (वाली) प्राग्बदस्मत्सेवां कुरु । वालिः क्रुद्धोऽप्यविकृताऽकारः प्रोवाच । रक्षोवानरेश्वराणां मिथः स्नेहसम्ब-
न्धमघयायदखण्डितं जाने । पूर्वजाः सम्पद्धिपदोमिथः सहाया बभूवुः । न तु सेव्यसेवकता । अहन्तं देवं साधुं च सुगुरुं विनाऽन्यं
सेव्यं न विद्मः । अद्यैवं वदताऽनेन प्राक्स्नेहः खण्डितः । तस्याहमपवादमयात्किञ्चिन्न कुर्वे । विप्रियन्तु कुर्वतः प्रतिक्रियां करि-
ष्ये । त्वत्स्वामी यथाशक्ति विधत्तां, व्रजेति । रावणे क्रोधात्किष्किन्धां गते वालिरप्यभ्यागत्य युयुधेतराम् । वाली दयालुर्दशास्यं

मचोत्पूर्वं सैन्ययुद्धान्निषिव्याङ्गेन योद्धुमारमे । दशास्यमुक्तान्यस्त्रापयस्त्रर्मन्त्रास्त्राणि मन्त्रास्त्रैर्जघान । चन्द्रहासासिमाकृष्य धान्तं
वामेन बाहुना लीलैयैव लात्वा कन्दुकमिव हस्तकोटरे न्यस्य चतुःसमुद्रं क्षणेन भ्रान्त्या तदैव तत्रैस्य त्रपायनतं तं मुक्त्वा वभापे ।
अर्हन्तं विना मम कश्चिन्न नमस्यः । तं मानं धिक् । येन मत्प्रणामेच्छुरेतां दशां प्राप्तोऽसि । मया परोपकारस्मृतेर्मुक्तोऽसि । राज्यं
च मद्दत्तं ग्राधि । मयि सति कुतस्त्वेयं भूः । तदहं प्रव्रजिष्यामि । किष्किन्धायां तु त्वदाज्ञाधरः सुग्रीवोऽस्तु । इत्युक्त्वा सुग्रीवं
राज्ये न्यस्य गगनचन्द्रर्षिपांश्वे प्रव्रज्यां प्रपेदे । नानाभिग्रहः प्रतिमाधरो ध्यानी विहरन् विविधलब्धिधरो बभूव । अष्टापदाद्रौ च
गत्वा कायोत्सर्गमदत्त । पारितकायोत्सर्गे मासान्ते पारणं निर्ममे । मुहुर्मुहुरेवं चकार ।

इतश्च सुग्रीवो रावणाय स्वस्वसारं श्रीप्रमां ददौ । यौवराज्ये वालिपुत्रं चन्द्ररश्मि न्यवेशयत् । रावणोऽपि लङ्कास्थितो विद्याध-
रेन्द्राणां कन्या वलादप्युपयेमे । अन्यदा नित्यालोकखेचरेशसुतां रन्तावलीमुद्रोदुं गच्छन्नष्टापदाद्रेरुपरि पुष्पके स्व-
लिते कुद्वस्तद्रेतुं पश्यन्विमानस्याधः प्रतिमास्थं वालिं दृष्ट्वाऽवदत्-रे दाम्भिक ! अद्यापि विरोधं वहसि ? अग्रेऽपि कयाऽपि मा-
यया मामग्रहः । ततः कृतप्रतिकृतभीतो व्रती जातः । स एवाहम् । त एव मम वाहवः । यथा सचन्द्रहासं मामूढ्वाऽब्धिध्वज्जाम्यः ।
तथा त्वां माद्रिसुत्थिष्य गर्दो क्षेप्स्यामीत्युक्त्वा क्षमां विदार्याऽष्टापदतलप्रविष्टो विद्यासहस्रं स्मृत्या तमद्रिसुद्रेत्रे ।

तद्वत्तद्वितिनियोपवित्रस्तव्यन्तरामरम् । झलज्झलितिलोलाब्धिपूर्यमाणरसातलम् ॥९॥

ज्वलत्वद्वितिविभ्रदृषद्ग्रावक्षुण्णधनद्विपम् । कडत्कद्वितिनिर्भग्ननितम्बोपवनद्रुमम् ॥१०॥

गिरि तेनोद्भूतं ज्ञात्वाऽवधिना स महासुनिः । अनेकलब्धिनयब्धिरिति दध्यौ विशुद्धधीः ॥११॥ विशेषकम् ॥

आः कथमयं दुर्मतिर्मयि मात्सर्यादनेकजन्तुसंहारं भरतेश्वरचैत्यध्वंसं च कर्तुं यतते ? अहं निर्ममोऽपि चैत्यत्राणाय प्राणिरक्षायै च रागद्वेषौ विनैवंनं किञ्चिच्छिष्ये । ततः पादाङ्गुष्ठेन गिरिमूर्धनि लीलया पीडिते सङ्कुचद्रात्रो दशास्यो रुधिरं वमन्पृथ्वीं रावयजरा-
वीत् । तेन रावण इति पप्रथे । श्रुताऽऽरटनेन वालिना मुक्तो निःसृत्य नत्वाऽक्षमयत् । त्वं बली । अहमज्ञः । त्वया प्राणा दत्ताः । इत्यु-
क्त्वा त्रिःपदधिणीकृत्य ववन्दे । बालेरुपरि सुराः पुष्पवृष्टिं व्यधुः । रावणः पुनर्वालिनत्वा मस्तचैत्यं गत्वा सान्तःपुरो विधिना
पूजां विधाय ।

समाकृत्य स्वसातन्त्रीं प्रमृज्य च दशाननः । महासाहसिको भवत्या सुजवीणामवाद्यत् ॥ १ ॥
दशास्य उपवीणयत्यन्तःपुरे गायति धरणेन्द्रः समागतोऽर्हतोऽर्चयित्वा नत्वा गीतरञ्जितस्तुष्टोऽस्मि, धृणीष्वेति रावणं प्रोवाच । स्वा-
भिभक्तस्य तवैतद्युक्तम् । मम त्याददानस्य भक्तेरपकर्ष इत्युक्तवति रावणेऽत्यन्तं तुष्टो नागेन्द्रोऽमोघां शक्तिं रूपविकारिणीं विद्यां
दत्त्वा स्वाश्रयं जगाम । दशास्योऽपि जिनान्नत्वा रत्नावलीं ब्यूढ्य लङ्कां प्राप । बालेरपि तदैव केवलज्ञानमुत्पेदे । क्रमेण मुक्तः ।

इतश्च वैताढ्ये ज्योतिःपुरे ज्वलनशिखसुता तारा चक्राङ्गखेचरसुतसाहसगतिना सुग्रीवेण च ययाचे । पित्रा नैमित्तिकादीर्घायु-
कृतां श्रुत्वा सुग्रीधाय सा ददे । तारायामङ्गदजयानन्दौ सुवौ । साहसगतिस्तरां जिहीर्षुः क्षुद्रहिमवति गत्वा रूपपरिवर्तिनीं श्रेसुरीं
विद्यां साधयितुं प्रारभे ।

इतश्च रावणो दिग्यात्रायै चलितो द्वीपान्तरवासिनः खेचरानारेन्द्रांश्च वशीकृत्य पाताललङ्कां गतः खरेण प्राभृतैरपृञ्जि । चतुर्द-
शसहस्रखेचरेधरेण खरेण सह रावणः शक्रं प्रति चचाल । सुग्रीवोऽपि तत्पृष्ठतः । दशास्यो रेवातटोषिवः शुचिर्मणिपट्टे न्यस्तं रत्नमयं

पिग्यं रेवाग्भोभिः संस्नप्य तदम्बुजैः पूजयन्नकस्माद्वाग्धिवेलासमहापूरेण हृतायां पूजायां शिरच्छेदं मन्यमानः क्रुद्धो रे कोऽयं पूजा-
विभ्रं कृतवान्मिथ्यादृष्टिनरः खेचरोऽसुरः सुरो वेत्यभिदधौ । कश्चित्खेचरो न्यवेदयत् । इतः परस्तान्माहिष्मतीपुर्यस्ति । तदीशः
सहस्रांशुर्नृपो नृपसहस्रैः सेव्यो महाभुजो रेवायां जलक्रीडायां सेतुवन्धेन वारि बद्ध्वा राज्ञीसहस्रेण खेलति । द्वयोरपि तीरयोस्त-
स्यात्परधा लक्षसंख्याः सन्ति । ते च तस्य महौजसः शोभामात्रम् । तेन स्त्रीसहस्रान्वितेन पर्यस्यमानं पय उल्लुठितम् तव देव-
पूजां प्लावयामास । पश्याभिज्ञानम्, एतानि तत्स्त्रीणां निर्माल्यानि, तद्भ्रूरागीराविलमिदं पयः । दशास्यः क्रुद्धः । रे तेन स्वाङ्गदू-
षितवारिभिर्दूषितेयं पूजा । दशास्येन तद्वन्धनार्थमादिष्टा रक्षोभटा नभस्थाः क्षितिस्थान्सहस्रांशुभटान्मोहयन्त उपदुद्बुधुः । सहस्रांशुस्त-
त्तथा दृष्ट्वा घनुरधिज्यं विधाय तान्यैरव्यवर्तयत् । दशास्यस्तान्व्यावृत्तान्वीक्ष्य स्वयं गत्वा चिरमस्त्रैर्युद्धा दोर्वीयेणाजेयं तं वि-
धया मोहयित्वा जग्राह । स्वसन्धे निनाय । संसद्यासीनश्चारणथ्रमणं शतवाहुं दृष्ट्वा न्यस्य नत्वाऽऽसने स्वयं दत्त आसयित्वा भूमौ नि-
पण्णो बद्धाञ्जलिरागतिहेतुं पप्रच्छ । अहं माहिष्मत्यां शतवाहुर्नृपः सहस्रांशौ राज्यं न्यस्य प्रात्रजमिति मुनिनाऽर्घोक्ते विनयी किं
श्रीपूज्यात्मजोऽयमित्यूचे । आमेति मुनिनोक्ते दशास्यः प्राह । मया पूजाञ्जंशदयमाकृष्टः । ततो मन्येऽमुनाप्यज्ञानादेतत्कृतम् ।
त्वत्पुनुः किमहंदाशातनां कुर्यादित्युक्त्वा सहस्रांशुस्तत्रानैषीत् । तेन त्रपावता पिता नतः । दशास्येनोक्तं त्वं त्रयाणामस्माकं तुर्यो
बंधुगति । सहस्रांशुराह व्रतं श्रियन्ते । इत्युक्त्वा रावणाय स्वांगजं समर्प्य चरमदेहस्तातान्ते व्रत्ययोष्यायामनरण्यनरेन्द्राय सुहृदे
दीक्षां गृहीतामज्ज्ञपत् । स्मृतयुगपद्ब्रतसङ्केतो दशरथं राज्ये न्यस्य व्रतं ललौ । अथ रावणः शतवाहुसहस्रांशु नत्वा सहस्रांशु-
मुतं राज्ये न्यस्य गगने चचाल ! तदा च नारदपियष्टिघातादिजर्जरोऽन्याय इति पूरुर्बुध्वन् दशास्यमित्याह । राजपुरे मरुत्ताख्यनृपो

मिष्यात्न्यतं कुर्वाणीऽस्मि । तयाऽऽरतः पशुन्दृष्ट्वा मया ज्योम्नोऽवतीर्य किमिदमित्युक्तो मरुतः प्राह । यज्ञोऽयं ब्रह्मणोदितः ।
रक्षन्नेदि देववृष्यै पश्यो होगव्याः । महापमोऽयम् ।

ततस्तस्याऽहमित्याऽऽह्यं यदुर्वेदिकृषीरिता । आत्मा पथा तपो बद्धिर्ज्ञानं सःस्पिः प्रकीर्तितम् ॥१३॥

कर्माणि समिधः क्रोथादपस्तु पशयो मताः । सत्यं यूयः सर्वप्राणिरक्षणं दक्षिणा पुनः ॥१४॥

त्रिरत्नी तु त्रिवेदीयमिति वेदोदितः ऋतुः । कृतो योगविशेषेण मुक्तं भवति साधनम् ॥१५॥

छागवथादिना तु नरक एव । वद्राजन् ! उत्तमोऽसि, युद्धिमानसि, व्याधोचितं कर्म मा कार्षीः । प्राणिवधेनापि चेत्स्वर्गस्तदाऽयं
जीवलोकोऽव्यैरपि दिनैः शून्यः स्यात् । इति मद्राक्यात्कुद्धैर्द्विजैर्देवादिभिर्हन्यमानो नन्द्या त्वां प्राप । ततस्तान्पशुंस्त्रायस्वेति । ततो
दद्यात्सत्सद्विद्यया विमानादुरीणो मरुत्तेन पाद्यासनादिनाऽर्चितः । अरे धर्मोऽर्हि सातः । तद्यज्ञं मा कार्षीः । चेत्करिष्यसि तदा तथाऽत्र
मत्पुत्रो वासः पश्य च नरके । इति दद्यात्सेनोक्तो मरुतो मखं व्यस्राक्षीत् ।

अमी पशुयात्मानो यज्ञाः कुषो जज्ञिरे ? इति रावणपृष्टो नारदोऽबक् । चेदिषु शुक्तिमतीनद्या शोभिता शुक्तिमती पुरी ।

गतेष्वनेकेषु शूरेषु सुव्रतान्मौनिसुव्रतेः । अभिचन्द्रोऽभवत्तस्यां राजा तत्तनयो वसुः ॥१६॥

वसुः सत्यवाक्त्वेन ख्यातः ।

पाश्वे क्षीरकदम्बस्य गुरोः पर्वतकः सुतः । राजपुत्रो वसुश्चाहं चापठाम त्रयोऽपि हि ॥१७॥

अस्मात्तु निशि सुप्तेषु गुरुधारणश्रमणाभ्यामित्युव्यमानं शुश्राव । एयमेकः स्वर्गं यासति, द्वौ नरकम् । ततो गुरुः परीक्षेच्छुरस्मा-

कमेकैकं पिष्टुकुक्कुटं समर्प्य यत्र कोऽपि नेक्षते तत्राऽमी वध्या इत्याह । वसुपर्वतकौ शून्यदेशे जप्ततुः । अहं पुराद्बहिर्दूरे गत्वा
गुरुवचो व्यचारयम् ।

असौ पश्यत्यहं पश्याम्यमी पश्यन्ति खेचराः । लोकपालाश्च पश्यन्ति ज्ञानिनोऽपि हि ॥१७॥
इति । तन्नूनं दयालवो गुरवोऽस्मत्प्रज्ञां परीक्षन्ते । व्याघृत्य गुरूणां न्यवेदयम् । गुरुभिरालिङ्गितः, श्लाघितः । वसुपर्वतकौ स्ववृत्त-
शंसिनौ प्रति गुलाह । रे पापौ युवामपश्यतम् ? खेचरादयोऽपश्यन् ? कथं हताविति । गुरुः पुत्रस्य पुत्रादप्यधिकस्य च वसोर्नरक-
गतिज्ञानान्निविष्णो दीक्षां जग्राह । पर्वतस्तत्पदेऽभूत् । अहं स्वस्थानमगमम् । अभिचन्द्रेऽप्याचत्रते वसुः क्षमामपालयत् । सत्यवा-
दीतिमसिद्धः सत्यमेव जगाद । अथ विन्ध्यनितम्बे व्याधेन मृगाय क्षिप्तन्तरा स्वलिते वाण आकाशस्फटिकशिला पाणिस्पर्शाद-
बोधि, चिन्तितं च । मया मृगोऽस्यां संक्रान्तः परतश्चरन्दृश्ये तदसौ वसुनृपस्य योग्या । तेन रहो ज्ञापितो राजा शिलां जग्राह ।
तस्मै च धनं ददौ । राजाच्छन्नं तथा स्वासनवेदिकां घटयित्वा शिल्पिनोऽघातयत् । तस्यां वेदौ न्यस्तं सिंहासनं सत्यप्रभावात्मः-
स्थितमिति जनोऽजानात् । सत्येन तुष्टा देवताऽस्य सान्निध्यं कुर्वन्तीतिप्रसिद्धया भीता नृपा वशं ययुः । अन्यदा तत्र गतोऽहं
पर्वतकं शिष्याणां ऋग्वेदं व्याख्यानयन्तमर्जयिष्यमित्यत्र मेरैरिति द्रुवाणं भ्रातर्भ्रान्तिरियं त्रिवार्षिकाणि धान्यानि न जायन्त
इत्यजा गुरुणाऽप्याख्याता इत्यवोचम् । पर्वतकः प्राह । ततेन नैवं व्याख्यातम् । निघण्टुध्वप्यजा मेपा इत्युक्तत्वात् ।

अवोचमहमप्येवं शब्दानामर्थकल्पना । मुख्या गौणी च तत्रेह गौणीं गुरुरचीकथत् ॥१८॥
धुधा मा पापमर्जय । पर्वतेनोक्तम् । गुरुणाऽजा मेपा उक्ताः । जिह्वाच्छेदः पणः । वसुः सहाध्यायी प्रमाणम् । तच्चाहं प्रत्यश्रौषम् ।

माता पर्वतं रहः प्रीचे । गृहकर्मव्यग्राऽप्यहं त्वत्पितुरजाखिवापिकं धान्यमित्यश्रौषम् । त्वमविमृश्य पणं वपधाः । पर्वतोऽवदत् ।
 कृतस्याऽकरणं नास्ति । अम्बा गत्वा नृपं पुत्रमिधां ययाचे । राह्या सादरं पृष्टा तं वृत्तान्तं निवेद्याज्जान्मेपान्वदेरित्यर्थोयामास । वसु-
 गुरुवचोऽन्यथात्वं क्लृप्तसाक्ष्यं च महापापमित्यादि ब्रुवणो गुरोः वसुं बहुकुरु सत्यव्रतं वेति' सरोपं तयोक्तस्तद्वचोऽमंस्त । ततः पर्वतो
 ऽहं च सम्भेष्व्वासीनेषु स्वं स्वं पक्षमशंसाव । विप्रशृद्धैः सत्यश्रावणायां कृतायां पर्वतपक्षं स्यापयन्कुद्वाभिदेवताभिराकाशस्फटिकासन-
 वेदिकाटलनाद्भूमौ पतितो निपातितो वसुर्नरकं ययौ । वसोः सुताः पृथुवसुः, चित्रवसुः, वासवः, शक्रः, विभावसुः, विश्वावसुः,
 वरुः, महाव्रत एते पैतृके पदे निषण्णा देवताभिस्तकालमहन्यन्त । सुवसुर्नवमः वसुर्नष्टा नागपुरं ययौ । दशमस्तु बृहद्ब्रजो मथु-
 राम् । पर्वतस्तु पौरैर्वहुधा हसित्वा पुर्यां निर्वासितो महाकालासुरेण सञ्जगृहे ।

कोऽयं महाकाल इति दशस्यपृष्टो नारदः प्राह । चारणयुगलपुरेऽयोधनो राजा । दितिः प्रिया । सुलसा सुता । तस्याः
 स्वयंवरे नृपा आययुः । सर्वेषु सगरोऽधिकः । सगराज्ञया मन्दोदर्याह्वा द्वाःस्था प्रत्यहमयोधननृपावासं ययौ । कदाचित्सा छन्ना गृहो-
 धानकदलीगृहे दितिमुलसयोः संलापं सुश्राव । दितिः सुतामूचे । भरतवाहुबल्योः धर्यसीमौ सुतौ । सोमवंशे मातृद्रावृणविन्दुः ।
 धर्यवंशेऽयं त्वत्पिता । त्वत्पितुः स्वसा सत्ययशास्तृणविन्दोर्भार्या । मधुपिङ्गः सुतः । अहं त्वां तस्मै दीयमानामीहे । त्वत्पिता तु
 स्वयंवरवराय दित्सति । ततस्त्वया मन्मनःशल्योद्धाराय मद्रावृजो वरणीयः । सुलसाऽपि तन्मेने । मन्दोदरीतो ज्ञातवृचः सगरः
 स्वपुरोधसे विश्वभूतयेऽकथयत् । सोऽपि सद्यः कविस्तथा राजलक्षणसंहितां चक्रे, यथा सगरोऽखिलराजलक्षणपुक्तो, मधुपिङ्गलस्तु
 तद्रहितः स्यात् । तत्पुस्तकं च पुराणवत्पेटायां क्षिप्तम् । अन्यदा राजाज्ञया संसधाकृष्टम् । तत्रादौ सगरेणोक्तं यो निर्लक्षणः स

वस्यस्त्याज्यश्च । वाच्यमाने पुस्तके मधुपिङ्गले निर्लक्षणत्वाच्छजिते निर्गते सुलसा सगरं वने । मधुपिङ्गो चालतपसा महाकालाहः
पष्टिसहस्रशोऽसुरो जातः ।

अवधिना सगरचेष्टितं ज्ञात्वा सगरमन्यांश्च राज्ञो जिघांसुः शुक्तिमतीनद्यां विप्रवेपः पर्वतं दृष्ट्वाऽवादीत् । शाण्डिल्यो नामाऽहं
त्वत्पितृमित्रमहं धीरकदम्बश्च सहाध्यायिनो । नारदेन जनैश्च धर्षितं त्वां श्रुत्वा समागमम् । गर्त्रैर्विश्वं मोहंस्वल्पधं पूरयिष्ये । इत्यु-
च्वाऽसौ पर्वतयुतः कुर्मणेन जनं मोहयामास । जने व्याधिभृतादिदोषानजनयत् । पर्वतोऽपि शाण्डिल्यानुज्ञया रुक्शान्तिं कृत्वा जना-
न्त्यमतेऽतिष्ठिपत् । एवं सगरस्यापि पुरान्तःपुरादौ तद्विकृतरोगपीडिते सशाण्डिल्यपर्वताश्रयाद्रोगशान्तिर्जज्ञे । सौत्रामण्यां सुरापानम् ।
गोसर्वेऽगम्यागमनम् । मातृमेधे पितृमेधे च तद्वधः । कूर्मशृष्टोपर्यशौ जुहुकाख्याय स्वाहेत्युत्त्वा होमः । कूर्माभावे खलतेः पिंगला-
मस्य जले सुखदमेऽवतीर्णस्य द्विजस्य कूर्मभे मूर्धनि होमः । यज्ञे मांसादनम् । सर्वं पुरुषमेवेदं ततः कोऽहन्ता । तेन यथेच्छं यज्ञे
हिसनं कार्यमित्याशुपदेशैः सगरं स्वमतस्यं कृत्वाऽन्तर्वेदिकुक्षेत्रादियु स मखानकारयत् । राजस्रयादीनप्यकार्षित् । यज्ञहतांश्च सोऽसुरो
विमानस्थानदर्शयत् । सप्रत्ययो लोको निःशंकं यज्ञांश्चक्रे । अन्यदा मया दिवाकरखेचरेण यज्ञपशुषु हारितेषु सोऽसुरस्तद्विधाघाताय
ऋषमप्रतिमामस्थापयत् । ततः स खेचरोऽहं च क्षीणोपायावन्यतो जग्मिव । ततस्तेन यज्ञेषु भावितः सगरः सुलसायुक्तो यज्ञानले
जुहुवे । कृतकृत्येन तेन चासुरेण स्वास्पेदेऽत्राजि । एवं पर्वतात्प्रवृत्ता हिंसात्मका मखास्त्वयैव निषेध्याः । रावणस्तत्स्वीकृत्य मरुता-
भ्रातं क्षमयित्वा त्रिससर्ज ।

मरुत्तेन कोऽयं कृपालुरिति शृष्टो रावणः प्राह । ब्रह्मरुचिस्तापसः । तद्भार्या कूर्मी गुर्व्यभूत् । तत्र साचवः समीयुः । एकेन सायुना

तापसः प्रबोध्य मत्रालितः । क्रुर्मी श्राविकाऽभूत् । सा जाते सुते नारदे जृम्भकामरैर्हृते दुःखात्प्रववाज । नारदो देवैः पालितोऽप्या-
पितृशास्त्रो दत्तनमोगामिविद्योऽशुभ्रतघरो यौवनं प्राप । शिखाधार्यान् शृही न संयतः ।

कलह प्रेक्षणाकांक्षी गीतन्तुपकुतूहली । सदा कन्दर्पकौकुच्यमौखर्यात्पन्तवत्सलः ॥१९॥
वीराणां क्तसुकान्नां च सन्धिविग्रहकारकः । छत्रिकाक्षवृसीपाणिरारूढः पादुकासु च ॥२०॥

देवैः संवर्धितत्वाच्च देवर्षिः प्रथितो भुवि । प्रायेण ब्रह्मचारी च स्वेच्छाचार्येण नारदः ॥२१॥

इति श्रुत्वा मरुत्नृपेण रावणः क्षमयित्वा कनकप्रभां कन्यां दत्त्वा विसृष्टो मधुरां ययौ ।
मधुरानृपो हरिवाहणः शूलभृवा मधुना सुतेन सह मत्स्योपस्थितः । रावणेन कुतोऽदः शूलमित्यग्रच्छि । पित्रा सभ्रसंज्ञमादिष्टो
मधुः प्राह । प्राग्जन्मसुहृदा चमरेन्द्रेण ममार्षितम् । उक्तञ्च-घातकीखण्डैरावते शतद्वारे सुमित्रो राजाङ्गजः, प्रभवथ कुलपुत्रकः
सुहृदौ । सुमित्रो राजाऽभूत् । राज्ञा च प्रभवोऽप्यारमृत्युधक्त्रे । अन्यदा नृपोऽश्वहतः पक्षीपतिसुतां वनमालां विवाहाययौ । प्रभवं
तद्दृपदर्शनात्कृशं निर्बन्ध्यात्पृष्ठा विश्वाय तां तदावासे प्रहित्य निह्नपोऽहं त्वं मे माताऽसीति जल्पतं स्वशिरश्छिन्दानं कथंचित्स्वस्थी-
चकार । तौ चिरं राज्यं चक्रतुः । सुमित्रः प्रव्रज्येशाने सुरो भूत्वा व्युत्वा त्वं मधुः । प्रभवोऽपि भवं भ्रान्त्वा बालतपसा चमरेन्द्रो-
ऽहम् । आयोजनद्विसहस्रया एतच्छूलं कार्यं कृत्वा निवर्तत इति । रावणस्तन्भृत्त्वा मधवे मनोरमां कन्यां ददौ । लङ्काश्रयाणाददाद-
शतु वर्षेषु मेरौ पांडके वैत्यान्यानर्च ।

कुम्भकर्णाद्या रावणाज्ञया दुर्लक्षपुरे प्राग्दिक्पालं नलकूबरं ग्रहीतुं ययुः । आशालीविद्यया कृतं योजनशतमानं वह्निमयं वप्रे

सर्वतो वह्निमययन्मत्रष्टम्य स्थितं तं द्रष्टुमप्यशक्ता व्यावृत्त्य रावणाय व्यजिज्ञपन् । रावणोऽप्यागतोऽनुपायः सचिन्तोऽनुरक्तया नलक्ष्मणरपत्न्योपरम्भया दूतीमुखेनाऽभाणि । उपरम्भा त्वद्गुणै रक्ता वप्रशिक्षामाशालीविद्यां त्वद्वशां करिष्यति । पुरं ग्रहीष्यसि । सुदर्शनं चक्रमत्र ते सेत्स्यसि । रावणेक्षितो विभीषणस्तस्वीकृत्य तां विससर्ज । रावणः क्रुद्धो विभीषणमाह । अरे कुलविरुद्धं किं मेने । वचसाऽपि त्वयाऽयं नवः कुलकलङ्कशक्रे । आर्य ! न बाह्यात्रं कुलकलङ्काप । सा विद्यां यच्छतु, वैरीवश्योऽस्तु, तां वाचो-युक्त्या त्यजेरिति वदत्येव विभीषणे साऽऽगत्य तां पुरे वप्रीकृतां विद्यां व्यन्तराधिष्ठितानि च शस्त्राणि ददौ । दद्यास्यस्तया विद्य-याऽक्षिचक्रं संहृत्य पुरं विवेश । वैरी सबद्धो विभीषणेनाऽग्राहि । तत्र च देवासुरैरप्यजय्यं शक्रसत्कं सुदर्शनं चक्रं रावणः प्राप । तं रिपुं नतं तत्रैव संस्थाप्य स्वं भर्तारं भज, विद्यादानाद्गुरुरसीत्युपरम्भां विसृज्य रथनूपुरमभि चचाल ।

तमायान्तं श्रुत्वा सहस्रारः सुतमिन्द्रं सस्नेहमूचे । त्वं विक्रमी बंशोन्नतिकरः सम्प्रति तु नीतीनामप्यवकाशो देयः । सरमाद्या एकान्तविक्रमान्ब्रूयन्ति । पृथ्वी वीरप्रभुः । मानो न कार्यः । अधुना दशास्यो वीरः सहस्रांशुबन्धको हेलोद्घृताष्टापदो मरुत्तक्रतु-कालो जम्बूद्वीपेऽयक्षेत्रेणाऽप्यक्षोभितो नागेन्द्राष्टबन्धशक्तिभ्रातृद्वयोत्कटो यमस्यापि यमस्त्वत्पत्ति वैश्रवणं पत्नीकृत्य सुग्रीवधृता-श्लोऽनुजबद्धुलङ्घपुरेश्वरनलक्ष्मणस्त्वां प्रत्यापतन्मणिपाताच्छमनीयः । अस्मा इमां रूपिणीं कन्यां यच्छेत्सुक्ते क्रुद्धे शक्रे कथमस्मै बध्याय कन्या दीयते ? एतद्गृह्यैर्हतं तातं विजयसिंहं स्मर । यदेतत्पितामहस्य मालिनो मया कृतं तदस्यापि करिष्ये । खेहात्का-तरो मा भूरिति वदत्येव दशास्ये सैन्यैः पुरं वेष्टितम् । दूतेन स्वसेवाश्रं भणितेऽपि शक्रे मदममुञ्चति दशास्यः सन्नद्धोऽभूत् । इन्द्रो-ऽपि सन्नद्य पुरान्निर्ययो । महारणे दशास्येन्द्रो भुवनालङ्काररावणस्थौ समयुध्यताम् । अथ मन्त्रालयबुद्धं कृत्वा दशास्यः स्वेमादैरावणं

गत्वा तन्महामात्रं हत्वा शक्रं बद्ध्वा सैरावणं स्वानीके नीन्त्ये । श्रेणिद्वयेश्वरीभृतो निवृत्य लङ्कां प्राप्तः । शक्रं कारायां चिक्षेप । सह-
स्रातो दिक्पालान्वितो लङ्कायामेत्य बद्धाञ्जलिर्दशास्यं नत्वा वभाये । कैलाशोद्धर्त्वा त्वया जिता इति न जिहीमः । त्वयि ततो
याञ्चाऽपि न त्रपाहेतुः । पुत्रमिशां देहि । यद्ययं सदिक्पालपरिवारः क्षणे क्षणे लङ्कां वृणकाग्रादिरहितां सर्वतः कुरुते । प्रातः प्रातः
दिव्यगन्धैर्जलैरभितोऽप्यभिमिश्रति । मालिकवत् देवतावसरादिषु पुष्पाण्युचित्य प्रथित्वा पूरयति तदाऽसुं शक्रं सुञ्चे । एवं कर्माणि
कुर्वन् राज्यं स्वं गृह्णातु । तथेति सहस्रारेणोक्ते मुक्तः शक्रोऽयन्तमुद्धिग्नो रथन् पुरमेतस्य तस्थौ ।

निर्वाणसंगमं नाम ज्ञानिनं तत्राऽऽगतं रावणात्केन कर्मणाऽप्यं न्यत्कार इत्यपमाक्षीत् । ऋषिर्वभाये । अरिञ्जयपुरे खेटेशज्वलन-
सिंहपुत्र्या अहल्यायाः स्वयंवरेऽनेके खेचरेशा आययुः । चन्द्रावर्तपुरेश आनन्दमाली तत्राऽऽगात् । सूर्यवर्तपुरेशश्च त्वं तडित्प्रभः ।
त्वां सहायावमिति त्यक्त्वा कन्याऽऽनन्दमालिनमवृणोत् । तव च परामवोऽभूत् । अन्यदाऽऽनन्दमाली गृहीतव्रतो विहान्स्याव-
तद्रौ त्वया दृष्टे । पूर्वाभिमवस्मृतेस्त्वया बद्ध्वा ताडितोऽपि ध्यानान्नाचालीत् । तद्भ्राता कल्याणगुणधरो मुनिशुंक्ततेजोलेइयस्त्व-
त्पत्न्या मत्पत्न्या शमितस्तेजोलेइयां सञ्जग्हे । त्वमपि मुनिपरामवपापाद्भवं भ्रान्त्या शुभं कर्म कृत्वा शक्रोऽभूः । रावणात्पराभव-
स्तत्कर्मकृतः । दत्तवीर्ये सुते राज्यं न्यस्य व्रतं गृहीत्वा शक्रः सिद्धः ।

अन्येद्युर्दशास्योऽनन्तवीर्यपि नन्दुं स्वर्णतुगे शैले ययौ । त केवली रावणेन कुतो मे मृतिरिति पृष्टः, पाण्डुरिक्कदोषेण भवि-
ष्यतो वासुदेवादित्याह । रावणः परस्त्रियमनिच्छन्तीं न रमयिष्यामीत्यभिजग्राह, पुष्पकासीनश्च लङ्कां प्राप ।

॥ इति श्रीद्वैतचन्द्ररचिते त्रिपटिशलाकापुरुषचरिते सप्तमे पर्वणि रावणदिग्निजयो नाम द्वितीयः सर्गः ॥

॥ तृतीयः सर्गः ॥

वैताल्य आदित्यपुरपत्तने प्रह्लादनृपकेतुमत्योः पवनञ्जयः सुतः । इतश्चात्रैव भारत उपसमुद्रं दन्तिपर्वते महेन्द्रनगरे महेन्द्रः
 खेचरेशः । तस्य हृदयसुन्दर्यां पत्यामरिन्दमादिपुत्रशतौर्द्ध्वमञ्जनासुन्दरी पुत्री । पित्राज्ञया मन्त्रिषु तदर्धमनेकलेखररूपाणि पट्टेष्वा-
 लेख्य दर्शयत्सु हरिण्यामाङ्गजविद्युत्प्रभस्य प्रह्लादात्मजपवनञ्जयस्य च रूपं दृष्ट्वा रूपवतोः कुलिनयोर्द्वयोर्मध्येऽस्याः को वर इति
 राज्ञोर्के मन्यभ्यधात् । नैमित्तिकैरष्टादशान्दायुर्मोक्षिणी विद्युत्प्रभः प्रोचे । पवनञ्जयस्तु चिरायुर्योग्यो वरस्तदस्मै सुतां देहि ।

अत्रान्तरे नन्दीश्वरे यात्रायै खेचरा ययुः । तत्र गच्छन्प्रह्लादो महेन्द्रं स्वसुताय कन्यां ययाचे । महेन्द्रस्तदप्रेऽप्यभिष्टमिति
 प्रतिपेदे । तृतीये दिवसे मानससरोवरे विवाह इत्युक्त्वा स्वस्थानं तौ प्रापतुः । ततः स्वजनैः सह मानसे गत्वाऽऽवासं चक्रतुः । पवन-
 ञ्जयो मित्रं प्रहसितं कन्यास्वरूपं पप्रच्छ । सोऽपि तद्रूपं वचसामगोचरं रम्भादिभ्योऽप्यधिकं वर्णयन् पवनञ्जयं तदैव तद्दिदृक्षौत्सुकं
 चक्र । ततः समित्रः पवनञ्जयो निश्च्युत्पत्य सप्तभूमिके प्रासादे छन्नीभूय तां द्रष्टुमारमे । तत्रैका सखी प्राह । धन्यासि यस्याः पव-
 नञ्जयः पतिः । द्वितीयाऽवदत् । चरमेदं विद्युत्प्रभं मुक्त्वा को वरः श्लाघ्यः । पुनः प्रथमा स्माह । विद्युत्प्रभः स्वल्पायुः । न युक्तो
 वरः स्वामिन्याः । द्वितीयोचे । स्तोकमप्यमृतं श्रेयः विषस्य तु मारोऽपि न । पवनञ्जयोऽचिन्तयत् । अस्याः प्रियमिदम् । यन्नो न
 निषेधति । ततः क्रुद्धो खड्गकरः प्रादुर्भूय ययोर्हृदि विद्युत्प्रभस्तयोर्द्वयोरपि शिरश्छिनत्तीति चदंश्चबाल । प्रहसितस्तं बाहौ धारय-

न्सापराधाऽपि स्त्री अवल्यैव किं पुनरियं निरपराधेति निषिद्ध उत्पत्य स्वावासं गतो दुःखितो जाग्रत्स्थौ । प्रातमिंद्रं प्रोचे । अनया विरक्तया किम् । तदेहि स्वपुरीं यामः । मित्रमाह । प्रतिपन्नं नोहृष्टयम् । गुरुभिः प्रतिपन्नस्य तु का कथा । निर्दोषा चैयम् । स्वस्य तस्याश्च पितरौ स्वतन्त्रतया गच्छन् किं लज्जयति । मित्रवचसा स्थितस्तां परिणिन्ये । प्रह्लादो बधूवरमादाय महेन्द्राक्षितः स्वपुरीं प्राप । अञ्जनसुन्दर्याः सप्तभूमिकं प्रासादमर्पयामास । पवनञ्जयस्तु तां वाचाऽपि न संभावयामास । साऽपि पर्यङ्कस्य पार्श्वद्वयमाश्रयी बर्षवदीर्घा निशाः कथञ्चिन्निनाय । बान्धवन्तरन्यस्तसुखी कान्तालेखनैरेवाहान्यतिवाहयति स्म । सखीभिर्मुहुर्भोग्यमाणाऽपि तूष्णीमेव तस्थौ ।

अथ रावणदूतः प्रह्लादं प्रोचे-वरुणो रावणेन वैरायते । नमस्कारं याचितो दोर्दण्डो पश्यन्निदं जल्पति । को रावणः ? तेन किं सिध्यति ? नाहमिन्द्रो, न कुबेरः, न नलकूबरः, न सहस्रांशुः, न मरुचः, न यमः, न कैलासाद्रिः, किन्तु वरुणोऽहम् । यद्यस्य देवताधिष्ठिते रत्नैर्दर्पः, तदायातु तदर्पं हरिष्ये । क्रद्धो रावणो गत्वा तत्पुरं वेष्टितवान् । वरुणोऽपि राजीवपुण्डरीकादिसुतयुतः पुरान्निःसृत्य युयुधे । वरुणात्मजैः खरदूषणयोर्बद्धा नीतयोः रक्षःसैन्ये भग्ने वरुणो निजपुरीं विवेश । रावणः खेचरेशाहृतये दूतान्ग्राह्णीत् । अहं तुभ्यं प्रहितः ।

ततः प्रह्लादं चलन्तमाग्रहान्निषिद्ध्य पवनश्चाल । अञ्जना पत्युर्पत्नीं श्रुत्वा प्रासादादवरुण स्तम्भमवष्टभ्य चं द्रष्टुं निनिमेषा तस्थौ । पवनस्तां कृशां निर्विलेपनां लुलितालकच्छत्रमालां नितम्बन्यस्तश्लथभुजलतां धूमराधरां बाष्पधौतमुखीं पुरःस्थां दृष्ट्वा दध्वौ । अहो निर्हील्वं, निर्भील्वं, यदि वा पुराऽपि ज्ञातमदः परं मया गुर्वाक्षाभङ्गभीतेरूढेयम् । साऽपि पादयोः पतित्वा जजल्प । त्वया

सर्वोऽपि सम्मापिलोऽहन्तु न कदाचित्थापि विद्वप्यसे न विस्मर्याऽहम् । पवनोऽपि तामत्रमत्यैव ययौ । साऽप्यन्तर्गृहं गत्वा दुःखिनी भूमौ पपात । पवनस्तत उत्पत्य मानससरः प्राप्नो निशि विद्यया विकृतसौधमध्यासीनः पर्यङ्कस्थश्चक्रवाकौ प्रियवियोगादुःखितां क्रन्दन्तीं वीक्ष्य सा कथं भविष्यतीति ध्यायन्नहसितायाऽऽचख्यौ । तेन च प्रेरित उत्पत्याऽञ्जनावेश्मनि द्वारि तिरोहितस्तस्थौ । ग्रहसितस्तु तदोकःप्रविष्टत्नामल्पाश्मसि शफरीमिव पर्यङ्के वेष्टन्तीं चित्तसन्तापस्फुटद्वारमौक्तिकां मुक्तदीर्घनिःश्वासांभीपांतनिःसह-सस्तमुजमग्रतलकङ्कणां सख्याऽऽश्वास्यमानां शून्यदत्तदृशं शून्यचिचां ददर्श । साऽपि तं दृष्ट्वा कस्त्वं ? परस्त्रीगृहं मास्थाः, सखि ! एनं दोष्णा धृत्वा बहिः क्षिप । अत्र पवनञ्जयं विनाऽन्यस्य न प्रवेशाधिकार इति वदन्ती तेन नत्वा स्वामिनि ! वर्धाप्यसे, पवनः समा-याति । तन्मित्रमहं पुरःसरः समागममित्युक्ता । प्रहसित ! दैवेन हसिताऽहं त्वं मा हसीः । नाऽयं नर्मक्षणः । यदि वा मत्कर्मणामेवा-ऽयं दोषः । यत्तादृशोऽपि कान्तो मां त्यजति । मम पाणिग्रहादनु द्वाविंशतिः समा व्यतीतास्तथाऽपि जीवामीतिवादिनी संक्रान्तदुः-खेन पवनेन प्रविश्य सगद्गदं बभणे । मया निर्दोषाऽप्यज्ञत्वाच्यक्ताऽसि । मद्भाग्यैर्जीविताऽसि । साऽपि प्रियं ज्ञात्वा सत्रपा पर्यङ्के-पावष्टम्भादुत्थिता कान्तेन बलयितदोष्णा गृह्णताऽधिपर्यङ्कयुपवेशिता मदागः क्षमस्वेत्युक्ता तव दास्यस्मि मय्यनुचिता क्षामणेत्य-भाषत । सख्यां मित्रे च गते स्वैरं रन्त्वा प्रातर्ज्ञात्वा प्रिये ! खेदं माकार्षीः, सुखं तिष्ठ । दशास्यकृत्यं सम्पाधायामीत्यापृच्छन् प्रिय-स्तयाऽवाचि । शीघ्रमागच्छेधेन्मञ्जीवितं वाञ्छसि । अन्यच्चाद्य ऋतुस्नाताऽहं यदि गर्भस्त्वत्परोक्षे भवेत्तदा खला अपवदन्ति । पवनो जगौ शीघ्रमेण्यामि । कथं क्षुद्राऽवकाशो भविता ? अथवा मत्सङ्गसूचकं मन्नामाङ्कमङ्गुलीयं गृहाण । तत्समर्प्य मानसतीरस्थे स्वसैन्ये

ययौ । ततोऽपि लङ्कां गत्वा दशस्यं ननाम । रावणोऽपि पातालं प्रविश्य ससैन्यः प्रतिवरुणं ययौ ।

इत्यथ सगर्भाऽञ्जनसुन्दरी केतुमत्या श्वश्र्वा साधिक्षेपं कुलकलङ्कारिणीति निर्भर्त्सिता दक्षिताहुलीयाऽहुलीयमात्रेण प्रतारयसि ? यस्त्वन्नामाऽपि नाऽग्रहीत् तेन कथं सङ्गमः ? मद्गृहान्निर्गच्छ । गच्छ पितृगृहमित्युक्त्वा सखीयुता यानमारोप्यारक्षनरैर्महेन्द्रनगरोपान्ते मुमुचे । सा तत्र कष्टां रात्रिं नीत्वा प्रातर्भिक्षुकीव पितृगृहद्वारं ययौ । प्रतिहारानुपुक्त्वा सखी तं ब्रुत्तान्तमाचल्यौ । प्रतिहारान्नातवृत्तः पिता स्त्रीणामचिन्त्यं चरितमिति चिन्ताप्रपन्नः । प्रसन्नकीर्तिना सुतेनोचि । निर्वास्यतामियं कुलदूषिकेति । महोत्साहो मन्व्युवाच । श्वश्रूदुःखे पुत्रीणां पितृगृहं शरणम् । क्रूरा श्वश्रूनिर्दोषामप्यमूं कंचिदोपमुत्पाद्य निर्वासयेदपि । दोषादोपव्यक्ति यावच्छन्नं पाह्यताम् । राजाऽवदत्-भर्तुर्द्वेष्येयम् । तस्मादेव तत्कथं गर्भः सम्भाव्यते । मुखमस्या नेक्षे । राजाऽऽज्ञया द्वाःस्थस्तां निरवासयत् । क्षुत्तृक्चलन्ता रुदती दर्भपाटिवांहितला तरौ तरौ विश्रायन्ती सख्या सह सा चचाल । पूर्वाऽऽयातनृपुरुषैर्नियेधात्कापि ग्रामपुरादौ नावस्थानं प्राप । एकस्यां महाटव्यां तरुमूलनियपणा श्वश्रूयितृमातृभर्तुपालम्भमयं रुदन्ती सख्या सम्बोध्ययाप्रतो नीता । गुहान्तर्धानस्यमितगतविचारणश्रमणं प्रेक्ष्य ननाम । ध्यानान्ते धर्मलाभयन् मुनिः सख्याऽञ्जनादुःखनिवेदनपूर्वं कोऽस्या गर्भेऽभवत् । केन च कर्मणिदृशी दशेति पृष्टोऽवदत् ।

जम्बूद्वीपमरते मन्दरपुरे प्रियनन्दीवणिःसुतो दमयन्तः साधुभ्यो गृहीतसम्यत्तत्र विविधनियमो द्वितीयकल्पे सुरः । च्युतो मृगाङ्कपुरेशहरिचन्द्रसुतः सिंहचन्द्रः श्रितजिनधर्मः सुरीभूतो वैताढ्ये वारुणे नगरे सुकण्ठसुतः सिंहवाहनो राज्यं भुक्त्वा श्रीविमलतीर्थे लक्ष्मीधरैर्पल्लव्यप्रतो लान्तकेऽमरीभूय च्युत्वा त्वत्सख्याः कुक्षाववतीर्णः । वरमदेहोऽयं दोष्मान् ।

अन्यच्च कनकपुरे कनकरथराजस्य कनकोदरीलक्ष्मीवत्यौ प्रिये । लक्ष्मीवती श्राविका रत्नमयं जिनविग्धं सदाऽऽनर्चं । कनकोदर्यां मातसर्पात्तद्विभ्रमवकरान्तश्चिक्षिपे । अन्यदा जयश्रीगणिन्या तद् दृष्ट्वा प्रबोधिता सातुतापा सा तद् विग्धं प्रमृज्य क्षमयित्वा यथास्थानं न्यवेद्ययत् । तदादि सम्यक्त्वथरा मृत्या सौषर्मे देवी ततश्च्युत्वा त्वत्सखी त्वं च तत्र भवे अस्या जामिस्तत्कर्मणोऽनुमन्त्री । तत्पाकं सहाऽनुष्ठङ्गे । भुक्तप्रायश्च कर्म । जैनो धर्मो गृह्यताम् । मातुलोऽकस्मादागत्यैनां स्वगृहे नेष्यति । पत्या सहोऽचिरान्निवस्यतीत्युक्त्वाऽऽर्हते धर्मे ते संस्थाप्य मुनिर्नभसोत्पपात ।

तत्र च महाक्रूरः सिंहस्तयोर्भयं जनयन् शरभरूपेण तद्गुहेऽभणिचूलाख्यगन्धर्वेण नाशितः । गन्धर्वः स्वं रूपं प्रपद्य सप्रियस्तयोः प्रमोदायार्हद्वगुणस्तुतिं जगौ । ते तत्रस्थे तेन कृतसान्निध्ये मुनिसुव्रतप्रतिमां संस्थाप्य पूजयतः स्म । अञ्जना सच्छधणं सुलभदत्त । सखी च्छतिकर्मण्यकृत । सुतमङ्कमारोप्य रुदतीं हनुपुरेशः प्रतिघ्न्यः खेचरस्तां प्रेक्ष्य पृष्टज्ञातद्युक्तो रुदन् त्वन्मातुर्भ्राताऽहं दिष्टथा त्वां जीवन्तीमपश्यमिति वदन् सहाऽऽयातं दैवज्ञं सुजोर्जन्मादि पप्रच्छ । सोऽवदत् राजाऽवश्यं भावी । भवेऽत्रैव सेत्स्यति । अद्य चैत्रबहलाष्टमी, रचिर्दिनेशः, श्रवणो धिष्यम्, मेये रविस्तुङ्गः ।

चन्द्रमा मकरे मध्ये भवने समवस्थितः । लोहिताङ्गो वृषे मध्यो मध्ये मीने विधोः सुतः ॥२२॥
ककं गुरुलचः । मीने दैत्यगुरुस्तुङ्गः शनियुतः । मीनलग्नोदये ब्रह्मयोगे सर्व्वभिदं शुभम् ।

प्रतिघ्न्यर्थां ससखीं साङ्गजां विमातसरोप्य स्वपुरं प्रतस्थे । बालो विमाने लम्बमानोच्चरत्नप्रात्मन्किङ्किणीजिष्टुधुर्मातु-
रुत्सन्नादुत्पतितो गिरिर्मूर्ध्नि पपात । स गिरिस्तपावनिर्घतितथात्कणशोऽभवत् । प्रतिघ्न्यो हृदयमात्रत्या रुदत्या अञ्जनायास्त्वं बालम्

सुत्पत्य लात्वाऽथताङ्गमार्पयत् । हनुरुहं स्वपुरं ययौ । हनुरुहपुरे जातमात्राऽऽगतत्वात्तद्वनोर्हन्तूमानित्यभिधा मातुलेन चक्रे । विमानपतितेनानेन शैलशूर्णित इति श्रीशैल इत्यपराख्या । प्रतिदिनं ववृधे । अञ्जना तु दोषः कथमुचरिष्यतीति सदा दृश्यौ ।

इतश्च पवनो वरुणेन सन्धिं कृत्वा खरदूष्णौ मोचयित्वा तोषितरावणः स्वपुरमागतः । पितरौ नत्वाऽञ्जनावासं गतस्तामदृष्ट्वा कस्याधित्स्त्रियः सकाशाज्ज्ञातवृत्तः प्रियोत्कः श्वशुरपचनं ययौ । तत्राऽप्येकस्याः स्त्रियः पार्श्वे पृष्ट्वा पित्राऽपि निर्वासितां श्रुत्वा वज्राहत इव शैलवनादिषु श्राम्यंस्तदुदन्तमप्राप्य विषण्णः प्रहसितमित्रमवदत् । सखे ! गत्वा पित्रोः कथय । अञ्जना न दृष्टा पुनररप्ये गवेपयन्यदि न दृश्ये तदाऽग्निं विशामि । स गत्वाऽकथयत् । केतुमती तच्छ्रुत्वा मुमूर्च्छ । संज्ञां लब्ध्वोवाच । प्रहसित ! त्वया स एकाकी किं वनेऽमोचि ? अथवाऽहमेवाविमृश्यविधायिनी । मयाऽत्रैव साध्वीदोषारोपफलं लेभे । एवं रुदतीं तां निवारय प्रह्लादः सबलः सुतान्वेषणाय चचाल । सर्वविधाधरेन्द्राणां पार्श्वेऽञ्जनापवनशुद्धये नरान्प्राहैषीत् । स्वयं च सर्वत्राऽन्वेषयन् भूतवर्णं गतः । चित्ताग्निं ज्वालयन्तं पवनं ददर्श । शुश्राव च । हे वनदेव्यः ! प्रह्लादकेतुमतीसुतोऽहम् । मत्पत्नी महासत्यञ्जना निर्दोषाऽपि मया खेदैतैकरात्रिं समिताऽर्पिताभिज्ञाना जातगर्भा दोषशङ्कया गुरुभिर्निर्वासिता क्वाऽप्यस्तीति न ज्ञायते । ममैवाज्ञानदोषोऽयम् । तदप्राप्तौ स्वां तनुमत्राग्नौ जुहोमि । यदि पश्यथ, तदाऽदो ज्ञापयध्वम् । त्वद्वियोगात्तव पतिरग्नौ विवेश ।

राजा तच्छ्रुत्वा तमग्नौ शम्पां दित्सन्तं बाहुर्म्यां दधार, कोऽयं मम कान्तावियोगार्तिप्रतीकारविघ्न इत्युक्तवन्तं तमुवाच । वत्स ! त्वत्पिताऽहम् । त्वन्मात्रैकमविमृश्य कृतं त्वं द्वितीयं मा कृथाः । महत्प्रशो विद्याधरा मदादिष्टास्तामन्वेषयन्ति । अत्रान्तरे केऽपि खेचराः पवनाञ्जने गवेपयन्तो हनूःपुरं ययुः । अञ्जना तेभ्यः पवनस्याग्निप्रवेशप्रतिज्ञां श्रुत्वा मुमूर्च्छ । उपचारैर्लेख्यसंज्ञाऽ-

रोदीत् । नार्यः पतिव्रता वह्निं विशन्तीति युक्तम् । स्त्रीसहस्रमोक्तृणान्तु नराणां क्षणिकः कान्ताशोकः । तत्कुतोऽग्निप्रवेशः । प्रिय ! तदिदं साम्प्रतं विपरीतं जज्ञे । नाऽयं शशुरयोदीपो, न वा पित्रोः किन्तु ममैव कर्मदोषोऽयमिति रुदतीं तां बोधयित्वा ससुतां विमानमारोप्य प्रतिस्वर्यः पवनान्वेषणं कुर्वन् तत्रेयाय । प्रहसितः साञ्जनं तमायान्तं दृष्ट्वा जयपूर्वं प्रह्लादपवनयोराचख्यौ । प्रति-
स्वर्याञ्जने प्रह्लादं नेमतुः । प्रह्लादः प्रतिस्वर्यमालिङ्ग्याङ्गन्यस्तपोत्रो जगाद । साधु साधु त्वमेव मे बन्धुः । मां शोकान्बधेरुदघरः । पवनोऽपि सुसुदे । सर्वे हनुपुरं जग्मुः । महेन्द्रोऽपि सप्रियस्तत्राऽऽययी । महोत्सवं कृत्वा सर्वे स्वं स्वं स्थानं प्रापुः । पवनस्तु सपुत्र-
कलत्रस्तत्रैवाऽस्थात् । हनूमान् गृहीतकलः साधितविद्यो यौवनं प्राप ।

इतश्च रावणः सन्धिदूषणमुत्पाद्य वरुणं जेतुं प्रतस्थे । दूताहूतौ पवनप्रतिस्वर्यौ निवार्य सादरं ससैन्यो हनूमान् रावणसैन्यं प्राप । रावणोऽपि तं नमन्तं स्वाङ्गे निदधे । वरुणापुर्या अभ्यर्णे स्थिते रावणे वरुणः सुतशतान्वितो निर्ययी । वरुणः सुग्रीवाद्यैर्यरुणसुताश्च रावणेन युयुधिरे । हनूमान् रावणं खेदयतो वारुणीन् विद्यया संस्तभ्य बधन्ध । वरुणस्तद् दृष्ट्वा हनुमते घावन्नन्तरा रावणेन स्वलयित्वा बोधयित्वा वदः । स्वसैन्ये नीतः । प्रणतः सपुत्रो सुसुचे । वरुणेन हनुमते स्वपुत्री सत्यमती दत्ता । रावणो लङ्काप्राप्तो हनुमते चन्द्रणखात्मजामनन्तकुसुमाख्यामदत्त । सुग्रीवः पद्मरागां नलो हरिमालिनीमन्येऽपि सहस्रसंख्याः कन्या हनुमते ददुः । हनूमान् हनूपुरं परेऽपि स्वं स्वं स्थानं प्रापुः ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकारुपचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि हनुमदुत्पत्तिवरुणसाधनो नाम तृतीयः सर्गः ॥

॥ अथ चतुर्थः सर्गः ॥

इत्यथ मिथिलापुर्यां हरिवंशे यामयकेतुविपुलासुतो जनको राजा । इतथायोष्यायामिक्ष्वाकुचंशान्तर्भूताऽऽदित्यवंशे श्रीशुनिसुव्र-
 ततीथ विलयो राजा हिमचूलारात्री, वक्ष्वाहुपुरन्दरौ सुतो । इतथ नागपुर इमवाहननृपसुतां मनोरमां परिणीय वक्ष्वाहुरुदयसुन्द-
 रेण श्यालेनान्वितः स्वपुरं यान्गुणमागरमुनिं तपस्यन्तं दृष्ट्वा घृत्वाहनो वन्द्योऽयं महात्मेति वदन्श्यालेन प्रव्रज्यामादित्ससे ? इत्यु-
 क्तश्रितेऽस्येतदित्याह । उदयो नर्मणाऽयादीत् । सहायोऽस्मि । कुमारेणोक्तं सन्धां मा त्याक्षीः । तेनाऽऽमेत्युक्ते कुमारो वाहनादु-
 चीर्य यमन्ताद्रिमार्शरोह । श्यालः प्राह । नर्मोक्या मा प्रवाजीः । भोगान्धुक्ष्व । त्वां विना मनोरमा कथं जीविष्यति । चारित्र्यं
 मर्त्यद्वोः फलम् । नर्मोक्तिरप्यस्मासु तात्त्विकी बभूव । त्वत्स्वसा च चेन्कुलीना तत्प्रव्रजिष्यति । नो चेदस्याः शिवः पत्न्याः । मम
 तु भोगैरलम् । त्वयाऽपि सन्धा पाल्येत्युक्त्वा मुनिमुपगम्य कुमारः प्रवत्राज । श्यालो मनोरमा पञ्चविंशतिश्च कुमाराः प्राव्रजन् ।

विजयनृपस्तच्छत्रुत्वा वैराग्यापन्नो राज्ये पुरन्दरं न्यस्य निर्वाणमोहमुनिपाशं व्रतं ललौ । पुरन्दरोऽपि पृथिवीकुक्षिजं कीर्तिघरं
 नृपं कृत्या क्षेमंकरपिपाशं मुनिरभूत् । कीर्तिघरो राजा महदेव्या पत्न्याऽरंस्त । प्रव्रजिपुर्मन्त्रिभिः सुतोत्यत्तिं यावत्प्रतीक्षितः । सहदे-
 वीकुक्षिचं गुकोसलं पालं राज्ये न्यस्य विजयसेनय्रियादान्ते दीक्षामवाप । स गुर्वाङ्घ्र्यैकाकिविहारी मासोपवासपारणे मध्याह्नेऽयो-
 ध्यायां वत्राम । सौधाग्रस्या सहदेवी तं दृष्ट्वा दधौ । अस्मिन्पत्यौ प्रव्रजिते पतिहीनाऽभवम् । यथेनं दृष्ट्वा सुकोशलोऽपि प्रव्रजेत्

तदा निर्वासात् । ततो निर्वास्योऽयम् । इति ध्यात्वा निर्मन्तुर्भर्ता व्रती तयाऽन्यलिङ्गिभिः सार्धं निवांस्यत् । सुक्रोमलस्तदुःख-
दुःखितां रुदतीं स्वधर्त्रीं दृष्ट्वा पृष्टज्ञातवृत्स्तावान्ते गत्वा व्रतं ययाचे । स्वपत्नी चित्रमाला गुर्वी सचिवैः सहैत्याजराजकं राज्यं
त्यक्तुं नार्हसीति वदन्ती तव गर्भस्थः सुतो मया राज्येऽभिपिक्त इत्यूचे । लोकं संभाष्य तातान्ते प्रव्रज्य तपस्तेपे । तौ पितापुत्रौ निर्ममौ
निष्कपायौ भुवि विजह्रतुः । सहदेवी सुतवियोगात्स्विन्ना साऽऽर्चयाना मृत्वा गिरिगह्वरे व्याघ्रयभूत् । तौ च मुनी एकदैकस्याद्रेर्गु-
हायां वर्षारात्रमतीत्य कार्तिके मासे प्राप्ते पारणाय प्रयान्तौ मार्गे व्याघ्रया दृष्टौ । दूराद्भावन्तीं व्यात्तवक्त्रां तां दृष्ट्वा तौ कायोत्सर्गेण
तस्थतुः सा प्रथमं सुकोशले पपात । पृथ्व्यां च तमपातयत् । चट्कटितिनखैश्चर्म दारयन्ती रुधिरं पपौ । व्रटन्नटिति रदैस्त्रोटयन्ती
मांसं जग्रसे । कटत्कटिति कीकशान्यपि चक्षद । मुनिः शुक्लध्यानात्केवली मोक्षं ययौ । कीर्तिधरोऽपि जातकेवलः क्रमात्परं पदं
प्राप । सुकोशलप्रिया चित्रमालापि हिरण्यगर्भं सुतं सुपुत्रे । तस्य यौवनप्राप्तस्य मृगावती प्रिया बभूव । हिरण्यगर्भः पलितदर्शना-
न्नष्टुपं सुतं राज्ये न्यस्य विमलमुन्यन्ते व्रतं जग्राह । नष्टुपोऽन्यदा सिहिकादेवीं राज्ये मुत्त्वोत्तरापथे भूपालाञ्जितुं ययौ । दक्षिणाप-
थनृपैर्वैरिभिरयोध्यायां रुद्धायां सिहिका पुंवदभिषेणानापूर्वं तान्जिगाय । आयातो नष्टुपस्तन्महिलानुचितं कर्म श्रुत्वा नूनमसतीय-
मिति परिजह्रे । नष्टुपस्यान्यदा दाहज्वरः । कथञ्चिदनुपशान्तस्तया सत्यथावणापूर्वं तोयाभिषेकादुपशमितः । सुरास्वस्थां पुष्पाणि
वष्टुपुः । तदादि राजा तां बहु मेने । नष्टुपः सोदासाय सुताय राज्यं दत्त्वा प्रवव्राज । अन्यदा मन्त्रिणोऽर्हतामष्टाद्विक्रामहोत्सवेऽमारि

१ व्याघ्री तस्य दन्तकवलक्षोमुखमुखादीन्यङ्गानि सङ्क्षणाणि स्नेहलक्षणा पश्यति तावज्जातिस्थितेर्जने । स्वं निनिन्द, शरोद । केवलिकीर्तिधरोदिनत्रयमनशनं
कृत्वा पचनमस्कृतिं प्राप्य मुते जज्ञे । इति ग्रन्थान्तरे ।

नतोप्य सोदासमृतुः । त्वत्पूर्वैर्हरदृष्टाहिकीत्सवे मांसं नाड्लादि । त्वमपि मा स्म खादीः । सोदासः हृदमवदत् । छत्रं मांसमाने-
 यम् । यदोऽपि शुष्टायाममायां मांसाऽप्राप्तेर्नृपाद्रीतो मृताऽर्भकं दृष्ट्वा संस्कृत्य तस्मै ददौ । सोऽपि तद्रसग्रीतः कस्य जीवविशेषस्ये-
 दमिति प्रश्नाज्ज्ञातवृत्तमांसो मम सदा नृमांसं देयमित्याह । यदो डिग्भान्जहार । मन्त्रिणस्तज्ज्ञात्वा नृपं धृत्वाऽरण्ये त्यक्त्वा तरसुतं
 गिरयं राज्येऽभ्यषिञ्चन् । सोदासोऽपि भ्राम्यन्नुन्नेर्मघमांसपरिहारप्रधानं धर्मं श्रुत्वा श्राद्धीभूतो भवाद्भिभयांचकार । महापुरेऽपुत्र-
 नृपयुतौ पञ्चदिव्यामिपिक्तौ ममाज्ञां मनुज्वेति सिंहस्याय दूतं प्राहिणोत् । दूते तिरस्कृते मिथोऽभिपेणने युद्धे सोदासः सिंहस्थं
 जित्वा गृहीत्वा राज्यद्वयं दत्त्वा स्वयं दीक्षां स्वीचकार ।

सिंहस्थमनुर्नरयो राजा । ततश्चतुर्मुखः, हेमरथः, शतरथः, उदयपृथुः, वारिरथः, इन्दुरथः, आदित्यरथः, मान्याता, वीरसेनः,
 प्रतिमन्युः, पञ्चबन्धः, रविमन्युः, वसन्ततिलकः, कुबेरदत्तः, कुन्युः, शरभः, द्विरदः, सिंहदशनः, हिरण्यकशिपुः, पुञ्जस्यलः, ककु-
 त्सः, रघुः, एवं नृपेषु केषुचित् सिद्धेषु केषुचित्स्वर्गतेष्वनरण्यो राजा । तस्य पृथ्वीदेव्यामनन्तरथदशरथौ सुतौ । अनरण्यो रावणजिते
 सहस्रांशौ गृहीतव्रते तत्सल्यान्मासजाते दशरथे राज्यं न्यस्यानन्तरथसहितो व्रतं जग्राह । अनरण्यो मोक्षं ययौ । अनन्तरथो सुवि-
 धिजहार । दशरथो बालोऽपि वयसा विक्रमेण च सर्वराजस्वधिकं राजा । तत्र राजनि ईतयोऽदृष्टपूर्वा आसन् । आर्हतं धर्मं दधौ ।
 दशस्यलपुरेशसुकोशलनृपामृतप्रभापुत्रीमपरजिताहुदृढवान् । तथा कमलसङ्कुलपुरेशसुबन्धुतिलकात्मजां मित्राकुक्षिजामादिनाम्ना केकर्यौ
 मित्राभूः सुशीला चेति सुमित्रेत्यपरनाम्नीं पर्यगैपीत् । अन्यां च सुप्रभामुपायत । धर्मार्थवाधया कामं भजे ।
 रावणद्विखण्डं भरतं शुञ्जानो मम स्वतः परतो वा विपत्तिरिति नैमित्तिकमन्वयुक्त्वा । जानक्याः कारणेन दाशरथेर्भविष्यति मृ-

त्युरिति तेनोक्ते जनकदशरथौ हत्वाऽस्य सत्यवचसोऽपि वचोऽनृतं करिष्य इति विभीषण आह । रावणेनामेत्युक्तश्च स्वगृहं ययौ । नारदः श्रुतवृत्तौ दशरथं गतस्तेन कृतप्रतिपत्तिः कुतःस्थानादायातोऽसीति पृष्टः प्राह । पूर्वविदेहेषु पुण्डरीक्रिण्यां श्रीसीमन्धरस्य दीक्षामहमहं दृष्टुं गतः । ततो मेरौ देवान्नत्वा लङ्कायां शान्तिमनमम् । रावणगृहे नैमित्तिकाज्ञानकथर्थे त्वत्सुताद्भाविनं रावणवध-
मश्रीपम् । विभीषणस्त्वां जनकं च हन्तुं कृतप्रतिज्ञः समेभ्यतीति साधमिकग्रीत्या तवाऽऽख्यातुमायासीपम् । नारदोऽभ्यर्च्य विसृष्टो जनकायापि तथैवाख्यत् । जनकदशरथावलक्ष्यौ महीं श्रेमतुः । मन्त्रिभिस्तु खस्वराज्ये राजालयान्तर्लेप्यमयी ध्वान्ते स्वस्वामिमूर्ति-
र्न्यस्यत । विभीषणः संसंभो लेप्यमय्या दशरथमूर्तेः शिरो ध्वान्तेऽसिनाऽच्छिनत् । नगरे कलकलोऽन्तःपुरान्तराक्रन्दध्वनिर्जज्ञे । सामन्ताः सन्नद्धा दधाविरे । गूढमन्त्रा मन्त्रिणो मृतकार्यं चक्रुः । विभीषणस्तं मृतं ज्ञात्वा जनकवधे कृतावज्ञो लङ्कां प्राप । जनकद-
शरथौ च भ्राम्यन्तौ मिलितायुत्तरापथं जग्मतुः । तत्र कौतुकमङ्गले पुरे शुभमते राज्ञः पृथ्वीश्रीकुक्षिजायाः सर्वकलाकुशलाया द्रोण-
मेघस्वसुः कैकेय्याः स्वयंवरे जग्मतुः । तत्र तथा दशरथे वृते हरिवाहणाद्याः क्रुद्धाः सन्नद्धाः कार्पटिकादेकाकिनोऽसादिमामाच्छिन्दुम
इत्युतुः । शुभमतिनृपो दशरथपक्षे सन्नद्धः । पत्याज्ञया कैकेय्यां सारथ्यं कुर्वाणायां दशरथो रिपूञ्जिगाय । वरं याचस्वेति कैकेयी
वदन्समये याचिष्य इति तयोचे । ततो हठात् हतैः परसैन्यैरसंख्यपरिवारो दशरथः कैकेयीयुतो राजगृहं गतः । जनकः स्वपुरीं ययौ ।
दशरथस्तु तथा शङ्कयाऽयोध्यां न ययौ, किन्तु मगधेशं विजित्य तत्रैव स्थितोऽपराजिताभ्रुव्यमन्तःपुरमानीनयत् ।

अन्येष्टुरपराजिता गजसिंहेन्दुरवीन् स्वप्ने निशशेषे दृष्ट्वा ब्रह्मकल्याञ्च्युतं देवं गर्भे दधार । सुतं सुषुवे । राजा दानं ददौ ।
महोत्सवं चक्रे । तदा तत्प्रभावान्नुपा अचिन्तितानि प्रामृतान्युपनिन्दुः । पद्म इत्याख्या पित्रा चक्रे राम इत्यपि प्रथितः । सुमित्राऽपि

गजनिहारकचन्द्राप्रिथ्रीसमुद्रान् स्वप्ने ददर्श । जातस्य सुतस्य नृपो महामहर्षुर्व नारायण इति संज्ञां चकार । लक्ष्मण इत्यपराख्या-
 ऽभूत् । तौ श्रात्रीभित्तिलयमानौ भूषुजामद्वादङ्कं सञ्चेरतुः । क्रमाद्धर्ममानौ नीलपिताम्बरौ दोर्धलेनाऽप्यरिबलं वृणाय मन्यमानौ शस्त्र-
 क्रीडलं कौतुकायैव मेनाते । दशरथस्त्वयोर्वलेन स्वं देवासुरादीनामप्यजय्यं मन्यमानोऽयोध्यां ययौ । अथ कैकयीसुप्रभाभ्यां भरत-
 नृपुणौ युयुवाते । तौ च मिथोऽल्पन्वं स्नेहलौ ।

इवम जन्मूद्गीपमरते दाख्यामे वसुभृतिद्विजः । प्रियाऽनुकोशा । अविभृतिः सुतः । तत्पत्नी सरसा । तस्यां कयानाल्यद्विजेन
 ह्तायामविभृतिस्तदन्वेपणाय क्ष्मां पत्राम् । सुवस्तुषोर्धेऽनुकोशावसुभृती च चेरतुः । सुतस्तुपे अष्टद्वा व्रतं गृहीत्वा सौधमे देवौ
 जानौ । न्युत्वा वैताश्रे रथनृपुरे चन्द्रगतिपुष्पवत्यौ राजा राज्ञी चाभूताम् । सरसाऽपि प्रव्रज्येशाने देवी । तद्वियोगार्तोऽतिभृति-
 र्भवं आन्त्वा हंसपोतो जातः । श्येनेन मक्ष्यमाणः साधुदत्तनमस्कारो दशवर्षसहस्रायुः किन्नरेषु सुरो भूत्वा विदग्धपुरे प्रकाशसिंहनृ-
 पस्य सुतः कुण्डलमण्डितोऽभूत् । कयानोऽपि मोगालक्तो भवं आन्त्वा चक्रपुरे चक्रवर्जनृपपुरोधसो धूमकेशस्य सुतः यिङ्गलो जात-
 रागां सदाश्यायिनीं नृपपुत्रीमतिमुन्दरीं हत्वा विदग्धनगरे गतस्तृणकाष्ठादिविक्रयादात्मानं जीवयामास । कुण्डलमण्डितस्तामति-
 मुन्दरीं दृष्ट्वा मिथो रागे जाते हत्वा पितृभिया दुर्गदेशे पल्लीं कृत्वा तस्यौ । दशरथभुवं लुण्टयंस्तत्सामन्तवद्भः कालेन मुक्तः पितृ-
 राज्याय मर्ही भ्रास्यन्मुनिचन्द्रमुनेः शुतधर्मः श्राद्धीभूतो राज्येच्छुरेव मृत्वा मिथिलायां जमकपत्या विदेहाया गर्भे सुतत्वेनावतीर्थः ।
 सरसाऽपि भवं आन्त्वा पुरोहितसुता वेगवती नाम्नी भूत्वा प्रव्रज्य ब्रह्मलोके गत्वा च्युत्वा विदेहाया गर्भे कुण्डलमण्डितजीवयुगमत्वेन
 सुताञ्जातरीव । पिङ्गलस्त्वतिमुन्दरीवियोगार्त्तः कदाचिदार्यगुप्ताचार्याद् ब्रत्यपि तस्यां रागमसुञ्चन्सौधमे देवोऽभूत् । विदेहया

प्रायतमपत्ययुग्मं परपन् जातमात्रं कुण्डलजीवं वैराजहार दक्ष्यौ च शिलायामास्फाल्य हन्मि, अथवा पूर्वजन्माचितदुष्कर्मणः फलं मया भूयस्तु भवेष्वन्वभावि । देवाच्छामण्यं प्राप्येयती भूर्लब्धा भूयो झूणं हत्वाऽनन्तभवः कथं स्याम् । इत्थं ध्यात्वा कुण्डलादिभूषणैर्भूषयित्वा वैताड्ये दक्षिणश्रेणौ रथनूपुरपत्तने तं बालं पतञ्ज्योतिर्भ्रमप्रदं शनैर्भूमोच । चन्द्रगतिर्दृष्ट्वा किमेतदिति सम्भ्रान्तस्तन्निपातानुसारेण नन्दनोपवनं ययौ । सोऽपुत्रस्तं लात्वा पत्न्यै समर्प्य गृहगर्भां पत्नी सुतं ह्येति घोषयित्वा जन्मोत्सवं विधाय मामण्डलसम्बन्धाद्भ्रामण्डलाल्यं चकार ।

इत्थं तत्राऽपहृते विदेहायां स्वत्यां जनक्रोडन्वेषयन्नपि तत्प्रवृत्तिं न प्राप ।

अनेकगुणसस्यानां प्ररोहोऽत्रेति मैथिलिः । दुहितुयुग्मजातायाः सीतेति विदधेऽभिधाम् ॥२३॥

कालेन शोकस्तोकतामचकलत् । सीतायां यौवनस्यायां तद्योग्यः कोऽपि वरो न लेभे । तदाचार्यवर्धैररातरङ्गतमाद्यैर्नृपदेश उपद्रुयमाणे जनको दशरथाऽहृत्यै दूतं प्राहपीत् । दशरथो दूतमूचे । मत्सुहृदो राष्ट्रपुरादौ कुशलम् ? दूतो वभापे-मद्भर्तुस्त्वमेवासाधारणः सुहृ-
पेनाद्य कटे स्थतोऽसि । वैताड्याद्रेर्दक्षिणतः कैलासस्य चोचरेणानार्यां देशाः । तत्राऽर्धवर्धदेशे मयूरमालनगर आतरङ्गतमौ म्ले-
च्छराजः । तत्तनयाः शुक्रमङ्गनकाम्बोजादीन् सहस्रशो देशान्शुजते । अधुनाऽत्तरङ्गस्तैः परिवारितो जनकशुवं वभञ्ज । चैत्यान्युपा-
द्रवत् । तत्त्वमिष्टयोर्वनकथर्मयोद्घाणं कुरु । रामः सानुजस्तातं प्रयान्तं निवार्य मिथिलां जगाम । म्लेच्छै रामसैन्ये भग्ने रामो दुरा-
पाती ददापाती श्रीघ्नवेधी, कुपितविस्मितान्युगपदस्त्रवर्परन्धीकुर्वतो म्लेच्छेश्वरान्दिशो दिशमनाशयत् । जनको रामाय सीतां ददौ ।
तदा च नारदः सीतारूपदिदृश्यया कौतुकादायातः कन्यावेश्म विवेश । सीता तं पिङ्गकेशं पिङ्गनेत्रं तुन्दिलं छत्रिकाशरं दण्डपाणिं

मन्त्रीपनिमयीनाम्नं स्फुरन्निष्ठसं मीपणं वीक्ष्य भीता सकम्पा हा मातरिति रुदती गर्भगृहान्तः प्रविवेश । दासीद्वारपालार्थेस्तुमुलका-
 रिभिः कण्ठे शिलायां बाहोर्बधृत्वा रुदये । हवेति भाषिभ्यो नृपपुम्भ्यः कयञ्चित्स्वं मोचयित्येतत्पत्य वैतादयं प्राप्तो दण्यौ । चन्द्र-
 मतिग्रनोभ्रमिण्डलस्यैतद्रूपं पटे ललित्वा दर्शये । यथैष हठादपहरति । तथैव चकार । भ्रामण्डलं भोज्यपेयादिविमुखं विधुरं वीक्ष्य
 तत्पिता क्रिमाधिष्ठापिर्था, अपमानं वेत्यादि हेतुं पृच्छंस्तत्सुहृद्भ्योऽज्ञातवृत्तो नारदमाहूय साकाकस्य सुतेत्यादि पृच्छन्नारदेना-
 भापि । जनकसुता सीता । तद्रूपं केनापि लिखितुं न शक्यते । न देवीपु न नागीपु न द्रूपम् । सुरनरैरप्यननुकार्यं च । अथवा बहु किं
 यथा लिखितुं न शक्यते तथा वषट्मपि न । त्वस्तुतस्यैव योग्येति । राजा सुतं तवैवेयं पदनी भवितेत्याश्वासयन्वारदं विससर्ज ।
 चपलगतिना खेचरेण निशि जनकमपहृत्य तत्राऽऽत्ताय्य स्नेहपूर्वमाश्लिष्योपवेश्य ससौहार्दं वभ्राण । त्वस्तुता लोकोत्तरगुणा ।
 रूपवार्थं भ्रामण्डलः । द्वयोर्योगोऽस्तु । जनकोऽयं कृत्वा । कन्यादानं सकृत् । चन्द्रगतिः प्राह । सौहार्दाय याचितोऽसि ।
 तां हर्तुमपि शमोऽस्मि । यद्यपि रामाय कल्पिता तथापि रामोऽस्मान्परालजित्य परिषेप्यति ।

वस्रावर्तार्णवायर्ते धनुषी देवताज्ञया । सदा यक्षसहस्राधिष्ठिते दुःसहतेजसी ॥२४॥

पूजयेते नः सदा गोनदेवतावन्निकेतने । कृते भविष्यतो रामशार्ङ्गिणोस्तद्वृग्हाण ते ॥२५॥

आभ्यामारोपयत्येकमपि दाशरथिः स जित् । जयं जितास्तदा तेन स उद्धहतु नै सुताम् ॥२६॥
 पलादिति प्रतिज्ञा ग्राहयित्वा समुतः सचाणो जनकं तद्गृहे मुत्तवा स्वयं मिथिलाया बहिरयासीत् । जनकस्तदैव निशि विदेहाया-
 सर्वमाचक्षे । देवी रुद । देव ! सुतापहारान्न तप्तः, सुतामपि हरिष्यसि । परेच्छया प्रतिज्ञातं चापारोपणं रामेण चेन्न सिद्ध्यति

तदाऽनिष्टो वरः । जनको देवीं बलवानयं राघव इति सम्बोध्य प्रातस्ते चापरत्ने अर्चयित्वा मण्डपे मुमोच । सीतास्वयंवरयाहूताः
 खेचरभूचरेशा अधिमञ्चमृपविविशुः । सीता सखीयुता चापपूर्वां विधाय रामं ध्यायन्ती तत्र तस्थौ । भामण्डलः सीतारूपेक्षणान्मा-
 घन्ममथो बभूव । योजनयोरेकमप्यारोपयति स भूचरः खेचरो वा सीतामुब्रहत्विति घोषणायां रौद्राहिवेष्टिते स्फुलिङ्गज्वालाकलिते
 ते घनुषी स्प्रन्दुं ग्रहीतुं चाशक्तेषु त्रपावनेष्वन्येषु रामो वज्रावर्तं शान्तोरगानलं पाणिना स्पृष्ट्वाऽध्ययःपीठं संस्थाप्य नामयित्वाऽ-
 धिज्यं कृत्वा रोदसीं ध्वनयन्नास्फालयामास । सीता तत्कण्ठे वरमालां चिक्षेप । लक्ष्मणोऽपि रामाज्ञयाऽर्णवावर्तमधिज्यं विदधे ।
 खेचरैर्दत्ता अष्टादशकन्याश्च पर्यर्णयति । खेचराः खिन्नभामण्डलान्विता स्वं स्वं स्थानं ययुः । जनकसन्देशाद्दशरथेऽप्यागते रामसी-
 तयोर्विवाहोऽभूत् । भरतो जनकभ्रातुः कनकस्य सुतां मद्रां परिणिन्ये । दशरथः सपरिवारः साकेतं प्राप ।

अन्यदा दशरथैथ्यमहोत्सवे शान्तिस्नानं कृत्वा स्नात्राम्भः पूर्वं महिष्यै सौविदहेन प्राहिणोत् । पश्चाच्च दासीभिन्यपत्नीभ्यः
 प्रजिघाय । दास्यो यौवनाच्छीघ्रगा राज्ञीनार्षयन् । ताश्चवन्दिपत । सौविदहे तु दृढत्वान्मन्दगेऽप्राप्ते महिषी स्वापमानं मन्यती
 बन्धुणोऽद्भ्युमारिभे । तदैवागतो राजा तामङ्के निवेश्य मृतिहेतुं पप्रच्छ । तस्यां कथयन्त्यामेव कञ्चुकी समागतः । स्नानवारिणा तां
 मूर्दन्यभिमिषिपेच । राज्ञा चिरागमहेतुं पृष्टो वार्धकापराधमाह । राजा तद्देहस्वरूपं दृष्ट्वा दध्यौ । यावदीदृशा न भवामस्तावन्मोक्षाय
 यतामहे । एवंमनोरथो विषयंपराद्भुसुतः समयं निनाय । सत्यभूतिं चतुर्ज्ञानिनं समवसुतं श्रुत्वा नन्तुं सपरिवारो ययौ ।

अत्रान्तरे चन्द्रगतिर्मामण्डलान्वितो रथावर्तचिले जिनान्नत्या निवृत्तस्तत्र तं मुनिं दृष्ट्वा ध्योग्मोऽवतीर्य नत्वा निपसाद । मुनि-
 र्भामण्डलस्य सीताऽभिलाषजं तापं ज्ञात्वा देशनां प्रस्तुत्य तत्पूर्वभवान्युग्मजत्वं चाऽब्रुवत् । भामण्डलो जातिं सम्भार । चन्द्रगान्त्यन्त

वैराग्यं प्रापुः । सीता मामण्डलेन स्वसेति प्रणताऽऽशिषं ददौ । मामण्डलो रामं ननाम । चन्द्रगतिः सजायं जनकं खेचैस्तत्राऽऽ-
 नाप्य त्वत्सुतोऽयं मामण्डल इत्युक्त्या तोषयामास । मामण्डलः पितरौ ववन्दे । चन्द्रगतिर्भामण्डले राज्यं न्यस्य तस्यैव मुनेः
 पार्थे प्रवयाज । मामण्डलः सत्यभृतिं तातपिं पितरौ ददृशं सीतारामौ च नत्वा स्वपुरं जगाम ।

ददृशं च पूर्वभयान्शुभः सत्यभृतिर्जगौ । सेनापुरे त्वं वणिक् । कन्या उपास्ति संज्ञा । साधूनां प्रत्यनीका भूत्वा चिरं तिर्यगादिषु
 भ्रान्त्या चन्द्रपुरे वरुणो दानादिना घातकीखण्डोचरकुरुषु युग्मी, ततो देवोऽभूत् । व्युत्वा पुष्कलावतीविजये पुष्कलापुर्यां
 नन्दीघोषनृपसुतो नन्दीवर्धनोऽभवः । त्वत्पिता यशोधरैरराचदीक्षो ग्रैवेयके ययौ । त्वं राजा श्राद्धत्वं प्रपाल्य ब्रह्मलोकं प्राप । व्युत्वा
 पश्चिमदिदेहे वैनाट्योचरधेण्यां रत्नमालिलेचरेधितुः सुनुः सूर्यजयोऽजायथाः । अन्यदा रत्नमाली वञ्चनयनं विघाधरेणं जेतुं गत-
 स्तसुरं सिंहपुरं सचालयुद्धं विज्वालयिषुः प्राग्भवपुरोघसोपमन्युना सहस्रारादैर्यैवं प्रवोधितः । मा कृयाः पापम् । त्वं प्राग्भवे भूरि-
 नन्दनो नाम राजा । मांसनिवृत्तिं प्रत्यज्ञासीः । उपमन्युपुरोघसोक्तश्च भगवान् । अन्यदा स पुरोधाः स्कन्दनाम्ना पुंसा हतो गजो
 जातो भूरिनन्दनभुजा संगृहीतो रणे हतो भूरिनन्दनस्यैव सुतोऽरिष्टदनोऽभूत् । जातिस्मृतेः प्रव्रज्य सहस्रारे देवः सोऽहम् ।
 भूरिनन्दनस्तु मृत्वाऽजगरोऽभूत् । ददग्धो द्वितीयनरकपृथ्वीगतो मया प्रवोधितस्त्वं रत्नमालीनृपोऽभवः । रत्नमालीति श्रुत्वा
 युद्धनिवृत्तः कुलनन्दनसुते राज्यं न्यस्य सूर्यजयेन सह व्रती । द्वावपि महाशुक्रे सुरौ जातौ । सूर्यजयश्च्युत्वा त्वं दशरथोऽभूः । रत्न-
 माली तु जनकः । उपमन्युस्तु जनकाऽनुजः कनकः । यस्तु नन्दीवर्धनभवे त्वत्पिता नन्दीघोषः सोऽहं ग्रैवेयकाञ्च्युत्वा सत्य-
 भृतिरभवम् ।

दयस्यस्तच्छ्रुत्वा जातसंवेगो गृहं गत्वा राज्ञीः सुतान्मन्त्रिणश्चापृच्छमाणो भरतेन बभाषे । त्वया समं चारित्रं लास्ये । अन्यथा हि मम दे कष्टे । त्वद्विरहः संसारतुर्षणं च । तदा कैकेयी स्वस्य पतिपुत्रवियोगं ध्यायन्ती सारथ्यावसरे दत्तं वरं ययाचे । राजाऽऽह । प्रतनिर्णयं विना यन्ममाधीनं तद्याचस्व । भ्रात्राय भुवं देहीति तयोक्ते राजा गृह्यतामित्युक्त्वा सलक्ष्मणं राममुवाच । मया पूर्वं दत्तो वरः कैकेय्या भरतराज्येन सम्प्रति ययाचे । रामोऽपि हृद्योऽवदत् । मात्रा युक्तमर्थितं भरतोऽहमपि च निर्विशेषवेव । तातो मामिदं प्रसादादापप्रच्छे ।

अप्येकचन्दिने राज्यं तुष्टस्तात्रो ददात्वदः । निषेधेऽनुमतौ वा मे न स्वान्यं पत्तिमानिनः ॥२७॥
इति रामवचः श्रुत्वा राजा यावत्सच्चिदानादिशब्दं तावद्भरतो ब्रवीति स्म । मया मूलत एव सह ब्रतमर्थितम् । राज्ञोचेः मत्सन्ध्यां सफलं कुरु । रामो भरतमाह । आदत्स्व राज्यम् । त्वं यद्यपि निर्गर्वस्तथापि तातं सत्यापय । भरतः पादयोः प्रपत्य राममाह । ताताऽऽर्ययो राज्यदानं युक्तं मम त्वादातुं न । रामस्तावतुचे मयि सत्यसौ न ग्रहीष्यति राज्यं तद्वनाय यामीत्युक्त्वा भरते रुदति चापहू-
णपरो निर्ययौ । राजा पुनः पुनर्मुमुक्षुर्ल । रामोऽपराजितां देवीं नत्वा प्राह । मद्भद्रतं पश्येः । स्वसन्धासत्यापनाय पिता भरताय राज्यं ददौ मयि सत्यं न गृह्णाति तन्मया तूने गन्तव्यम् । माता मुमुच्छे । उपचारः प्रत्यागतचैतन्या विविधं विलपन्ती रामेण प्रबोध्य नेमं । अन्याथ मातृनुत्वा निर्ययौ । सीताऽपि दुरादृश्यं नत्वाऽपराजितां रामानुगमनादेशममाचिष्ट । साऽप्यंक्रमारोप्य सीतां प्राह । वन्ते कथं पादचारव्यथां सद्विष्यसे ? त्विन्ना सती स्वभर्तुरपि खेदं करिष्यसि । स्वकान्ताऽनुगमेन कष्टगमेन च निषेधविधी-
कृतं नोत्सहे । सीताऽप्याह । त्वद्भक्तियै सहायिनीत्युक्त्वा नत्वा पौरीभिः कथमपीक्ष्यमाणा सतीति श्लाघ्यमाना निर्जगाम ।

लक्ष्मणो रामं गच्छन्तं दृष्ट्वा क्रुद्धो दृष्यौ । तातः प्रकृत्या क्रुद्धुः । खियोऽमृजवः । यच्चिरं वरं धृत्वा साम्प्रतं याचते । राज्ञा
 भरताय दत्तं राज्यं तदहं भरताद्वलेन हृत्वा रामे न्यस्यामि । अथवा महासच्चोऽयं त्यक्तं राज्यं नाऽऽदास्यते । तावस्य च दुःखं भविता ।
 ततोऽहं राममेवाऽनुब्रूजामि । ततो भूपं नत्वा सुमित्रामापप्रच्छे । राममनुयामि । साऽप्याह साधु साधु ज्येष्ठमनुयासि । रामो मां
 नत्वा दूरे गतो मा विलम्बस्व । लक्ष्मणोऽपि साधु साधु मन्माताऽसीत्युक्त्वाऽपराजितां ननाम । सा तं राममनुयामीति वदन्तं व-
 साये । वत्स ! मन्दभाग्याऽहं यन्वमपि मां मुक्त्वा यासि । समाश्वासकृते तिष्ठ । लक्ष्मणः प्राह । रामस्य माताऽसि धैर्यं भज । मद्र-
 न्युदूरे गच्छति । मातर्विभं मा कृथा इत्युक्त्वा चचाल । पौराः कैकेयीदिवयोरक्रोशदायिन उदश्रवस्तांस्त्रीननुययुः । राजाऽप्यनुयाति ।
 अयोध्या उद्वसेवाऽभूत् । रामः कथमपि तातं मातृश्च न्यवर्तयत् । पौरानपि निवृत्त्य हुतं चचाल । ग्रामे ग्रामे पुरे पुरे जनैरवस्थातुं
 प्रार्थयमानोऽपि नाऽस्यात् ।

इतश्च भरतो राज्यं नाऽऽदत्त । कैकेयीं स्वं च ब्रुक्रोश । राजा दीक्षीत्सुको राममानेतुं सामन्तान्मन्त्रिणश्च प्राहिणोत् । तैः
 पश्चिमायाथी हुतं गत्वा प्राप्नो रामो निवर्तनाय प्रार्थितोऽपि न निववृते । तेऽपि सहैव चेलुः । पारियात्राऽटवीमध्ये गम्भीरानदीतीरे
 रामः सामन्तादीन्त्ये । निवर्तध्वम् । अतः परं कष्टोऽध्वा भरतं मद्रुचातवद्वा उपाध्वम् । ते रुदन्तो न्यवर्तन्त । तैः साक्षिः प्रेक्षितो
 रामो नदीमुत्तीर्णः । सामन्तादिव्योध्यं प्राप्तेषु दशरथो भरतं प्रोवाच । रामलक्ष्मणौ नयातौ राज्यं शुहाण । दीक्षाविघ्नं मा कार्षीः !
 भरतोऽभणत् । नादासे राज्यं रामं प्रसाद्य स्वयमानेभ्ये । कैकेय्यप्पवदत् । त्वया सत्यसंधेन भरताय दत्तं राज्यं परमेय न गृह्णाति ।
 अस्य चान्यासां मातृणां ममापि च दुःखम् । मया पापिन्याजविमृश्य कृतम् । भरतेन सह गत्वा रामलक्ष्मणावनुनीयानेभ्ये । राजा-

उज्ञाता सपुत्राऽमात्या पद्भिर्दिनैस्तद्वनं प्राप । रामाद्यास्तां नेयुः । भरतोऽपि रामं नत्वा प्राह । अयोध्यायां राज्यमलङ्कृत्य ममा-
पदादं हर । सौमित्रिस्तव मन्त्री भविता । अहं प्रतिद्वारः । शत्रुघ्नश्छत्रधरः । कैकेय्यप्यवदत् । भ्रातृवत्सलोऽसि भ्रातृवचः कुरु । नाऽयं
त्वत्पितृदोषो न च भरतस्य किन्तु ममैव । रामः प्राह । सन्तः प्रतिज्ञां न त्यजन्ति । तातेनाऽस्मै राज्यं दत्तं मया चानुमतं द्वयोर्वा-
क् कथमन्यथा स्यात् । इत्युक्त्वा रामः सीताऽऽनीतैर्जैलैः सर्वसामन्तसमक्षं मस्तं राज्येऽभिपिपेच । विसृज्य च स्वयं दक्षिणां दिशं
प्रतस्थे । भरतोऽप्ययोध्यां गतः पितृभ्रातृशासनात् राज्यं स्वीचकार । दशरथः सत्यभूतेः पार्श्वे भूयसा परिवारेण सह प्राव्रजत् ।
भरतोऽप्यहर्हृत्पूजोद्यतो यामिकवद्राज्यं ररक्ष । रामो मार्गे चित्रकूटाद्रिमतीत्य कतिपयैर्दिनैरवन्तीदेशैकदेशं प्राप ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुरोपचित्रे गद्यवन्द्ये सप्तमे पर्वणि रामलक्ष्मणोत्पत्तिपरि-
णयनवनासगमनो नाम चतुर्थः सर्गः समाप्तः ॥

॥ अथ पञ्चमः सर्गः ॥

रामः शान्तां सीतां विश्रमयितुं चटमूले निषण्णस्तं देशं सर्वतो वीक्ष्य लक्ष्मणमूचे । देशोऽयं कस्यापि भीत्या सम्प्रत्येवोद्वसः । यदशुष्ककुल्यान्युद्यानानि सेक्ष्व इत्युवाटाः सान्त्रानि च फलानि । कञ्चिन्नरं गच्छन्तं पप्रच्छ । देशोऽयं किमुच्चाल, त्वं च कया सीति । सोऽप्युचे अस्मिन्नवन्तीदेशेऽवन्त्यां पुरि सिहोदरो राजा । तस्य च प्रतिबद्धोऽस्मिन्विषये दशज्ञपुरेशो वज्रकर्णरुष्यः सामन्तः । स पापघ्नां गतो वने कायोत्सर्गस्थं प्रीतियर्धनर्षिं दृष्ट्वा किं वनेऽत्र तिष्ठसीत्युवाच । आत्महितार्थम् । वज्रकर्णः प्राह खाद्यपेयादिरदितेऽप्यारुष्ये किमात्महितम् । मुनिस्तं योग्यं ज्ञात्वाऽऽत्महितं धर्मं जगौ । सोऽपि श्राद्धीभृतोऽर्हन्तं देवं साधूंश्च विना नान्यं नंस्यामीत्यभिजग्राह । दशज्ञपुरं गतो दधौ । मया कृताभिग्रहेणानमस्कृतः सिहोदरो वैरी मविता । ततः स्वाहुलीये मणिमयीं श्रीमुनिसुव्रतप्रतिमां निवेद्य स्वाहुलीयस्थं तद्विम्बं नमस्सिहोदरं वञ्चयामास ।

कश्चित्खलः सिहोदराय तदाऽऽचरुष्यौ । कुद्धः सिहोदरः । कोऽपि तत्कोपं वज्रकर्णायि न्यवेदयत् । कथं ज्ञातस्त्वया कोप इति पृष्ट्वाचष्ट । अहं कुन्दपुरे समुद्रसङ्गमवणिसुतो विद्युदङ्गो भाण्डमादाय क्रयविक्रयार्थमुल्लयिन्यां गतः । कामलतां वैश्यां दृष्ट्वा एकनिशां भोगाशया गतो दृढरागवद् आजन्माजितं धनं पद्भिर्मसिर्व्यनीनशम् । साऽन्यदा मामूचे । सिहोदरमहिष्याः श्रीधराया ये कुण्डले तादृशे मह्यं देहि । अहमर्थाभावात्तदपहाराय रात्रौ त्वान्रेण न्युयौकस्यगाम् । तदा श्रीधरया सिहोदरः किमुद्विग्न इवेति

पृष्टः प्राह । यावद्वज्रकर्णो न हन्यते तावत्कुतो निद्रा । प्रातस्तं ससुहस्रुतं हनिष्यामीति श्रुत्वाऽहं त्यक्तस्तेयः साधर्मिकवात्सल्या-
चवाऽऽख्यातुं त्वरितमागाम् । वज्रकर्णस्तच्छ्रुत्वा पूर्णं कर्णरुणाधिकां चक्रे । सिंहोदरश्च तां वेष्टयित्वा दूतेन तं जगौ । इयत्कालं
प्रणाममायया वञ्चितोऽस्मि । सम्प्रत्यङ्गुलीयेन विनाऽऽगत्य मां नम, अन्याथा सकुटुम्बोऽयमवेक्ष्य यास्यसि । वज्रकर्णः प्रत्यूचे म-
माऽयमभिग्रहोऽयं न नमामि । न पौरुषाभिमानोऽग्र । किन्तु धर्माभिमानः । नमस्कारं विना सर्वमादत्स्व । धर्मद्वारं मह्यं देहि ।
धर्म एव मम धनमस्तु सिंहोदरस्तदनङ्गीकृत्य पुरं रुद्ध्वा देशं सुष्णन्नस्ति । तेनोद्वसोऽयं देशः अहमपि सकुटुम्बो नष्टः । अत्राढ्य-
सौधानि दग्धानि । जीर्णां च मत्कुटी दग्धा । क्रूरगृहिण्येभ्यगृहेभ्यो वेश्मोपकरणान्यानेतुं प्रहितोऽस्मि । तस्माद्दुर्वचसोऽपि ममैतत्फलं
शुभमभूत् । यत्तं देवकल्पो दृष्टोऽसि रामस्तस्य रत्नस्वर्णमयं सूत्रमदत्त ।

तं विसृज्य दशाङ्गपुरं गतो वहिर्धैत्ये चन्द्रप्रभं नत्वा तस्थौ । रामादेशाल्लक्ष्मणः पुरं प्रविश्य वज्रकर्णान्ते ययौ । तेनाऽपि सदा-
कारश्रुतमं ज्ञात्वा भोजनाय निमन्त्रितः प्राह । मत्प्रभुः सदारो बहिरस्ति । तं पूर्वं भोजयामि । वज्रकर्णः सलक्ष्मणो मन्वं भोज्यं
रामान्तेऽजाययत् । भोजनानन्तरं रामप्रहितः सौमित्रिः सिंहोदरं गत्वा जगाद । भरतो राजा वज्रकर्णेन तव विरोधं निषेधयति ।
सिंहोदरोऽपि प्रत्यूचे । भरतोऽपि भक्तानामेव प्रसादं कुर्वते नाभक्तानाम् । अयं च मत्सामन्तो मां न नमति तत्कथमस्मै प्रसीदामि ?
लक्ष्मणोऽवोचन्नायमविनयी किन्त्वप्रणामकृतसन्धो धर्मी भरताज्ञा चालङ्घ्या । सिंहोदरेणोक्तम् । कोऽयं वज्रकर्णगृह्यो भरतः ?
सौमित्री कुट्टो ज्ञापयाम्येव भरतं संवर्मयस्व । सिंहोदरं ससैन्यं युध्यमानं सौमित्रिबद्ध्वा रामान्ते निन्ये । सिंहोदरो रामं दृष्ट्वा
नत्वा जजल्प । मया त्वमिहायातो न ज्ञातः । क्षमस्व । कृत्यमादिश । रामोऽवोचत् । वज्रकर्णेन सन्धेहि । सोऽपि तन्मेने । रामा-

मया वज्रकर्णोप्यागतो विनयी कृताञ्जलिरूचे । दिष्ट्या युवां रामशङ्खिणौ दृष्टौ । किन्तु चिराज्ज्ञातौ । भरतार्धपती युवाम् । अन्ये
 मयै युवयोर्दामिः । मरुप्रभुं सुञ्च । मरुप्रणामेच्छायाञ्च शाधि । सिंहोदरेण रामभ्रूसंज्ञया तत्प्रतिपद्य वज्रकर्णाय वन्द्यवत्प्रीत्या राज्याधि
 ददे । वज्रकर्णो विष्टदज्ञाय श्रीधराकुण्डले सिंहोदरात्प्रार्थ्यं ददौ । वज्रकर्णः सौमित्रयेष्टौ स्वकन्या ददौ । सिंहोदरः ससामन्तः
 कन्यासुतत्रयञ्च । लक्ष्मणः प्रोचे कन्या युष्मन्पार्थे विष्टन्तु । अधुना पित्रा भरतो राज्ये न्यवेशि । समयेऽङ्गीकृतराज्योऽमूः परि-
 पोष्यामि । इदानीं मलयारौ गत्वा स्थास्यामः । इत्युक्त्वा नृपयोर्विष्टयो रामस्तत्र निशां स्थित्वा गच्छन्कमपि निर्जलं देशं प्राप ।

रामज्ञया सौमित्रिः सीतापिपामाशान्त्यै जलमनिर्तुं गतः सरो ददर्श ।

तत्र कूचपुरेशः कल्याणमालाख्यः पुंवेपः कामबाणचिद्धो भोजनार्थं लक्ष्मणमूचे । लक्ष्मणः कारयेत् पुंवेपेयमिति ध्यात्वा ससीतं
 राममानाययत् । कूचरेदेन नत्वा पटकुय्यां निवासितः । कूचरेशो व्यक्तद्वीविष एकामात्येन समं कृतस्नानभोजनं राममुशययौ । सा
 कथं पुंवेपाऽसीति रामेणोक्ताऽऽख्यत् । कूचपुरे बालिखिल्यो राजा । पृथ्वी राज्ञी गुर्वी बभूव । राजा म्लेच्छैर्वद्धा निन्दे । मयि च
 ज्ञातायां पुत्रोऽञ्जनीति घोषणा चक्रे । पुंवेपा राज्यं कुर्वे । म्लेच्छानां भूरि द्रव्यं दत्तं तातं तु न मुञ्चन्ति । तत्प्रसद्य मत्ततं तेभ्यो
 मोचयत । रामः प्रोचे । पुंवेपैव राज्यं शाधि । यात्रद्भवत्ततं मोचयामः । सुबुद्धिमंत्री जगाद । लक्ष्मणोऽस्या वरोस्तु । रामः
 प्राहाऽधुना देशान्तरे यामः । निवृत्तेषु लक्ष्मणः परिण्यति । रामस्तत्र त्र्यहं स्थित्वा चचाल । सा स्वपुरं ययौ ।

रामो नर्मदासुचीर्ये दक्षिणदिशि कण्टकितरुस्थे काके विरसं रसति अन्यस्मिन्ध क्षीरदुस्थे भधुरं रसति विन्ध्यादब्ध्यां प्रविष्टः ।
 तत्र म्लेच्छसैन्यं ददर्श । म्लेच्छराजः प्राह । रेरे एतो गन्धो विद्राव्य विनाशय वा एतां हरत । लक्ष्मणो ज्यानादेन तदत्रासयत् ।

म्लेच्छराजो रामं नताम, ऊचे च । द्विजसुतोऽहं रुद्रदेवः । आजन्मतस्करः पारदारिकोऽन्यदा चौर्ये उपशूलं नीतः । श्रावकवणिजा दण्डं दत्त्वा मोचितो भूयः तेयं मां कार्पीरित्युक्त्वा त्रिष्टुटः पल्यामागतः काक्र इत्याख्यया प्रसिद्धः । पल्लीपतित्वं प्रापम् । त्वद्दासोऽस्मि । रामाज्ञया तेन मुक्तो बालिखिल्यो रामं प्राणमत्, स्वपुरं च काकेन प्रापितः । पुंवेपां कल्याणमालां ददर्श ।

रामो विन्ध्याटवीमतीत्य तापीमुचीर्णोऽरुणग्रामे सीतायां तृषितायां कोपनस्य कपिलस्याग्निहोत्रिणो गृहे ययौ । सुशर्मा ब्राह्मणी पृथगासनं तेभ्यो दत्त्वा जलमपीप्यत् । कपिलः समागतो रुष्टो रे एपां मलीनानां किं प्रवेशो दत्तोऽग्निहोत्रमशुचीकृतमिति वदन्सौ-
मित्रिणोऽृत्य दिवि परिभ्रम्यमाणो रामेण मोचितः ।

रामः पुरतो गच्छन्महदरण्यं प्राप्नो वर्षातिक्रमणेच्छया वटस्याधस्तस्थौ । वटाधिष्ठिते भकर्णो यक्षो भीतः स्वेशं गोकर्णं ययौ । कथिद्वटादुदासितोऽहम्, त्रायस्व । गोकर्णोऽवधेन्नित्वाऽऽह । एतावष्टमौ रामशार्ङ्गिणावर्च्यौ । इत्युक्त्वा रात्रौ तत्रेत्यं नवद्वादशयो-
जनां धान्यादिपूर्णां तुङ्गप्रसौधां भाण्डपूर्णपिणालीं रामपुरीं व्यधत् । प्रातर्मङ्गलशब्देन बुद्धो रामस्तं वीणाधारिणं यक्षं तां च पुरीमै-
क्षत । यक्षेण कृताऽऽग्रहः सेव्यमानः सुखं तस्यौ । कपिलो द्विजः समिदाघर्थं तत्राऽऽगतः । पुरीं दृष्ट्वा मायेयमिन्द्रजालं वा गान्धर्व-
पुरं वेति दृश्यौ । तत्रैकां मानुषीरूपां यक्षिणीं दृष्ट्वा रामपुरीयं गोकर्णयक्षेण कृता रामोऽत्र कृतार्थी करोत्यर्थिन इति श्रुत्वा
मया रामः कथं द्रष्टव्य इति तां पप्रच्छ । साऽऽचख्यौ । यक्षरक्षिते द्वारचतुष्केऽत्र प्रवेशो दुर्लभः । पूर्वद्वारे तु यच्चैत्यं तन्नत्वा श्रा-
द्धीभूय वेधासि तदा प्रवेशं लभसे, तच्छृत्वाऽर्थार्थी कपिलः साध्वन्तिके धर्मं शुश्राव । लघुकर्मतया श्राद्धश्राभूत् । भार्याऽपि श्राविका
जज्ञे । ततो रामपुरीं गत्वा चैत्यं नत्वा राजवेश्म प्रविश्य रामादीनुपलक्ष्य दत्ताक्रोशस्पृत्या भीतो रामेण मा भैषीरित्युक्तो दत्तासनः

हुतस्त्वमागतोऽमीति पृष्टोऽवदत् । अरुणग्रामवासि युष्मदाक्रीशदाता कपिलोऽहम् । सुशर्मा ब्राह्मण्यपि कथितमागृह्णा सीतान्ते उ-
पाविशत् । रामेण दत्तार्थः स्वग्रामं गतः कपिलः प्रबुद्धो नन्दावतंसद्वयन्ते प्रवञ्चाज ।

वर्पातिक्रमे यियासुं रामं यक्षः प्रणम्य भक्तिस्खलितं क्षमयित्वा रामाय स्वयंप्रभं हारं सौमित्रये रत्नताडङ्के सीतायै चूडामणि
दिव्यवीणां च ददौ । पुरीं च सञ्जहे । रामाद्याः प्रतिदिनमरणान्यतिक्रम्य सायं विजायपुरं प्राणुः । वटमूलेऽवात्सुः । तत्र महीधर
नृपेन्द्राणीसुता वनमाला वाल्यादपि लक्ष्मणाऽनुरक्ता पित्रा दशरथं व्रतस्थ प्रोपितौ रामसौमित्रौ श्रुत्वा इन्द्रनगरं वृषभात्मजाय सु-
रेन्द्ररूपाय ददे । ततो मृतिकृतनिर्णया रात्रावेकाकिनी तदुद्यानं प्राप्ता रामसीतयोः सुप्तयोर्लक्ष्मणे यामिके सविस्मयं पश्यति वट-
मारुह्य भी वनदेवता दिग्देव्यो व्योमदंबव्यश्च शृणुत । ममेहभवे सौमित्रिः पतिर्नाभूत्, भवान्तरे भूयादित्युक्त्वा कण्ठपाशे स्वमलम्ब-
यत् । लक्ष्मणः सोऽहमिति वदंस्तं पार्श्वच्छित्त्वा तामादायोत्तार । निशशेषे प्रबुद्धयो रामसीतयोः शशंस । साऽपि सीतारामपादा-
वनाम । तन्मातेन्द्राणी तामदृष्ट्वा पूचक्रे । महीधरोऽन्वेषणाय श्राभ्यंस्तां तत्र ददर्श । तत्सैन्येषु हत हतेति चादिपु सौमित्रिर्धनुषि
ज्यामारोप्य टंकारमकारयत् । तद्धनिना परेषु क्षुब्धत्रस्तपतितेषु महीधरः सौमित्रिषुपलक्ष्य रामं ननाम ऊचे च । त्यद्भ्रात्रेऽसौ स्वयं
जातरागा पुराऽपि मया कल्पितेति । स्वयं च रामादीन् सञ्चनि निन्ये ।

इत्थं तेषु तत्र तिष्ठत्स्वतिवीर्यिनृपदूतो महीधरं श्रुपं सभास्यमूचे । नन्द्यावर्तपुरेशोऽतिवीर्यो भरतेन सह विग्रहे जाते त्वां साहा-
य्यायाह्वयति । लक्ष्मणः पचच्छ । को विरोधहेतुः ? दूतः प्राह । अस्मत्स्वामी भरतान्द्रक्ति वाञ्छति । भरतस्तु नेच्छति । रामोऽ-
पृच्छत् । भरतोऽतिवीर्येण योद्ध्युं समर्थः ? यत्तत्सेवां न मनुते । दूतेनोक्तम् । द्वावप्यसामान्यौ । महीधरो द्रुतभागच्छामीति द्रुतं वि-

सुज्य रामं वभापे । अहो अस्याज्ञत्वं यदस्मानाहूय भरतं योधयिष्यति । तत्सर्वसेनया गत्वाऽमुमेव हन्मः । रामोऽभाषिष्ट । त्वं तिष्ठ । त्वत्सुतैः सह गत्वाऽहमेव यथोचितं करिष्ये । रामस्तपुत्रवलयुतः ससीतालक्ष्मणो नन्द्यावर्तपुरं गतः । तत्क्षेत्रदेवतया पृष्टयोक्तम् । अतिवीर्यः स्त्रीजितः । ततस्तस्यायशःकृते ससैन्यस्य तव स्त्रीरूपं करिष्ये । तथैवाभूत् । रामलक्ष्मणात्रपि स्त्रीरूपौ जातौ ॥ रामो द्वाः-
स्येन तं नृपमज्ञापयत् । महीधरेण सैन्यं प्रहितमिति । अतिवीर्यः क्रुद्धः । यदसौ नाऽऽगात् किमस्य सैन्येन । एकोऽपि भरतं जेष्या-
मीति । कश्चित्त्राह न केवलं स्वयं नागात् । प्रयुतोपहासाय स्त्रीसैन्यं प्राहिणोत् । राजा क्रोधादाह । इमास्त्रियो ग्रीवासु गाढं घृत्वा
पुराद्बहिर्निवास्यताम् । तत्सामन्ता उत्थाय तत्स्त्रीसैन्यमुपद्रोतुं प्रावर्तन्त । रामो पौरैर्दृश्यमानस्तं गृहीत्वा चचाल । सीता तममोचयत् । सौमि-
रतिवीर्यं रणयोत्थितं खड्गमाच्छिद्य केशेष्व्वाकृष्य वबन्ध । त्रस्तैः पौरैर्दृश्यमानस्तं गृहीत्वा चचाल । सीता तममोचयत् । सौमि-
त्रिस्तं भरतसेवाममीमनत् । देवतया स्त्रीवेषे संहृतेऽतिवीर्यो रामलक्ष्मणौ ज्ञात्वाऽभ्यर्च्य मानी विजयरथं राज्ये न्यस्य रामेण सस-
न्मानं निपिद्धोऽपि प्रात्राजीत् । विजयरथः स्वस्वसारं रतिमालां सौमित्रये ददौ । रामः ससैन्यो विजयपुरं ययौ । विजयरथस्तु भर-
तं नवितुमयोर्घ्यां प्राप । भरतस्तं सचक्रे स कनिष्ठां स्वस्वसारं विजयसुन्दरीं भरताय ददौ । अतिवीर्यपितृत्राऽऽगतो भरतेन नत्वा
क्षमयांचक्रे । विजयरथो भरतविस्मृतः स्वपुरं जगाम ।

रामे गन्तुमुद्यते सौमित्रिर्वनमालामापन्नच्छे । सोचे मुधा मम पाणत्राणं किमकार्षीः । विरहदुःखं कथं सहिष्ये मां सह नय ।
लक्ष्मणः प्रोचे । सहाऽऽयान्ती आतुः शुश्रूपाविघ्नं करोपि । ज्येष्ठमिष्टं स्थानं प्रापय्य समेष्यामि घोरं शपथ कारय । तया रात्रिमो-
जिनां पापेन गृहे चेन्नायामीति शपथं कारितः ।

तवः प्रस्थितो रामः क्रमादनानि लक्षित्वा क्षेमाञ्जलिपुरीं प्राप । बहिरुघाने लक्ष्मणानीतैर्वन्यफलैर्बुधुले । तत्र पुर्यां योऽस्य
 रात्रुः शुक्तिप्रहारं स्रष्टे स एतत्कन्यां परिणययित्वाघोषाणां श्रुत्वा सौमित्रिस्तेन राज्ञा मुक्तं शक्तिपञ्चकं द्वे कराम्बां, द्वे कक्षाभ्या-
 मेकां दन्वैश्चेति जग्राह । शत्रुदमनो चितपद्मां कन्यां ददौ । तत्र तेन राज्ञाऽचितो, रामश्चलितः । सौमित्रिस्तं नृपमूचे । व्यावृत्तस्त्व-
 स्तुवां परिणेष्यामि ।

रामो वंशशैलाद्रितटस्थं वंशस्थलं पचनं सायं ययौ । तत्र सभूपं लोकं भयाकुलं दृष्ट्वा कश्चित्पप्रच्छ । स प्राह । अद्य तृतीयं
 दिनम् । राज्ञावत्राऽद्रौ रौद्रो घ्वनिरुच्छलति । तद्भयाह्लोको रात्रिमन्यत्रातीत्यः प्रातः पुनरायाति । रामः कौतुकीं साजुजोऽद्रिमारुढः ।
 कायोत्सर्गस्यौ मुनी दृष्ट्वा बबन्धे । रामो गोकर्णाऽपितवीणामवादायत् । लक्ष्मणो जगौ । सीता ननर्त्त । रात्रिर्जाता । विकृताऽनेकवे-
 दालोऽनलप्रभो देवोज्ज्वहासैर्नमः स्फोटयन्साधू उपद्रोद्युमारंभे । रामलक्ष्मणौ मुन्यन्ते सीतां मुत्त्वा तं हन्तुमुत्तस्याते । देवो नष्टः ।
 मुन्योश्च केवलज्ञानमुत्पेदे । देवैर्महिमा चक्रे ।

राम उपसर्गाहेतुं पप्रच्छ । कुलभूषणमृनिरुवाच । पद्मिनीपुर्यां विजयपर्वतनृपदूतोऽनृतस्वरः । भार्योपयोगा । उदितमुदितौ सुतौ ।
 दूतो मित्रेण वसुभूतिद्विजेन मार्गे सह गच्छतोपयोगासक्तेनाधानि । वसुभूतिः पुरीमेत्योपयोगायास्तदाऽऽख्यत् । तयोक्तम् । पुत्रावपि
 ब्रूहि । वसुभूतिपत्नी तज्ज्ञात्वा उदितमुदितयोश्चापयत् । उदितेन हतो वसुभूतिर्नलपल्ल्यां म्लेच्छोऽञ्जनि । अन्यदोदितमुदितवाप्तः
 ब्रूतौ विहन्तौ सम्मते चैत्यनृत्यं प्रचेत्तुः । तत्र पत्न्यां वसुभूतिर्जीवम्लेच्छेन दृष्टौ । पूर्ववैरातो हन्तुं धावितो म्लेच्छो म्लेच्छेशेन
 न्यपेधि । यतः स म्लेच्छेशः प्राग्भवे स्वग उदितमुदितजीवाभ्यां कर्षकाभ्यां व्याधान्मोचित इति । ततस्तौ सम्मते चैत्यानि नत्वा

विहत्यानशान्महाशुक्रे सुन्दरसुकेशाल्यौ सुरौ जातौ । वसुभृतिजीवस्तु म्लेच्छो भवं भ्रान्त्वा नरजन्मनि तापसो ज्योतिष्केषु धूम-
केतुर्मिथ्यादृष्टिर्देवोऽभूत् । उदितमुदितजीवौ शुक्राच्युत्वाऽरिष्टपुरे प्रियंवदराजस्य पद्मावत्यां रत्नरथचित्ररथौ सुतौ । तथा कनका-
भायां पत्न्यां धूमकेतुजीवोऽनुद्वरः सुतः । रत्नरथचित्ररथयोः स समत्सरोऽभूत् । तौ तु तस्योपरि न मत्सरिणौ । राजा रत्नरथे
राज्यं द्वयोर्बौवराज्यं न्यस्य पद् दिनानि प्रायं कृत्वा सुरो बभूव । अन्यदा केनचिन्नुपेणानुद्वरे याचमानेऽपि रत्नरथाय श्रीप्रभाख्या
कन्या दत्ता । क्रुद्धोऽनुद्वरो रत्नरथशुभं लुण्ठयन् रणे रत्नरथेन वद्धो बहुधा विडम्ब्य मुक्तस्तापसीभूतः । स्त्रीसङ्गाचपो मोघीकृत्य
भ्रान्तमवः पुनर्मर्त्यभवे तापसो भूत्वा ज्योतिष्केऽयमनलप्रभो देवोऽजनि । रत्नरथचित्ररथौ तु स्वीकृतव्रतावच्युतकल्पेऽतिवलमहा-
बलौ देवौ जातौ । ततश्च्युतौ सिद्धार्थपुरे क्षेमंकरराजस्य विमलादेवीकुक्षिजौ कुलभूषणदेशभूषणौ सुतौ जातौ । घोषोपाध्यायपाश्वे
द्वादशान्दीमपठाव । त्रयोदशेन्द्रे घोषेण सह नृपपाश्वे यान्तौ राजमेहे वातायनस्थां कन्यां दृष्ट्वा जातरागौ नृपान्तं गत्वा कला अद-
र्शयाव । उपाध्यायो राज्ञाऽचितः स्वगेहं जगाम । आवां च मातरं नन्तुं गतौ मातुरन्ते तां कन्यामपश्याम । मात्रा चोक्तम् । युवयोः
स्वसेयं कनकप्रभा । युवयोरुपाध्यायगृहे तस्थुपोरियं जातेति । तच्छ्रुत्वा वैराग्याऽऽपन्नौ गृहीतदीक्षाविहाद्रावायातौ । कायोत्सर्गम-
कार्षं । पिताऽसद् वियोगात्कृतानशनो महालोचननामा गरुडेशो देवो बभूव । आसनकम्पेनावयोरुपसर्गं ज्ञात्वा सम्प्रत्ययमिहाऽऽ-
ययौ । अनलप्रभदेवस्त्वनन्तवीर्यकैवलिसमीपे कौतुकाद्रतः । तत्र च केनचित्कैवली पृष्टः । अस्मिन्श्रीसुव्रततीर्थे तव पश्चात्कः केव-
लीति । सोऽप्याख्यत् । मम निवर्षिणे कुलभूषणदेशभूषणौ द्वौ भ्रातरौ केवलिनौ भविष्यतः । अनलप्रभस्तच्छ्रुत्वा विभङ्गेनावामत्रस्थौ
विज्ञाप मिथ्यात्वेन केवलिनवनान्ययाकरणाय प्राग्वैराचोपद्राव । चत्वार्यहान्यतीयुः । अध युष्मद्भ्रीत्याऽनशत् । आवयोश्च केवलि-

स्वमभूत् । तदा महालोचनदेव ऊचे । काकुत्स्थस्त्वं साध्वकार्षीः । किं प्रत्युपकरोमि । रामेऽनिच्छति काप्युपकरिष्यामीत्युक्तवान्तर्दधे ।
 अथ चंद्रस्यलेशः सुरमभनृपस्तत्राऽऽगत्य रामं ननाम । रामाज्ञया च तत्र शैलेऽर्हचैत्यान्यचीकरत् । तदादि स गिरिनिम्ना राम-
 गिरिरित्यभूत् । ततः प्रस्थितो रामो दण्डकारण्यं प्रविष्टो गिरिगुहागृह उवास । तत्र त्रिगुप्तसुप्तौ द्विमासोपोषितौ चारणर्षी नभसा
 समायातौ । रामाद्यास्तौ नत्वाऽन्नपानैः प्रत्यलामयन् । देवै रत्नगन्धाम्बुदृष्टयश्चकिरे । तदा कम्बूद्वीपखेचरेशो रत्नजटी द्वौ च सुरा-
 यागत्य रामाय साश्चं रथं ददुः । तत्र गन्धाख्यः खगो रोगी गन्धाम्बुदृष्टिगन्धेन दृक्षादुत्पीर्यायातो मुनिदर्शनाज्ञातजातिस्मृतिभू-
 ष्ठितो जलसेकाह्वयसंज्ञः सांयुधादेषु पवितः साधोः स्पर्शोपधि लब्ध्या नीरोगो बभूव ।

पक्षौ हैमाचजायितां चंबुविंदुमचिभ्रमा । पद्मरागप्रभौ पादौ नानारत्नप्रभं वयुः ॥२८॥

रत्नाङ्कुरश्रेणिन्मा जटाः क्षिरसि चाभवन् । जटायुर्नाम तस्याऽभूत्ततः प्रभृति पक्षिणः ॥२९॥ युग्मम् ॥
 रामो मुनी पप्रच्छ । गृध्रोऽयं क्रव्यात्कुधीः, कुतः शान्तः कथं च क्षणात्सुरूप इति । सुगुप्तपिराख्यत् । इह कुम्भकारकटं पुरमासीत्
 तत्रैव दण्डको राजा । तदा च श्रावस्त्यां जितशत्रुर्नृपः । धारिणी पत्नी । स्कन्दकः सुतः । पुरन्दरयशा दुहिता । दण्डकेन सा परि-
 णीता । अन्यदा स्कन्दककुमारेण दण्डकदूतः पालकद्विजलत्राऽऽगतो धर्मगोष्ठ्यां निरुत्तरीचक्रे । सम्यैश्च हसितः स्कन्दकेऽमर्षं दधत्
 खस्थानं प्राप ? स्कन्दकस्तु कदाचित्पञ्चराजपुत्रशतयुतः श्रीमुनिसुप्रतान्ते दीक्षितः स्वामिना मारणान्तिकोपसर्गनिवेदनेऽपि स्वं विना
 सर्वापायकान् थुत्वा पुरन्दरयशोमुख्यान्वोधयितुं कुम्भकारकटं ययौ । पालको वैरात्साधूपयोग्योद्यानभूमौ शस्त्राणि न्यखानयत् ।
 एकत्रोद्याने समवसुतं स्कन्दकाचार्यं नत्वा देशनां श्रुत्वा हृष्टो दण्डकनृपः स्वगृहं गतः । पालकेनोचे । बकाचारोऽयं पाखण्डी । सह-

स्रयोधिभिर्मुनिवैषैः पुष्मिभः सह राज्यमादातुमागतः । शस्त्रदर्शनं प्रत्ययः । राजा तथा दृष्ट्वा निपण्णोऽविचार्य पालकं ग्राह । अस्य दुर्मतेरुचितं त्वयैव कर्तव्यं नाऽहं प्रष्टव्यः । पालको यत्र कृत्वा स्कन्दकस्य पुर एकैकं साधुं न्यपीलयत् । बालकमुनिपीलने मामेवादी पीलयेति स्कन्दकेनोक्तोऽपि तमेव शिशुमपीलयत् । सर्वेऽपि कृताऽऽशयनाः परं पदं प्रापुः । स्कन्दकस्तु कृतप्रत्याख्यानो दण्डकपालकयोः सकुलराष्ट्रयोर्वधे विहितनिदानो बह्विकुमारो देवो बभूव । पुरन्दरयशाः स्वदत्तरत्नकम्बलतन्तुजे रक्ताक्ते रजोहरणे शकुनिकया पुरःक्षिप्ते आतुर्विपदं विज्ञाय दण्डकं पाप पापेत्याक्रोशन्ती शोकमन्नाशासनदेव्योद्धृत्य श्रीमुनिसुव्रतपादान्ते नीता प्रवव्राज । स्कन्दको दण्डकं सपालकं सपूलोकं ददाह । तदादीदं दण्डकारण्यं बभूव । दण्डकोऽपि आन्तभवो गन्धाख्योऽयं रोगी पक्षी जातः । अथास्मद्दर्शनाज्जातिस्मृतिर्निरोगता च जज्ञे । पक्षी तच्छ्रुत्वा मुमुदे । मुनिं नत्वा धर्मं श्रुत्वाऽशिश्रियत् । जीवहिंसामासाहाररात्रिभोजनानि प्रत्याख्यत् । मुनिना साधर्मिकोऽयं व इत्युक्तो रामः परमोऽयं बन्धुर्न इत्युचिवान् । मुनी व्योम्नाऽन्यतो जग्मतुः । रामाद्यास्तं दिव्यरथमारुह्य जटाश्रुताः क्रीडयाऽन्यत्र विजहुः ।

इतथ पाताललङ्कायां खरचन्द्रणखासुतौ शम्भुकुमुन्दावभूताम् । अन्यदा शम्भुकः पितृभ्यां वार्यमाणोऽपि सूर्यहासासिसाघनाथं दण्डकारण्यं प्राप्तः । कौचरवातीरे वंशगह्वरान्तः स्थित्वा यो मां वारयिष्यति तं हनिष्यामीत्युचे ।

एकात्रमुग्निवशुद्धात्मा ब्रह्मचारी जितेन्द्रियः । अधोमुखो वदशास्त्रानिबद्धचरणद्वयः ॥३०॥

विद्यां जपितुमारभे सूर्यहासासिसाधिनीम् । सप्ताहाग्रद्ववादशाब्द्या या सिद्धिसुपगच्छति ॥३१॥

तस्यैवं बालुलीस्थानकस्य द्वादशाब्दानि चतुरहाप्राणपतीयुः । सूर्यहासः प्रत्याकारान्तर्हितः स्फूर्जत्परिमलः सेदुधुकामस्तु व्योम्ना

गम्यापन्नो । मौमितिः ष्ठीद्वयेतमनो भ्राम्यंश्च गतं दृष्ट्वा लाल्या प्रत्याकागतकृद्धा तीक्ष्णत्वपरीधार्य वंशजालीं तुलाय । शम्भूकस्य
 द्विगः कृत्विनं पुरः पत्तिनं दृष्ट्वाऽग्नौ वंशगारं प्रविष्टो वटशालायांलम्बिनम् कवचं पश्यन्मया कीडप्ययुष्यमानोऽनस्रध्व इव
 इति सं निनिन्द । रामाय तद्वृषोक्तिकृतं स्तनं दर्शयामास । रामो जगाद । स्वयंहासासिरयम् । त्वयाऽस्य सावको जज्ञे । अस्य
 कथिदुष्टरसापहोऽपि गम्भान्यते ।

अग्रान्तरे चन्द्रणया मत्पन्नोः धृयहासोऽद्य सेत्स्यतीति मुदिता पूजापानानयुता तत्रागता द्रुनोच्छिन्नं धिरो दृष्ट्वा रुदती लक्ष्म-
 ण्याऽग्निगामपद्मयनुमारेण गच्छन्ती समीतासौमित्रि रामं तरुतलस्यं ददर्श । सा सिरंसुः कन्यास्वरूपं विकृत्योपस्थिता रामेणा-
 भाणि । कुलो दारुणेऽरण्ये ? मापूत्रे । अहमचन्तीराजस्य कन्या केनाऽपि खेचरेण हृत्वाऽत्रारण्य आनीता । स च खेचरः केन-
 निरतेचरेण गीरत्नं हृत्या फ यासीत्युक्त्वा योधितः । तौ द्वावपि विपेदाते । अहं कान्दिशिका भ्राम्यन्ती त्वां प्रापम् । मां कुलजां
 कुमारीं परिणय । रामसौमित्री काचिदियं मायिनी कूटनाटकमुत्पाद्यास्मान्वाञ्चयितुमागांदिति ध्यायन्तावन्योन्यं मुखमीक्षांचक्राते ।
 मभार्योऽहमभार्यं लक्ष्मणं भजेति रामेण सस्मितयुक्ता लक्ष्मणमर्थयन्ती तेनाऽऽर्यं गताऽऽर्यैवेत्यगादि । सा याञ्चाखण्डनान्मुतवयाच
 कुद्धा एरादीनां तरुत्तं सुतक्षयमाचरुष्यौ । ते चतुर्दशविधाघसहस्रयुजो राममुपद्रोतुमभ्येयुः । मयि सत्यार्यः कथं योरस्यत इति
 लक्ष्मणो युद्धाय प्रवृष्टे । चेत्सङ्कटं भवेत्तदा ममाहृत्यै सिंहादं कुर्या इति रामोऽन्वशात् । युद्धे प्रवर्तमाने चन्द्रणखा स्वभर्तुः पाणि-
 युद्धये स्वसोदरं रावणं गत्वा जगाद । दण्डकारण्ये रामलक्ष्मणौ मनुष्यौ त्वज्जामयं यमातिथि चक्रतुः । त्वत्सप्तपतिस्तच्छ्रुत्वा सौमि-
 त्रिणा युष्यमानोऽस्ति । रामस्तु सीतया विलसन्नस्ति । सीता च रूपश्रिया योषितां सीमा । तत्स्वीरत्नं तवैव योग्यम् । इति श्रुत्वा
 दशास्यः पुष्पकमारुह्याऽऽदिदेश । यत्र जानकी तत्र याहीति । दशास्यो दृष्ट्वाऽपि रामाद् विभ्यत्सीतां हर्तुमशक्तोऽवलोकिनीं विधां

सस्मार । तां किंरुमीमिव कृताञ्जलिं मम सीताहरणे साहाय्यं कुर्वित्युवाच । तयोक्तम् । वासुंकेरपि मौलिरत्नमादातुं शक्यं न तु रामान्विरुद्धा सीता । किं त्वस्त्युपायो येनाऽयं लक्ष्मणं यायात् । यत्सिंहनादनसंकेतः । ततो दशास्यादेशात्सा सौमित्रिवत्सिंहनादं चक्रे । रामः युत्वा दस्यौ । ममानुजः केनाऽपि सङ्कटं न प्राप्येत संकेतश्चेड्डा तु श्रूयते । सीता लक्ष्मणवात्सल्यात्प्राह । आर्यपुत्र ! किं विलम्बसे ? द्रुतं याहि । त्रायस्व । रामः सीतावचनैः श्वेडया च प्रणुन्नोऽशकुनान्यध्ववगणय्य द्रुतं ययौ । अथ दशास्यो रुदतीं सीतां पुष्पक आरोपयितुमारभे । जटायुस्तमनुधावन् स्वामिन्येपोऽस्मि । मा भैः । रे रथः तिष्ठ इति वदन् शोटीनखकोटिभिर्दशास्यस्योरो विलिलेख । दशास्यः खेङ्गेन पथौ छित्वा तं भुव्यपातयत् । स्वयं निःशङ्को नभसा प्रतस्थे । हा राम ! हा सौमित्रे ! हा तान ! हा मामण्डलेति सीता ह्योद । अर्कजटिसुतो रत्नजटीस्तद्रुदितं युत्वा रावणेन द्वियमाणां सीतां विमृश्य प्रभोर्भामण्डलस्याद्यो-पकरोमीति सखन्नो रावणमाधिपत् । रावणेन हसित्वा हतविद्यो भूमौ पतितः कम्बुद्वीपे कम्बुशैलमारुह्य तस्थौ । रावणोऽपि व्योम्ना-ऽन्पेरुयति गच्छन्मीतामनुनिन्ये । हर्षस्थाने किं शोचसि ? मम भूचरखेचरभर्तुर्महिषीपदं प्राप्तासि । देवेन पूर्वं मन्दभाग्येन रामेण त्वां योजयता नोचिंतं चक्रे । मया तूचिंतं व्यथायि । मयि दासे खेचरा अपि तव दासाः । सीताऽद्योमुखी रामेत्यक्षरद्वयमस्मा-र्षत् । रावणे पादयोः पतति परंपुंस्पृशमीता पादावपासारयत् । आचुक्रोश च । रे निह्वप ! परस्त्रीकामनाफलमचिरान्मृत्युं लप्स्यसे । मन्मुत्वागतैः मारणादिसचिचैरन्यैश्च रथःसामन्वैर्बृतो दशास्यो लङ्कां प्राप । यावद्रामसौमित्रिक्षेमोदन्तं न लप्स्ये तावन्न भोक्ष्य इति मीताऽभ्यग्रहीन् । रावणो लङ्कां पूर्वेण देवरमणोधाने रक्ताशोकद्रुतले त्रिजटयाऽऽरक्षकैश्च बृतां सीतां मुत्वा मुदितः स्वं धाम जगाम ।

॥ इत्याचार्यश्रीहैमचन्द्रविरचिते त्रिपट्टिशलाकापुरपत्रत्रिंशत्तमोऽध्याये सप्तमे पर्वणि सीताहरणो नाम पञ्चमः सर्गः ॥

॥ अथ पष्ठः सर्गः ॥

इत्थं लक्ष्मणो धन्विनं राममायातं दृष्ट्वाऽऽयमिकाकिनीं मुक्त्वा किमागम इति चभाण । त्वत्सिहनादादिति रामोक्ते मया नाकारि इवेडा । वञ्चितोऽसि । शीघ्रं याहि । त्रायस्वार्थ्याम् । रिपून्हत्वैप आयामीति लक्ष्मणः ग्राह । रामः स्वस्थानं गतः । सीताम दृष्ट्वा मूर्च्छितः पवति स्म । लब्धसंश्रुतं मुमूर्षुं जटापुं दृष्ट्वा दध्नौ । नूनं केनाऽपि दयिता हुता, अपं च निहतः । स रामेण दत्त नमस्कारो मादेन्द्रकल्पे देवो बभूव । रामोऽपि सीतामन्वेष्टुमितस्ततोऽटव्यां वभ्राम ।

इत्थं लक्ष्मणो युष्यति स्वस्यावरजस्त्रिशिरा ज्येष्ठं निवार्य स्वयं युध्यति स्म । लक्ष्मणेन जज्ञे च । तदा पाताललङ्केशञ्चन्द्रोदरसुतो विराधः सन्नद्धसैन्यस्तत्रागतो लक्ष्मणं नत्वा तव भृत्योऽस्मि, अमी रावणगृह्या मत्ततं हत्वा पाताललङ्कां जगृहुरित्युवाच । लक्ष्मणः ग्राह । हन्यमानान्द्रिपः पश्य । पाताललङ्कायां स्यापितोऽसि । अद्य प्रश्रुति मज्ज्येष्टस्तव स्वामी । खरो लक्ष्मणान्तिके वैरिणं विराधं दृष्ट्वाऽधिकं क्रुद्धोऽधिज्यघन्वाऽभ्येत्योवाच । रे विश्वस्तघातक ! मत्सुतः शम्बूकः क्वास्ते ? वराकेण विराधेनाऽधुना किं रक्ष्यसे ? लक्ष्मणः स्मित्वाऽऽह तवानुजस्त्रिशिरा अपि आवृणुत्रे सोत्कण्ठस्तमनुप्रजिघ्ये । तथाऽपि चेत्सुते सोदरे चोत्कण्ठा त्वामपि तत्र नयामि त्वत्पुत्रो मया ममादाद्वत्स्तत्र पौरुषं न । त्वं कौतुकं पूर्येति । तयोः सङ्गरोऽजनि । अहो ! खरस्य विष्णुनाऽपि योद्बुधुं शक्तिरिति ब्योमगीरभूत् । सौमित्रिः धुरप्रेण खरशिरश्चिच्छेद । त्वो दृपणमपि युंध्यन्तं सञ्जहार । स्फुरद्भ्रामनेत्रो विराधेन सार्धं ववले । सीता-

सस्मार । तां किं करीमिष कृताञ्जलिं मम सीताहरणे साहाय्यं कुर्वित्युवाच । तयोक्तम् । वासुंकेरपि मौलिरत्नमादातुं शक्यं न तु रामान्तिरुक्त्वा सीता । किं त्वस्त्युपायो येनास्यं लक्ष्मणं यायात् । यत्सिंहनादनसंकेतः । ततो दशास्यदेशात्सा सौमित्रिवत्सिंहनादं चक्रे । रामः श्रुत्वा दग्धो । ममानुजः केनाऽपि सङ्कटं न प्राप्येत संकेतश्चेडा तु श्रूयते । सीता लक्ष्मणवात्सल्यात्प्राह । आर्यपुत्र ! किं विलम्बसे ? द्रुतं याहि । त्रायस्य । रामः सीतावचनैः श्वेडया च प्रणुन्नोऽशकुनान्यप्यवगणय्य द्रुतं ययौ । अथ दशास्यो रुदतीं सीतां पुष्पक आरोपयितुमारंभे । जटायुस्तनुधावन् स्वामिन्येयोऽस्मि । मा भैः । रे रथः तिष्ठ इति वदन् त्रोटानखकोटिभिर्दशास्यस्योरो विल्लिलेख । दशास्यः खड्गेन पक्षौ छित्त्वा तं भुव्यपातयत् । स्वयं निःशङ्को नभसा प्रतस्थे । हा राम ! हा सौमित्रे ! हा तात ! हा भामण्डलेति सीता ह्रोद । अर्कजटिसुतो रत्नजटीस्तद्रुदितं श्रुत्वा रावणेन ह्रियमाणां सीतां विमृश्य प्रभोर्भामण्डलस्याद्यो-पकरोमीति सखड्गे रावणभाक्षिपत् । रावणेन हसित्वा हृतविद्यो भूमौ पतितः कम्बुद्वीपे कम्बुशैलमारुह्य तस्थौ । रावणोऽपि व्योम्नाऽब्धेरुपरि गच्छन्सीतामनुनिन्ये । हर्षस्थाने किं शोचसि ? मम भूचखेचरभर्तुर्महिषीपदं प्राप्तासि । देवेन पूर्वं मन्दभाग्येन रामेण त्वां योजयता नोचितं चक्रे । मया तूचितं व्यथायि । मयि दासे खेचर्यः खेचरा अपि तव दासाः । सीताऽद्योमुखी रामेत्यक्षरद्वयमस्मा-र्षीत् । रावणे पादयोः पतति परपुंस्पर्शमीता पादावपासारयत् । आचुक्रोश च । रे निस्त्रप ! परस्त्रीकामनाफलमचिरान्मृत्युं लप्स्यसे । सन्मुखगतैः सारणादिसचिवैरन्यैश्च रथःसामन्तैर्वृतो दशास्यो लङ्कां प्राप । यावद्रामसौमित्रिक्षेमोदन्तं न लप्स्ये तावन्न भोक्ष्य इति सीताऽभ्यग्रहीत् । रावणो लङ्कां पूर्वेण देचरमणोधाने रक्ताशोकद्रुतले त्रिजटयाऽऽरक्षकैश्च वृतां सीतां मुक्त्वा मुदितः स्वं धाम जगाम ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुरपचरित्रे गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि सीताहरणो नाम पञ्चमः सर्गः ॥

प्रयोगेति भेदगजानानाः मत्स्यगुप्तीयतो विटसुग्रीयतोऽप्यधिऽमन् । द्वयोः सैन्ययोर्महायुद्धमभूत् । सुग्रीवो विटसुग्रीवं रे पस्पृहप्रवेश-
 मयेत्वेदीति योऽयुमाहृत । द्वारपि युयुधाते । मिथञ्छत्राहौ मछयुदेनास्फाल्यताम् । द्वावपि महाप्राणौ मिथो जेतुमसमर्थयवप-
 सुत्य दृत् तस्युतः । सुग्रीवः सहायकाथं हनुमन्तमाहूय भूयोऽपि विटसुग्रीवेण युयुधे । विटसुग्रीवो मेदमजानतो हनुमतः पश्य-
 तोऽपि सुग्रीवं कृष्टयामास । सुग्रीवः सिचः किष्किन्धपुराद्रदिर्निर्गत्याऽऽवासं जग्राह । विटसुग्रीवो बालिसुताच्छुद्धान्तप्रवेशमलभमा-
 नोऽसस्यनेतास्वन्नं च तस्यौ ।

सुग्रीवो दृश्यौ कोऽप्येव वैरी स्त्रीलम्पटो मायी । एतन्मायावशाविजा अप्यनिजा जाताः । कथमयं वध्यः धिक् मां बालिना-
 म्नो लज्जाकरम् । बाली धन्योऽखण्डपुरुषव्रतो यो राज्यं त्यक्त्वा परं पदं प्राप । चन्द्ररश्मिकुमारो बलीयान् । किन्त्वभेदज्ञः कं रथतु
 कं वा हन्तु । अनेन त्विदं साधु चक्रे । यत्तस्य पापिनः शुद्धान्तमवेश्यो रुद्धः अस्यारेर्वधाय कं बलिनं श्रेये । किं दशास्यं भजे ?
 विन्त्यसौ प्रकृत्या स्त्रीलोलस्तं मां च हत्वा स्वयं तारां लास्यति । ईदृशे व्यसने खरः साहाय्ये समर्थोऽभूत् । परं स राघवेण जघ्ने ।
 तावैव राघवौ मित्रीकरोमि । यौ तत्कालोपनतस्यापि विराघस्य राज्यदौ । तौ विराघोपरोधेन पाताललङ्कायां तिष्ठतः । एवं ध्यात्वा
 दूतं रहस्यनुशिष्य प्रजिघाय । दूतः पाताललङ्कायां गत्वा विराघाय प्रणम्य सर्वं वृत्तान्तमाख्यायाऽस्मत्स्वामी राघवौ त्वद्द्वारेण
 शिधीपतीत्युचे । आयातु सुग्रीवस्तेनेत्युक्तो दूतः सुग्रीवाय गत्वा तच्छंशं । सुग्रीवोऽश्वानां त्रैवेयकखनैर्दिशो मुखरयन्पाताललङ्कां
 प्राप्नो विराघमुपतस्थे । विराघोऽभ्युत्तस्यौ । रामं तं नमस्कारयामास । दुःखं चाचीकथत् । सुग्रीवोऽप्यूचे । अस्मिन्दुःखे त्वमेव मे
 मतिः । रामो दुःख्यपि तदुःखच्छेदं स्वीचक्रे । सुग्रीवो विराघेन सीताहरणं वृत्तं ज्ञापितः कुवाञ्जलिव्यंज्ञपयत् । देव ! तव न काऽपि

वियुतं रामं दृष्ट्वा विपसाद । रामः पुरस्थमपि सौमित्रिमपश्यन्निरहार्तः खेज्जरीत् । वनदेव्यो वनं भ्रान्तं, सीता न दृष्टा । युष्माभिः
किं न दृष्टा ? भीष्मेऽरण्ये एकाकिर्नी सीतां मुक्त्वा लक्ष्मणायागमम् । तत्र रक्षःसहस्राकुले रणे सौमित्रिमकं मुक्त्वा भूयोऽत्राऽऽग-
मम् । हा सीते ! कथमरण्ये मुक्ता ? हा वत्स ! कथं रणसङ्कटे मुक्तोऽसि ? एवं ब्रुवन् मूर्च्छितः । सौमित्रिणा बभाषे । आर्य !
आर्य ! किमिदम् ? तव भ्राताऽयं रिपून्जित्वा समुपस्थितः । रामस्तया वाचाऽमृतेन सिक्त इव लब्धसंज्ञोऽनुजं दृष्ट्वा सखजे । लक्ष्म-
णोऽभाषिष्ट । केनाऽपि मायिना सीताहृतये ध्वेडा चक्रे । तत्प्रणैः सह सीतामाहरिष्यामि । साम्प्रतं तत्प्रवृत्त्यर्थं यतामहे । अयं
विराघः पाताललङ्काराज्ये स्थाप्यताम् । मया हि प्रतिपन्नमदः । विराघः सीताप्रवृत्त्यै खेचरमटान्प्रजिघाय । काकुत्स्थयोस्तत्रस्थयो-
र्मुहुर्मुहुर्निःश्वसतोः क्रुधाधरं दशतोस्ते सीताप्रवृत्तिमप्राप्याऽऽगता अवाङ्मुखास्तस्थुः । रामोऽप्याह युष्माभिर्यथाशक्त्युद्यतैरपि
नीतामवृत्तिर्नासा तत्र वः को दोषः । दैवमेव बलवत् । विराधो व्यजिज्ञपत् । प्रभो ! मा न्विर्वेदं कृथाः । अनिर्वेदः श्रियो मूलम् । तव
मृत्योऽस्मि । एहि मां पाताललङ्कार्यां निवेशय । तत्र सीताप्रवृत्तिः सुलभा भविता । रामः सानुजः ससैन्येन विराघेन तत्र ययौ ।
तत्र खरात्मजः सुन्दो विराघेन युध्यन्काकुत्स्थे रणस्थे चन्द्रणखा गिरा प्रणश्य लङ्कायां रावणं दारणं ययौ । राघवौ विराघं
पैतृके पदे न्यास्यताम् । स्वयं खराजस्य प्रासादे तस्थतुः । विराघः सुन्दवेरम शिश्राय ।

इत्थ ताराभिलाषिणः साहसगतेर्हिमवदिरौ प्रतारणीविद्या सिद्धा । तथा स सुग्रीवरूपः किष्किन्धिपुरं प्राप्तः क्रीडार्थं सुग्रीवे
बहिर्गते तारादेवीभूषितमन्तःपुरमगात् । सत्यसुग्रीवश्चागतो द्वाःस्थेः सुग्रीवनृपोऽग्रे गत इति जल्पद्भिः स्वलितः । वालिब्रतुः सुग्रीव-
द्रयं दृष्ट्वा शुद्रान्त्वयिप्लवं प्रातुं तद् द्वारं गतः । शुद्रान्ते विशन्तं विटसुग्रीवमस्वलत् । सैनिकानां चतुर्दशाक्षीहिण्योऽमिलन् । सैनिका-

द्रयोऽपि भेदमजानानाः सत्यसुग्रीवतो विटसुग्रीवतोऽर्थाधिऽभवन् । द्वयोः सैन्ययोर्महायुद्धमभूत् । सुग्रीवो विटसुग्रीवं रे परगृहप्रवेश-
 मयमेहीति योद्गुमाहव । द्वावपि युयुधाते । मिथश्छन्नासौ मञ्जुदेनास्फाल्यताम् । द्वावपि महाप्राणौ मिथो जेतुमसमर्थवप-
 सुत्य दूरं तस्यतुः । सुग्रीवः सहायकायं हनुमन्तमाहूय भूयोऽपि विटसुग्रीवेण युयुधे । विटसुग्रीवो भेदमजानतो हनुमतः पश्य-
 तोऽपि सुग्रीवं दृष्टयामास । सुग्रीवः स्त्रिभः किञ्चिन्धपुराद्दहिर्निर्गत्याऽऽवासे जग्राह । विटसुग्रीवो वालिसुताच्छुद्धान्तप्रवेशमलभमा-
 नोऽश्वस्त्रनेतास्त्रैव तस्यौ ।

सुग्रीवो दस्यौ कोऽप्येष वैरी स्त्रीलम्पटो मायी । एतन्मायावद्याग्निजा अप्यनिजा जाताः । कथमयं वध्यः धिक् मां वालिना-
 म्नो लज्जाकरम् । वाली षन्योऽखण्डपुरुषव्रतो यो राज्यं त्यक्त्वा परं पदं प्राप । चन्द्ररश्मिकुमारो बलीयान् । किन्त्वभेदज्ञः कं रक्षतु
 कं वा हन्तु । अनेन त्विदं साधु चक्रे । यत्तस्य पापिनः शुद्धान्तप्रवेशो रुद्धः अस्यारेवंधाय कं बलिनं श्रेये । किं दशास्यं भजे ?
 किन्त्वसौ मृच्छत्या स्त्रीलोलसं मां च हत्वा स्वयं तारां लास्यति । ईदृशो व्यसने खरः साहाय्ये समर्थोऽभूत् । परं स राघवेण जग्ने ।
 तावेर राघवो मित्रीकृतोमि । यो तत्कालोपनतस्यापि विराघस्य राज्यदौ । तौ विराघोपरोधेन पाताललङ्कार्यां तिष्ठतः । एवं ध्यात्वा
 दूतं रहस्यमुशिष्य प्रजिषाय । दूतः पाताललङ्कार्यां गत्वा विराघाय प्रणम्य सर्वं वृत्तान्तमाख्यायाऽस्मत्स्वामी राघवौ त्वद्द्वारेण
 द्विभीषवीत्वृचे । आयातु सुग्रीवस्तेनेत्युक्तो दूतः सुग्रीवाय गत्वा तच्छंशस । सुग्रीवोऽश्वानां त्रैवेयकस्त्रैर्दिशो मुखरयन्याताललङ्कां
 माप्तो विराघमुपतस्ये । विराघोऽभ्युत्तस्यौ । रामं तं नमस्कारयामास । दुःखं चाचीकथत् । सुग्रीवोऽप्युचे । अस्मिन्दुःखे त्वमेव मे
 गतिः । रामो दुःख्यपि तदुःखच्छेदं स्वीचक्रे । सुग्रीवो विराघेन सीताहरणं द्रुचं ज्ञापितः कृताञ्जलिव्यंक्षयत् । देव ! तव न काऽपि

कारणाज्ज्ञेया तथापि चन्मि । त्वत्प्रसादात्क्षतारिः सन्सैस्यस्तथानुजोऽस्मि । सीताप्रवृत्तिं चानिन्दे । रामो विराधं विसृज्य ससुग्रीवः
क्रिष्किन्धो प्रतस्ये । रामे क्रिष्किन्धवाद्द्वारप्राप्ते सुग्रीवो मायासुग्रीवं युद्धायाऽऽह्लात् । द्वावपि भुवं वेपयन्तो युध्येते स्म । रामोऽपि
सदृशो तौ परमसंदिहानः क्षणमुदासीन इव स्थित्वा वज्रावर्ताऽऽख्यधनुष्टंकारेण साहसगते रूपान्तरकरीं विद्यामनाशयत् । रे पाप !
मापया सर्वं विमोक्ष परदारं रिरंससे ? चापमारोपयेत्युच्चैकेनेपुणा तत्प्राणान्जहार । सुग्रीवं राज्येऽस्थापयत् । त्रयोदश निजाः
कन्या ददत्तं तं सीताऽन्वेषणायैव यतस्वेत्यभाषत । बहिरुद्याने च तस्थौ । सुग्रीवस्तु तदादेशात्स्वपुरीं प्रविवेश ।

इत्थं लङ्कायां खरादिबधथुतेर्मन्दोदर्यादयो रुरुदुः । चन्द्रणखाऽपि ससुन्दा रुदती पाणिभ्यामुरो मन्ती रावणगृहं प्रविश्य रावण-
कण्ठे लगित्वा हा हाऽऽस्मि । पुत्रो हतो भर्ता देवरो च । कुलपचीनां चतुर्दश सहस्राणि हतानि । पाताललङ्कापुरी त्वयि जीव-
त्यपि रिपुभिराच्छिन्नेति जगाद । रावणस्त्वत्कान्तसुतहन्तारं हनिष्याम्यचिरादिति तामाथासयामास । स्वयं च तेन शोकेन सीतावि-
रहज्ञा च वल्गे निपत्य स्थितो मन्दोदर्यां तन्निबन्धनं पृष्टः प्राह । सीताविरहज्वरान्न चेष्टितुं न वक्तुं न चेष्टितुं धमः । चेन्मया
जीवता तेऽर्थस्तन्मानं त्यक्त्या तामनुनय । अहं हानिच्छन्तीं परनारीं न भुञ्जे । गुरुसाधिकोऽयं नियमः ।

साऽपि पतिपीडापीडिता सीतां गत्वोवाच । अहं दयास्यमहिषी मन्दोदरी । त्वयि दास्यं प्रपत्स्ये । दयास्यं भज । धन्या
त्वम्, विश्वतोऽप्यपदपन्नो मत्पतिर्यो सिषेविषते । चेदयं प्राप्यते, तत्पत्तिमात्रेण रामेण किम् ? सीता रुष्टाऽभाषिष्ट । क्व गरुडः, क्व
क्राकः, क्व रामः, क्व च त्यत्पतिः, युवयोः पाप्मनोर्युक्तं दम्पतित्वं, । यदेकोऽन्यस्त्रीषु रिरंसुरपरा च दृती । द्रष्टुमप्यनर्हाऽसि । याहि
दृष्टिपथं त्यज । रावणोऽपि तदा तत्राऽऽगतोऽवादीत् । कुतः कुपिताऽसि ? मन्दोदरी तव दासी, अहं दासः । प्रसीद, दयाऽपि किं

न प्रनामि ? सीता वगदमुखीभूता रे रामदागान्दरकृत्वान्तदृष्टथा दृष्टोऽसि । रामे सानुजे रिषुकाले कियञ्जीविष्यसीत्याद्याचुक्रोश ।
 न तु कामरिडम्बितसथैतौयान ।

अग्रान्तरैःके पधिमलयणौदे निमग्रे निश्यायां दशास्यः सीतायै धोरोपसर्गांन्विषक्रे । घूत्कारिणो घूकाः, फुत्कुर्वाणाः फेरवः,
 विविधं क्रन्दन्तो रुकाः, अन्योऽस्यं युष्यमाना ओतवः, पुच्छाच्छोदिनो व्याघ्राः, फुत्कुर्वाणाः फणिनः, कृष्टकचिकाः पिशा-
 चाया उष्टलन्तः शीतोपान्तमुपेयुः । सीता धृतनमस्कारध्याना अभीर्तव तस्थौ । न तु दशास्यं मेले । विभीषणः प्रातस्तन्निशाद्युत्तं
 युन्ना दशास्यान्तमुपगतः, सीतामुवाच, मद्रे ! का त्वं, कुतः, कस्यासि, किमत्र, मा भ्रैपीः, परस्त्रीसोदरस्य मे सर्वं वद । सीताऽपि तं
 मप्यस्यं ज्ञात्याऽयोमुखी वभापे । जनकमुताडं, भामण्डलससा रामभार्याः दशरथस्तुपा दण्डकारण्ये देवरोऽज्ञानादंशजालिमध्यस्थ-
 सापकृशिरस्र्त्रैव दृष्टेनासिना निच्छेद । सानुतापो आतुन्यंवेदयत् । तस्यैवासिपाथकस्य काचिदुत्तरसाधिका रन्तुं मत्पतिं ययाचे ।
 माचागशावा गता । रक्षसामगतौ बले श्वेढां वैधुर्यसंकेतीकृत्य लक्ष्मणो युष्यगात् । अयं च राक्षसो मायाश्वेडया मत्पतिं दूरं नीत्वा
 क्षस्यथैव मां जहार ।

विभीषणस्तच्छ्रुत्वा राषणं तत्त्वा वभाण । प्रभो ! त्वयेदं कुलदूषणं कर्म कृतम् । यावत्काकुत्स्थो हन्तुं नाभ्येति, तावदेतां तद-
 न्तिके नीत्वा मुञ्च । रावणः क्रोधाह्लाद्यो व्यत्रवीत् । भीरो ! किमिदं वक्षि ? मत्पौरुषं व्यस्मार्पीः ? सीताऽवश्यं मत्पत्नी भविता ।
 तौ चाऽऽयातौ रामसौमित्री हनिष्यामि । विभीषणोऽवदत् । ह्यनिनो वचः सत्यं यद्गामपन्त्याः सीतायाः कृते नः कुलक्षयः । भ-
 कस्य यन्मे वचो न मन्यसे । दशरथोऽपि कथमन्यथा मया हतोऽपि जीवितः । भाव्यं यद्यपि भाव्येव तथापि प्रार्थयसे । कुलधा-

तिनीं सीतां मुञ्च । रावणस्तदश्रुत्वेव पुष्पके सीतामारोप्य क्रीडाचलोद्यानधारावेश्मरतिवेश्मदीनि यत्र तव रतिस्तत्र मया सह रम-
स्वेति वदन्नदीदृशत् । भूयोऽप्यशुब्धां तामशोकवनिकायां मुमोच ।

विभीषणो ज्येष्ठमुन्मचमिव दृष्ट्वा कुलामात्यान्मन्त्रयितुमाह्लास्त । ऊचे च भो कुलामात्याः कामाद्या दुर्जया रिपवः । एकोऽपि
कामो दुर्जयः । किं पुनः परनारीरिसासहकृतः । तदतः परं लङ्केशो व्यसनाब्धौ पतितः । मन्त्रिणः श्रोत्रुः । वयं नाम्नेव मन्त्रिणः ।
मन्त्री तु दूरदर्शी त्वमेव । प्रमौ कामार्ते मन्त्रः किं करोति । राघवस्य सुग्रीवहनुमन्मुख्या मिलिताः । ज्ञानिना सीताहेतुरैश्चाकाद-
स्मत्कुलस्ययः प्रोचे । ततो विभिषणो वग्रे यन्वाद्यारोपं व्यधात् । इतश्च रामः सौमित्रिणाऽऽश्वास्यमानः कथमपि कमपि कालं निनाय ।
अथ रामेणाऽशुशुष्य त्रेपितः सौमित्रिस्तृणचापकृपाणमृदुग्रमृकुटिररुणेनत्रः पदन्यासैः क्षमां दलयंस्तं शैलं कम्पयन्भीतिद्रोस्थैर्दत्तमार्गः
सुग्रीवगेहं प्राप । कपीशस्तमायातं श्रुत्वाऽन्तःपुरान्निर्गत्य वेपमानवपुरुषतस्थे । लक्ष्मणो रूपा प्रोचे । कृतकृत्यः सुखं तिष्ठसि, न
चेरिसि स्वामी तरुलासीनोऽब्दप्रायान्दिनानत्येति ? प्रत्तिपन्नं व्यस्मार्फीः ? सीताप्रवृत्त्यै यतस्व । साहसगतेमार्गं सा गमः । सुग्रीवः
पादयोः पतित्वाऽञ्चोचत् । प्रसीद । एकं प्रमादं सहस्व । सौमित्रि द्विधा पुरस्कृत्य रामं ननाम । स्वान्सैन्यान्सीताऽन्वेषणाय च प्रायुक्त ।
ते सैन्या दीपेचद्रिषु नदीषु भूमिन्त्रेषु द्रुतं द्रुतं ययुः । मामण्डलोऽपि ज्ञातसीताहरणो दुःखितस्तत्राऽगात् । विराधोऽपि ससैन्यो
रामं सिपेवे । सुग्रीवोऽपि स्वयं गच्छन्कम्बुद्वीपं ययौ । रत्नजटी दुरात् तं दृष्ट्वा दस्यौ । नूनं दशास्यो मद्विधा हत्वा मद्रथयिनं प्रा-
हिणोत् । सुग्रीवस्रं प्रोचे । भो मां किं नाम्बुदस्याः ? व्योमयाने किमलसोऽसि ? स कथितवृत्तो रामपादान्ते नीतो व्यजिज्ञपत् ।
देव ! स्वती देवी दशास्येन हता, कुप्यती मे विधात्र । रामो दृष्टस्तं सुरसंगीतपुरेशं रत्नजटिनमाश्लिषत् । रामो भूयोभूयः सीतो-

दन्तमट्टच्छ । गोत्रपि भूयो भूयस्तन्प्रीत्यापाल्यथ । रामः सुग्रीवादीन्प्रच्छ । सा लद्धा कियति दूरे ? ते प्रोचुः । तथा दूरस्थया-
 ऽऽगमया किम् ? यद्यप्यं सर्वे रावणस्य वृणवत् । रामः प्राह तस्य जय्याजय्यचिन्तया अलम् । तं केवलं दर्शयत । सौमित्रियुक्तेषुपी-
 यमानकृष्टशौणितस्य तस्य गामर्थ्यं शास्यते । लक्ष्मणोऽप्याह । कोऽयं सारमेयवच्छली रावणः ! क्षत्राऽऽचारेण तस्य शिरच्छेत्स्ये ।
 सूर्यं रणनाटकेषुणे मग्नीमवत । जाम्बवान्ने । सर्वं युष्मासु घटते, ज्ञानिनाऽनन्तवीर्यसाधुना प्रोक्तमस्ति कोटिशिलोद्धर्ता रावणहन्ता ।
 अश्मन्प्रत्ययहेतोस्मां श्रिलामुत्पाटय । तैः सौमित्रिव्योमयानेन तत्र नीतस्तां दोष्णोदक्षेप्सीत् । त्रिदशः पुष्पवर्षं चक्रुः । पुनस्ते जात-
 प्रत्यया लक्ष्मणं किष्किन्धार्यां रामपौत्रे निन्युः । कपिवृद्धाः साहुः-युष्मत्तो रावणान्तः । नीतिस्त्वियम् । पूर्वं दूतः प्रेष्यः । सा
 पुरी दृष्टप्रवेशनिष्काशा कृताऽस्ति । समर्थः कोऽपि दूतः प्रेष्यताम् । स गत्वा विभीषणं नीतिमन्तं भणियति । सोऽपि सीतामुक्तये
 रावणं बोधयिष्यति । रावणेन त्वज्ञातो दूतस्त्वामेष्यति । रामेणैवमनुमते सुग्रीवः श्रीभूतिं प्रेष्य हनुमन्तमाहूत । रामाय नमन्तं
 च हनुमन्तमयं विधुरे नः परमो पन्थुनास्य तुल्यो द्वितीयोऽस्ति । तत्रभो ! एनं सीताप्रवृत्त्या आदिशेति प्रशंसं । हनुमानप्याह ।
 मत्प्राया अनेके कपयः सन्ति । सुग्रीववृषस्त्वेयं स्नेहाद्ब्रुकि ।

गयो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः । नीलो द्विविदमैन्दौ च जाम्बवानङ्गदो नलः ॥३२॥

अन्येष्वत्र फपिपुङ्गवाः सन्ति । तत्कार्यसिद्धयेऽहमपि संख्यापूर्णोऽस्मि ।
 लङ्कां सराक्षसद्वीपामुत्पाटयेह किमानये ? । यदृच्वा सयान्धवमथाऽऽनयामि दशकन्धरम् ॥३३॥
 सकुटुम्बं दशग्रीवं हत्वा तत्रैव वा हुतम् । देवीं जनकजामेवाऽऽनयामि निरुपद्रवम् ॥३४॥

गमोऽप्याह त्वयि सर्वं सम्भाव्यते । गच्छ लङ्कायां सीतां गवेषयेः । इमां मर्दूमिकां देव्या अभिज्ञानमर्षयेः । तस्याञ्चूडामणिं चात्र समानयेः । मद्राचिकं च शंसेः । यद्रामस्त्वद्वियोगार्तस्त्वामेव ध्यायति । मद्द्विरहेण जीवितं मा त्याक्षीः । रावणं सौमित्रिणा हतमेव पश्य ।

हनुमानपि प्रभो ! यावच्चदात्रां विधायाऽऽयामि, तावदैहैव तिष्ठिरित्युत्वा सपरिच्छदो लङ्कां प्रति विमानेन प्रस्थितो महेन्द्रगिरिशिखरे मातामहमहेन्द्रस्य महेन्द्रपुरपत्तनं ददर्श । अनेन मे माताऽनपराधाऽपि निर्वासितेति ध्यात्वा क्रुद्धो रणतूर्यमवादायत् । महेन्द्रेऽपि ससैन्ये निर्गते मिथो युद्धं बभूव । हनुमान्परसैन्यान्धणेन बभञ्ज । माहेन्द्रिः प्रसन्नकीर्तिर्जामिमयसम्बन्धमजानानो हनुमता युयुधे । हनुमान्दृष्ट्यौ । धिग्मया प्रमुक्तार्णविलम्पकृद्रणः प्रारेमे । ये क्षणजीयन्ते तेऽन्ये । इदन्तु मन्मातृकुलम् । तथाऽप्यारब्धनिर्वाहाय जेतव्यमेव । इति ध्यात्वा प्रहारैर्मग्रास्त्रयसारथिं माहेन्द्रिं जग्राह । तथा महेन्द्रमपि गृहीत्वा नत्वा तव नत्तंजनासुतोऽस्मि । रामाश्रया सीताशुद्धयै लङ्कां गच्छन्मातृनिर्वासनं स्मृत्वा जातामर्षं एवं व्यधाम्, सहस्र । स्वामिकार्याय यामि । मत्स्वामिपार्श्वे ब्रजेत्युवाच । महेन्द्रोऽप्याश्लिष्य तमवदत् । थुल्या थुतोऽभूः । दृष्ट्या दृष्टश्च । कुरु स्वामिकार्यमित्युक्त्वा ससैन्यः स्वयं रामं जगाम ।

हनुमान्योन्ना गच्छन्दधिमुखाऽऽल्यद्वीपे कायोत्सर्गस्थौ युनी, तयोरदूरे ध्यानस्थास्तिस्त्रः कन्यकाश्च ददर्श । तदा च दत्वसङ्घे मातृ कन्याश्च पेतुः । हनुमान्विधया सागरान्धुभिस्तं शमयामास । ताः कन्यास्तदैव सिद्धविद्या युनी प्रदक्षिणीकृत्य हनुमन्त-मूर्चिरे । परमाहृत । माधु साधु साधूनामुपसर्गमरशः । त्वत्सहायादस्माकं कालं विनाऽपि विद्याः सिद्धाः । का यूयमिति पृष्टास्त्राः प्रादुः । अरिमन्दधिमुत्से पुरे गन्धर्वराजो राजाऽस्ति । तस्य कुसुममालाकुञ्चिजा वयम् । बहवः खेचरा अस्मान्ययाचिरे । अङ्गारका-

न्यथ तेनतोऽस्मरन्त उन्मत्तो बभूव । पिता तु नः कस्मैचिन्न ददौ । पित्रा च मुनिः पृष्टः, साहसगतेर्हन्तारं वरं व्याजहार । तातस्तं
 नोपलेभे । अस्माभिस्तं ज्ञातुं विद्यामाघनमारंभे । अङ्गारकेण विस्माय कृतो देवस्त्वयाऽद्यमि । या पद्भिर्मसिः सिध्यति सा मनोगा-
 मिनी विद्या त्वत्माहाय्यतः क्षणेनाऽसिध्यत् । हनूमात्रामकृतं साहसगतिवधं स्वस्य च लङ्कायां गमनं गदित्वोत्पपात । ताभ्यो ज्ञात-
 वृत्तः पिता तामिः मह मसैन्यो रामं जगाम । उपलङ्कं गतो हनूमान्दारुणयाऽऽशालिक्रया विधया वभाषे । अरे ! कपे ! क्व याता, मम
 भोग्योऽसि । तया व्याप्ते युत्से प्रविश्य तां विदार्य निर्गतो गदापाणिर्हनुमास्तकृते प्राकारं विद्यासामर्थ्यतो भङ्क्त्वा कुट्टं वज्रमुत्वा-
 र्त्त्यं तद्द्वाराद्यं युष्यन्तमवधीत् । तत्कन्यां लङ्कायुन्दरीं कुट्टां विद्यावलिनीं युध्यमानां निरखीचकार । साऽपि साधर्या तं पश्यन्ती
 कामगुरहता प्रोवाच । मया पितृवधकुट्टयाऽविचार्य योधितोऽसि । माधुना मम पितृहन्तापतिराचख्ये । मामुद्धह । त्वया पत्या सर्व-
 नारीषु गर्विता स्यास्यामि । म तां गान्धर्वविवाहेनोदुवाह । धूर्त्यस्तवर्णकः । तमः । हनुमांस्तत्र लङ्कासुन्दर्या रात्रिमतीन्य
 ग्र्योदये तामाशृङ्ग्य लङ्कां प्रविवेश । विभीषणगृहं गतः । तेन सत्कृत्यागमहेतुं पृष्टः प्राह । शुभोदकं विचिन्तयन् रावणात्सीतां मोचय ।
 षलिनोऽपि त्वद्भ्रातुः काकुत्स्थपत्नीहरणमिहाऽपि दुःखाकृत् । विभीषणः प्राह । मयाऽग्रजोऽग्रेऽपि सीतां मोचयितुमुक्तः । भूयोऽपि
 मनिर्यन्धं मार्थयिष्ये ।

हनुमांस्तत उत्पुङ्ग्य सीताऽऽश्रिते देवमणोधाने गतोऽशोककुट्टमूले गच्छलुलितालकां सांशुं म्लानाननां कृशां रामरोमेति
 ध्यायन्तीं देहेऽपि निरपेक्षां वैदेहीं ददर्श । दृष्यौ च । महासतीयम् । अस्या दर्शनमात्रतः पावित्र्यं जायते । युक्तमस्या चिरहे खिद्यते
 रामः । रूपवच्छील्यच कस्य कलत्रम् । दशास्योऽयं रामप्रतापेन पापेन च द्विधाऽपि निरपिष्यति । विधान्तर्हितः सीताङ्केऽहुलीयक-

मपातयत् । सां तद् दृष्ट्वा जहर्ष । त्रिजटा तदैव गत्वा दशाथाय शशंस । सीता इत्यत्कालं विपणाऽऽसीत् । साम्प्रतं तु साऽऽनन्दा । रावणो मन्दोदरीभूचे । मन्येऽसौ विस्मृतरामा मयि रिरंसुस्तद्रत्वा बोध्यताम् । साऽपि गत्वा सीतामर्षोचत । दशास्योऽद्वैतेश्वर्य-
स्त्वमपि रूपेणाऽप्रतिरूपा, उचिचो योगोऽस्तु । अहमन्याश्च तत्पत्न्यस्त्वद् दास्यः । सीता तां ततर्ज । आः पापे त्वन्मुखं न वीक्षे । मां रामस्य पार्श्वे विद्धि । लक्ष्मणं च सबान्धवं तव धवं हन्तुमागतमेव च बुध्यस्व । उचिष्ट, उचिष्ट । अतः परं त्वया न वच्मीति । सा सक्रोधा प्रययौ ।

हनुमान्प्रादुर्भूय नत्वा चद्वाञ्जलिजल्प । रामः सलक्ष्मणो जयति । त्वत्प्रवृत्तयै तदादिष्टोऽहमागमम् । मयि तत्र गते रामो रि-
पूच्छिदेऽत्रैष्यति । सबाष्पा सीता प्राह । कस्त्वं ? कथं वार्धिमलङ्घयः ? मत्प्राणेशः साजुजो जीवति ? क्व दृष्टः ? कथं कालं नयति ?
हनुमानाचख्यौ । पवनाञ्जनासुतोऽहं विद्यया व्योमयानेनाब्धिमलङ्घयम् । रामः समस्तकपीशं वैरिवघात्सुग्रीवं पत्नीकृत्याधिक्रिङ्कन्धं
त्वद्वियोगाग्निनाऽहनिशं तप्यते । गोवियुक्तो वत्स इव लक्ष्मणोऽपि न सौख्यं लभते । तौ क्षणं सशोकौ क्षणं सक्रोधौ सुग्रीवेणाश्वा-
स्येते । मामण्डलविराधमहेन्द्राद्यैः पत्तिभूतैरुपास्येते । रामेण सुग्रीवदर्शितोऽहं स्वाङ्गुलीयं समर्प्य त्वत्प्रवृत्तयै प्रेषितः । त्वत्चूडामणि-
रभिज्ञानमानापितोऽस्मि । तदर्शनात्प्रभुर्मान्मन्त्राऽऽयातं प्रत्येष्यति । सा हनुमदाग्रहेण रामोदन्तमुदा चैकविंशतिदिनप्रान्तेऽभ्युक्त, ऊचे
च । इमं चूडामणिमभिज्ञानं गृहीत्वा गच्छ । अत्र तिष्ठत उपद्रवः स्यात् । त्वामागतं ज्ञात्वाऽयं राक्षसस्त्वां हन्तुमेष्यति । सोऽपि
स्मित्वा प्रोचे । मातर्वात्सल्यात्कातराऽसि । अहं राघवयोजगजैत्रयोः पत्तिः । ममाग्रे कोऽयं वराको रावणः । त्वामपि स्कन्धमारोप्य
ससैन्यं रावणं परिभूय स्वामिनोऽन्तिके नयामि । सीताऽपि सस्मितमाह । स्वं स्वामिनं न द्रेपयसि । रामसौमित्र्योः पत्नौ सर्वे

सम्मान्यते । परं परसुंस्पर्शो भेदनिर्हस्तच्छीघ्रं गच्छ । त्वयि गते आर्यपुत्र उद्योगं कर्ता । हनुमानाह । गच्छाम्येयः । स्थसां तु किञ्चि-
दिक्रमनापलं दर्शयिष्ये । जितकाशी क्षयं परधीपं न मन्यते । रामपत्नरपि पौरुषं वेतु । सीताऽऽमेत्युक्त्वा स्वं चूडामणिं ददौ ।

सोऽपि नत्वा प्रस्थितो देवरमणोधानं भद्वत्तुमारमे । तदुद्यानद्वारचतुष्कदाः स्या सुदूरकरास्तं हन्तुमघावन्त । तेषां प्रहरणानि
हनुमत्पस्सलन् । पाचनिः कुपितस्त्वैरेवोद्यानपादैपैः प्रजहार । रक्षोभिरुक्तवृत्तो रावणस्त्वद्वधाय ससैन्यमशकुमारमादिक्षत् । रणादौ
दिष्टयाऽऽपत इति वदन् हनुमान्, घृथा कपे गर्वसीति गदित्वा विशिवैर्वर्षन्तं तं चिरं योधयित्वा जघान । आवृषधकोपादिन्द्रजि-
त्ममागत्य मारुते । त्रिष्ट विष्टेति वदन् युध्यमानो हनुमत्प्रहृतान्स्वमटावश्यतो हन्द्वा मोषीकृताऽसौ नागपाशास्त्रं मारुतये मुमोच ।
आपादमस्त्वकं नागपार्श्वर्षद्वौ हनुमान्कौतुकात्क्षणं वन्द्यं सहमानो हृष्टेन्द्रजिता रावणान्तिकं नीतस्तेनोचे । दुर्मते ! त्वया तौ किमा-
श्रितौ वनेवासौ फलाहारौ मलिनवाससौ, वृष्टौ तुभ्यं किं दास्यतः । तद्वाचात्र किमागमः । तौ तु धृतौ यकाभ्यामिदं कारितोऽसि ।
धृताः परहस्तेनाङ्गारान्कर्षयन्ति । पूर्वं मत्संवकोऽद्य परस्य दूतस्तेनाऽवध्योऽसि शिक्षामात्रन्तु विहम्ब्यसे । हनुमानुवाच । कदाऽहं
त्वत्सेवकः । कदा च त्वं मे स्वामी एवं वदन्न लजसे । एकदा मत्पित्रा त्वन्मैत्र्या त्वत्सामन्तः खरो वरुणवन्धादमोचि । त्वया साहा-
य्यायाहृष्टोऽहमप्यागमम् । वरुणसुतेभ्यश्च त्वां सङ्कटेऽरक्षम् । अद्य पाप्मा त्वं साहाय्याय न योग्योऽसि । त्वदीये तं नेक्षे । यः सौमि-
त्रेरपि त्वां त्रास्यते । तदग्रजो दूरे विष्टतु । रावणो भालाहितभ्रुकुटिरोष्ठं दशवदत् । सुसूर्पुरसि । यदरिश्रितोऽसि । मां चारीचकथं ।
पुनर्दूतत्वाच्च हन्यसे । खरे आरोप्य पञ्चशिखीकृत्य चाधुना लङ्कायां मत्पित्रं भ्राम्यसे । हनुमान्कुब्जः पाशपन्नगांखोटयित्वोत्पत्त्य
पादघातेन रावणकिरीटं चूर्णीकृत्य हन्यतां गुह्यतां चैप इति रावणे जल्पत्येव पाददरैरनाथामिव पुरीं भद्वत्त्वोत्पत्य राममेत्य नत्वा

सीताचूडारत्नमार्पयत् । रामस्तं सीताचूडामणिं साक्षात्सीतामिव हृद्यारोपयामास । रामेण सुतवदालिङ्ग्य पृष्टो मारुतिस्त्वां दशास्याव-
माननां सीताशुद्धिं च शशंस ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुरुपचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि सीताप्रवृत्त्यानयनो नाम षष्ठः सर्गः ॥

॥ अथ सप्तमः सर्गः ॥

रामः सातुजः सुग्रीवाद्यैर्घृतो लङ्काविजययात्राय व्योम्ना प्रतस्थे ।

भामण्डलो नलो नीलो महेन्द्रः पावनञ्जयिः । विराधश्च सुपेणश्च जाम्बवानङ्गदोऽपि च ॥३५॥
अन्येऽपि कोटिशः खेचरेशाश्चलुः । सा सेना नानातूर्यैः शब्दोद्द्वैतं रचयन्ती वार्धरुपरि विचित्रविमानै रथैरैश्वर्यैरन्यैश्च वाहनैः खे-
चचार । वेल्न्धराद्रौ वेल्न्धरपुरे समुद्रसेतुनृपौ युध्यमानौ नलनीलाभ्यां बद्ध्वा रामान्तिके नीतौ । रामेण पुनस्तथैव स्थापितौ च ।
समुद्रो रामानुजाय तिस्रः स्रक्त्या ददौ । निशां तत्रोपित्वा सेतुसमुद्रानुगतो रामः प्रातः प्रस्थितः क्षणात्सुवेलाद्रिं प्राप्य सुवेलनृपं
ब्रित्वा निशाशुपित्वा पुनः प्रातश्चचाल । उपलङ्कं हंसद्वीपे हंसरथनृपं जित्वा तत्रैव कृतावासस्तस्थौ ।

लङ्का बुधोम । रावणस्य इत्सप्रहस्तमारिचसाणाधाः सहस्रशः सामन्ताः समनद्यन्त । रणतूर्याणि कोटिशोऽवाधन्त । विभीषणो

राजनमन्येत्य नत्योने । प्रसीद । शुनोदकं मदचो विमृश । लोकद्वयविरुद्धं त्वया परदारहरणं यच्चक्रे तेन कुलं लज्जितम् । काकुत्स्थो-
 ऽयं ह्यरुन्तामानेतमुपस्थितः । अस्मै वदरारण्यमेवातिथ्यं विधेहि । अन्यथा त्वत्कुलं निग्रहीष्यति । मायां प्रहीष्यति । राषवौ साह-
 मलपान्तकौ दूरे स्ताम् । तत्पचिर्दुमान् किं न दृष्टः । सीताहेतोरिन्द्राश्रियोऽधिकं श्रियं मा त्याक्षीः । इन्द्रजिदूचे । त्वयाऽऽजन्म-
 भीरुणा सर्वं नः कुलं दूषितम् । तावत्सं सोदरो नासि । इन्द्रस्यापि जेकारं तावमेवं सम्भावयन्तूनं मुमूर्षसि । त्वयाऽऽनृतथापिणा
 पुराऽपि तातच्छलितः । यद्दशरथस्य प्रविज्ञाय नाक्याः । इहाऽऽयावं च तत्सुतं भयमुत्पाद्य ताताद्विरक्षिपसि । रामगृह्योऽसि । न
 मन्त्रधिकारी । विभीषणः प्राह । नाऽहं शत्रुगृह्यः त्वं तु सुतरूपो रिपुरुत्पन्नः । अयं तावच्चत्पिता कामैश्वर्याभ्यामन्धः । त्वन्तु जन्मा-
 न्य इव । राजन्ननेन पुत्रेण सवृत्तेन चाचितात्पत्तिष्यसि । त्वत्कृते शुधा ताम्यामि ।

रावणोऽसिमादाय वधायोत्थिते विभीषणो भृकुटिभीष्मः स्वम्भश्रुत्पाद्य योद्ध्युत्तस्थौ । कुम्भकण्डजिद्धयां निवार्य स्वं स्वं स्थानं
 नीतौ । अरे कुलाक्षर ! मत्पुत्र्यां नियहीति रावणेनोक्तो विभीषणो रामं ययौ । रक्षोविधाघराणां त्रिशदशौहिण्यो विभीषणमनु-
 जगुः । तमाऽऽयान्तं दृष्ट्वा सुग्रीवाऽऽघातुशुभुः । स पूर्वं पुरुषप्रेषणेन रामाय स्वं न्यवेदयत् । रामेणोक्षितमुखः सुग्रीवोऽवदत् । यद्यपि
 रावसाः प्रकृत्या हुद्रा मायिनस्तथाप्ययमायातु । भावं ज्ञात्वा यथोचितं विधास्यामः । विशालः खेचरोऽभिदये राक्षसेव्केोऽयं धार्मिकः ।
 सीताशुक्त्यै जल्पन्वन्धुना न्यत्कृतस्त्वामागात् । रामाज्ञया द्वाःस्थेन प्रवेशितः । पादयोः क्षिप्रमूर्ध्नी रामेण परिरब्धो विभीषणः प्राह ।
 दुर्नयमग्रजं त्यक्त्वा त्वामायाम् । मां मत्कं सुग्रीववदादिश । रामस्वस्मै लङ्काराज्यं प्रतिपेदे । हंसद्वीपेऽष्टाहाहन्यतिवाह्य लङ्कां प्रति
 चत्वाल । विशवियोजनी चम्बा रुद्रा युद्धाय सजः सेनाकलकलेन लङ्कां बधिरयंस्तस्थौ ।

प्रहस्ताद्या दशास्यसेनान्यः समवर्मयन् । केचिन्मतङ्गजवाहिरपरे वाहवाहनैः, केचिच्छार्दूलवाहैः, परे खरवाहै रथैः, केचिन्नरैः, केचिन्मैपैः, केचिन्महिपैः, केचिन्सुरैः, केचिन्सुरैः, केचिन्सुरैः, केचिन्सुरैः । दशास्यो रोषारुणाक्षी नामाऽहं स्यन्दनमध्यास्त । भानुकर्णः शूलपाणिदशास्यपाशे तस्थौ । इन्द्रलिन्मेघवाहनौ कुमारौ पार्श्वस्थावभूताम् । अन्येऽपि दोष्मन्तः सुताः कोटिशः शुकसारणमारिचमयसुन्दादयः सामन्ता अभ्येयुः । अक्षौहिणीनामसङ्घैः सहस्रैर्वृतो दशास्यः पुर्याः प्रचचाल । तत्र वीराः शार्दूलशरभचमूलकरटिकेकिकुण्डलिङ्गुकुटादिकेतवः कोदण्डकुन्तकुठारखड्गशुण्डीमुद्गरपरिधादिपाणयो रणाय विचरुः । रावणः पञ्चाशद्योजनानि सेनया सुवं प्रच्छाद्य तस्थौ ।

गच्छ गच्छ तिष्ठ तिष्ठ सा भैषीरुस्तुजाऽऽयुधम् । कुरुवाऽऽयुधमित्याजौ भटानां तत्र वागभूत् ॥३६॥

तत्र महारणे चिराद्धानैर रक्षोबले भग्ने हस्तप्रहस्तौ योद्धुमुचस्थतुः । तौ नलनीलाभ्यां चिरं योधयित्वा यमातिथी चक्राते । नलनीलयोरपरि पुष्पवृष्टिः । ततो मारीचसाणशुकज्वरकामाक्षाद्या राक्षसा मदनाङ्कुरसन्तापप्रथिताद्यैः कपिभिरयुध्यन्त । मारीचराक्षसः सन्तापं, नन्दकपिज्वरम्, उदामराक्षसो विभ्रं, दुरितकपिः शुकं, सिंहजघनराक्षसः प्रथितं योधयित्वा जघ्नुः । सूर्येऽस्तं गते सर्वे निवृत्य स्वान् हताहतान्शोधयन्तोऽस्युः ।

निशान्ते रावणः स्वयं नानास्वधरो रिपुस्तृणाय मन्यमानः स्वसेनान्यं प्रत्येकमिन्द्रवत्पश्यन् रणाजिरमियाय । राघवसेनान्योऽपि शूरैः सविस्मयमीक्ष्यमाणा डुडौकिरे । रावणकुंकारप्रेरितैः राक्षसैः सर्वाभिसारेण योधयद्भिः कपिसेन्या अभज्यन्त । क्रुद्धं सुग्रीवं प्रस्थितं निवार्य हनुमान् राक्षसैः संन्यं जगाहे । माली धनुस्तृणमाली हनुमतेऽडौकत् । मिथस्तौ प्रजहाते । अस्त्राणि चिच्छिद्राते । हनुमां-

धिरं युष्माकं नीरसं विषयं जरद्रवस्त्वया हतेन किं गच्छ गच्छेति वदन् वज्रोदरेणेने । एवेहि । युध्यस्व सम्प्रति । न भवसि ।
 मा गाः । इतुमांस्तच्छ्रुत्या तं शीरुच्छादयामास । सोऽपि तच्छ्रुष्टिं निर्णयं तं चाणैरतिरयत् । देवेषु द्वयोः कलिकेलिं पश्यत्सु स्तु-
 वत्सु श्रीशैलो वज्रोदरं जपाम । तद्वधकुद्धो रावणाङ्गजो जम्बुमाली इतुमन्तमाहूय युध्यमानस्तेन विरथिताऽरथसारथीकृतो सुहरेण
 ताडितो मूर्च्छितः पपात । महोदराद्या राक्षसमटाः क्रुधा प्रहरन्त्वो हतूस्ता केऽपि दोष्योः, केऽपि मुखे, केऽपि पदोः, हृदि, कुक्षौ,
 शीर्षेभिरे । रथोमङ्गकुद्दः कुम्भकर्णः काञ्चिदद्विप्रहारेण, काञ्चिन्मुष्टिकूर्परसुहृत्शूलघातेन काञ्चिदन्योन्यघातेन कपीन् निम्नयोद्भू-
 दधावे । तमायान्तं कल्पान्ताग्निभं वीक्ष्य सुग्रीवोऽघावत् । मामण्डलदधिमुखमहेन्द्रकुमुदाङ्गदाद्या अन्येऽप्यन्वयावन्त । तन्मुक्त-
 प्रस्नापनाश्रवणेन निद्रायमाणं स्वसैन्यं वीक्ष्य सुग्रीवः पचोधिनीविद्यासृत्या प्रत्यवोधयत् । सुग्रीवाधिष्ठिताः कपयः कुम्भकर्णं शीरु-
 पद्भुजुः । सुग्रीवो गदया तस्य रथस्य सारथिमदलयत् । स भूमिष्ठो सुहृत्कारः सुग्रीवाय घावन्नङ्गचातेनैव भूयसः कपीनपातयत् । तैः
 कपिमिरसबलितो मुद्गारेण सुग्रीवरथमचूर्णयत् । सुग्रीवेण वियत्युत्पत्त्य महतीं मुक्तां शिलां सुहरेण कणशश्चकार । ततः सुग्रीवमुक्तेन
 तडित्चडिति कुर्वता तडिदण्डास्त्रेण शरैस्त्वलितेन ताडितो ह्यमूर्च्छं । श्रावमूर्च्छया कुद्दं दशास्यं स्वयं प्रस्थितमिन्द्रजित्सविनयं
 निवार्य कपिसैन्यं विवेणु । स त्रस्यतः कपीनूये । रे रे विष्टत । अपुध्यमानान्न हन्मि । रावणस्याङ्गजोऽहम् । क्व मारुतिः क्व सुग्रीवो
 यदि वा ताम्यामप्यलम् । राघवो मानिनो क्व ? सुग्रीवस्तं युद्धायाऽऽहृत मामण्डलोऽपि तदनुजं मेघवाहनमायोधयत् । तेषु चतुर्ष्व-
 न्योऽन्यमास्फालन्सु भूधकम्पे । वार्धिबुधोम । बाणाकर्षणमोक्षयोरन्तरं नाबोधि । आयासिदेवतैश्चास्त्रिंशं युद्धे प्रवृत्तेऽपि कस्याऽपि
 जयो नाऽभूत् । इन्द्रजिन्मेघवाहनो नागपाशाऽत्रं मुमुचतुः । सुग्रीवमामण्डलौ निःश्वसितुमप्यसमर्थौ जातौ ।

इतश्च लब्धसंज्ञेन कुम्भकर्णेन रोषाद्गदया हतो मारुतिर्मुच्छितो दोष्णा समृद्धृत्य कथान्तन्वर्थायि । विभीषणो राममूचे । त्व-
त्सैन्यसारभूतौ सुग्रीवभामण्डलौ रावणिभ्यां यावच्छङ्कां न नीयेते तावन्मोचयामि । मारुतिरपि कुम्भकर्णेन दोष्णा बद्धो लङ्कामग्राप्त
एव मोचनीयः । स्वामीन्सुग्रीवादींस्त्रीन् विना नः सैन्यमवीरमिव । अनुमन्यस्व । यामि । एवं तस्मिन्जल्पत्येवाऽद्भुतो गत्वा कुम्भ-
कर्णमाधिप्य योधयामास । क्रोधान्ध्यात्कुम्भकर्णे श्रोत्रिक्षिप्तसुजपाशे मारुतिरुत्पत्य ययौ । विभीषणो वैदेहसुग्रीवौ मोचयितुं राव-
णिभ्यां योद्धुं दधावे । रावणी दध्यतुः । पितुरुजेन पूज्येन सह कथं योद्धव्यम् । पूज्याद् विभ्यतां न द्वीः । इमौ च पाशवद्धा-
वरी नूनं मरिष्यतः । तदिहैवासाताम् । तातो यथा नौ नान्वेति । एवं ध्यात्वा रावणी नेशतुः विभीषणश्च वैदेहसुग्रीवौ पश्यंस्तस्यौ ।
राघवौ चिन्ताग्लानमुखौ तस्थतुः । रामो महालोचनाऽऽख्यं सुपर्णामरं पूर्वप्रतिपन्नवरं सस्मार । स आगत्य पत्राय सिंहनिनादाख्यां
विधां, मुशलं, स्यन्दनं, इलं ददौ । लक्ष्मणाय गरुडीं विधां, स्यन्दनं, विद्युद्ददनां च रिपुनाशिनीं गदां ददौ । वारुणाश्रेयवायव्या-
दीनि दिव्यास्त्राणि छत्रे चोभयोरपि वितीर्णवान् । सौमित्रिर्वाहनीभृंतं गरुडं श्रेष्ठ्य क्षणात्ते पाशपन्नगाः प्रणेष्टुः । रामसैन्ये जयजया-
रावोऽजनि । सूर्योऽस्तं ययौ ।

प्रातर्भूयोऽपि द्वयोः सैन्ययोर्महारणो बभूव । रक्षोभिः कपिचम्बां क्षुब्धायां सुग्रीवाद्या रक्षोज्जीकेषु विविशुः । तैराक्रान्ता राक्ष-
सास्त्रिस्तुः । रावणे क्रुद्धे स्वयं धावति । कपिवीरेषु कोऽपि नाऽग्रे तस्यौ । तद्युधे चलितं रामं निपेध्य विभीषणः स्वयं रावणं रुरोष ।
रावणस्तं जगौ । रे कं श्रितोऽसि । येन क्रुद्धस्य ममाऽऽजौ क्वलवन्मुखे क्षिप्तः । रामेणाऽऽत्मानं रक्षता त्वां प्रहिण्वता साधु मञ्चितम् ।
वत्स ! मम वात्सल्यमद्यापि त्वय्यस्ति । तद्गच्छ । एतौ रामसौमित्रौ ससैन्याबद्ध हनिष्यामि । त्वममीषां बध्यमानानां संख्यापूरणो

मा भूः । मन्वानमेहि । तव शृष्ट्यं हस्तः । विभीषणः प्राह । रामः कुदस्त्वां प्रति चलन्मया छलान्मयेधि । युद्धव्याजात्त्वा वावा-
 तुमागाम् । अद्यापि सीता सुव्यताम् । प्रसीद । मद्वचः कुरु । नादहं मृत्युभयान्नवा राज्यलोभेन राममगाम् । किन्तु निर्वादमयात् ।
 अद्यापि विभीषिकां दर्श-
 यामि ? प्रावृहत्यामयादेव मुच्यसे । नान्यहेतुनेत्युक्त्वा घनुरास्फालयत् । विभीषणोऽपि प्रावृहत्यामयादुक्तोसीत्याद्युक्त्वा चापमास्फा-
 लयामाग । तौ प्रातरौ योद्भुं प्रवृत्ताते । इन्द्रजिष्णुभकर्णाद्या राक्षसाः स्वामिभक्त्याऽप्यघावन्त । रामः कुम्भकर्ण, लक्ष्मण इन्द्र-
 जितं, नीलः सिंहजपनं, दुर्मर्गो घटोदरं, स्वयंभूर्दुर्मतिं, नलः शम्भुमहदो मयं, स्कन्दश्चन्द्रणखं, विराधो विमं, मामण्डलः केतुः
 श्रीदत्तो जम्बुमालिनं, मारुतिः कुम्भकर्णत्मजं कुम्भं, किष्किन्धेशः सुमालं, कुन्दो धूमाक्षं, वालिश्चन्द्ररश्मिः सारणं, परे कपयः
 पराणि रक्षांस्यरौतुः । एवं युद्धे वर्तमान इन्द्रजिष्णुकं वामसाखं सौमित्रीस्तपनाखेण न्यवारयत् । नागपाशाखं च मुमोच । तेनाऽऽ-
 क्रम्यमाणसर्वाङ्गः शक्रजिन्निपपात । विराधो लक्ष्मणाक्षया स्वरथाङ्के क्षिप्त्वा तं स्वशिविरे निनाय । रामः कुम्भकर्णं नागपाशैर्ब-
 दधत् । मामण्डलस्तं रामाक्षया शिविरेऽनीरीत् । एवमन्येऽपि मेघघाहनाद्या रामस्य सैनिकैर्बद्धा स्वशिविरे निन्यरे । दशास्यस्तद् दृ-
 द्वा क्रच्छोकाकुलो विभीषणाय शूलं चिक्षेप । सौमित्रिणा तस्मिन्नन्तरालेऽपि शितैः शैरः कणशः कृते धरणेन्द्रदत्ताममोघविजयाऽऽ-
 र्णवा महाशक्तिमुच्यतेऽग्रमयत् । तां धगद्गिति ज्वलन्तीं तडित्तडिति नादिनीं वीक्ष्य सुराः खेऽपसन्तुः । सैन्यानि दृशममीलयन् ।
 रामोऽनुजमाह । आगन्तुरयं विभीषणो हन्यते । आश्रितयातिनोऽस्मान् धिगिति । सौमित्रिस्तच्छ्रुत्वा दशास्यमाक्षिपन् विभीषणात्रे
 तस्यो । रावणस्तं गरुडस्थं पुरः प्रेक्ष्योवाच । न तुभ्यं शक्तिरुत्क्षिप्ता । परमृत्युना मा मृथाः । यदि वा त्रियस्व, यतो भवानेव मार्यः ।

त्वत्पदे ह्ययं वराको विभीषणो ममाग्रेऽस्थात् । इत्युक्त्वा तां सौमित्रये मुमोच । सौमित्रिः सुग्रीवः श्रीशैलो नलो भामण्डलो विरा-
धोऽन्येऽपि स्वैः स्वरह्वैस्तामहन् । सा तदस्त्रौघमवज्ञाय लक्ष्मणोरःस्थले पपात । तथा भिन्नो लक्ष्मणो मुमूर्च्छ । तस्मै च हाहासो-
ऽभूत् । क्रुद्धो रामो रावणमयोधयत् । स पञ्चाननरथस्तं द्विपं पञ्चकृत्वो विरधीकृतवान् । दशस्यो दृष्यौ । आतृस्नेहादयं स्वयं मर्ता ।
तत्किमनेन योधितेनेति । रावणो लङ्कां सूर्यश्रास्ताद्रिं प्राप ।

रामो निवृत्तः सौमित्रि भूयतिवं दृष्ट्वा मूर्च्छितः पपात । सुग्रीवादिभिः प्रापितचैतन्यो लक्ष्मणान्तिके निपद्य रुद्रन्नवादीत् ।
वत्स ! किं वाघते ? ब्रूहि । संज्ञया वा वद । सुग्रीवाद्यास्त्वन्युत्समीधन्ते । वाचा, दशा वाऽमून् किं नाऽनुगृह्णासि ? रावणो जीवन्नगा-
दिति द्विया नूनं न वक्षि । रेरे रावण ! दुष्टात्मन् ! विष्ट तिष्ठ, क यास्यसीत्याद्युक्त्वा धनुरास्फाल्योत्तिष्ठन्कपीशेन सविनयं बभाषे ।
प्रभो निशेयम्, । रावणो लङ्कां ययौ । अस्मत्स्वामी चैष शक्तिघातविधुरः । धैर्यं धेहि । हत एव रावणः । सौमित्रेरेव प्रतिजागरणो-
पायं चिन्तय । भूयो रामोऽभ्यधात् । मार्यां हता । अनुजो हतः, रामोऽयमद्यापि तिष्ठति, शतधा न विदीर्यते । सखे सुग्रीव !
श्रीशैल ! मामण्डल ! नल ! अङ्गद ! विराधाद्याश्च सर्वेऽपि स्वौको यात । सखे विभीषण ! त्वं न कृतार्थितोऽसि । तत्सीतापहारा-
द्भ्रातृघादप्यधिकं शुचेऽभूः । परं प्रातः पश्येः । त्वां दशस्यवथात्कृतार्थीकृत्य लक्ष्मणमनुयास्यामि । अमुं हि विना किं मम सी-
तया जीवितव्येन वा । विभीषणोऽभाषिष्ट । अर्धर्यं त्यज । शक्या हतोऽपि रात्रिं जीवति । तन्मन्त्रतन्त्रादिना प्रतीकाराय यत्पयताम् ।
आमेति रामेणोक्ते सुग्रीवाद्या विद्यया राघवस्य परितश्चतुर्द्वारानसप्तप्रान्यधुः ।

प्राच्यां द्वारेषु तत्राऽस्थुः सुग्रीवः पावनञ्जयिः । तारः कुन्दो दधिसुलो गवाक्षो गवयः क्रमात् ॥३७॥

उदिच्छामप्रदः कूर्मोऽहो महेन्द्रो विहङ्गमः । सुपेणञ्चन्द्ररश्मिश्च द्वारेल्वस्तुः क्रमादमी ॥३८॥
 प्रतीच्यां नीलसुमरशीलतुर्धरमन्मथाः । जयश्च विजयश्चैव सम्भवश्चावतस्थिरे ॥३९॥
 भामण्डलो विराधश्च गजो सुवनजिह्वलः । मैन्दो विभीषणश्चास्युर्दक्षिणस्यां क्रमादमी ॥४०॥

एवं सुप्रीवाया काङ्कुरस्यौ मध्ये कृत्वा प्रजागरपरास्तस्युः ।

इत्थन्न कथित्सीताया जगाद् । सौमित्रिः शुक्या द्रुतः श्रतविपत्स्यते स्नेहाच्च रामोऽपि । तच्छ्रुत्वा मूर्च्छया पतिता सीता खेच-
 रीभिः प्रापितचैतन्या करुणं विललाप । हा वत्स ! ज्येष्ठं मुक्त्वा क्लाङ्गाः । त्वां विना क्षणमपि नायं स्यातुं क्षमः । मां मन्दभाग्यां
 धिक् । पच्छते पतिदेवरयोरीदृगापतितम् । शुश्र्व ! मत्सीद । मत्प्रवेशाय द्विधा भवेत्यादि । काऽपि कृपालुः खेचरी तां तथा दृष्ट्वा-
 ऽपलोकिन्याऽवलोक्याऽन्नवीत् । देवि ! त्वदेवरः प्रातरक्षतान्नी भविता । रामेण च सहैत्य त्वामानन्दयिष्यति । तच्छ्रुत्वा सीता
 स्वास्त्यं भेजे । रावणः सौमित्रिर्मरितोऽद्येति क्षणं जहर्ष । प्रात्पुत्रमित्रवन्धं च स्मृत्वा रुरोद । हा कुम्भकर्ण ! हा इन्द्रजिन्मेघवा-
 हनौ ! हा वत्सा जाग्युभाल्याधाः ! कां दशां प्राप्ताः स्थेत्यादि ।

इत्थ रामसैन्ये कोऽपि खेचर आगत्य दक्षिणचक्रद्वारसकं भामण्डलं जगौ । पद्मपादान्दर्शय मे । सौमित्रिजीवातुं वक्ष्ये । माम-
 ष्ण्डलेन पद्मोपान्तं नीतो नत्वा व्यजिज्ञपत् । संगीतपुरेशशशिमण्डलनृपात्मजः सुप्रमाकुक्षिभूः प्रविचन्द्रोऽहम् । सकलत्रः खे व्रजन्
 सहस्रविजयखेचरेण मैथुनिकवैराद्योधितः । शकस्याऽऽहत्य पातितः । साकेतपुर्यां महेन्द्रोदयोद्याने भूछुठितो भवञ्चात्रा भरतेन दृष्ट्वा
 गन्धाम्बुसेकेन निःशुल्यो व्यथापि । सद्यो रूढप्रहारोऽहं गन्धाम्बुमाहात्म्यं तवानुजमपृच्छम् । भरतः प्राह । गजपुरादागतस्य वि-

न्यसार्धवाहस्यैको महिपोऽध्वन्यतिभारवृटितोऽत्रापतत् । पुरीजनस्तच्छीर्षे पादं विन्यस्य चचार । स विपन्नोऽक्लामनिजरायोगा
च्छ्वेतंकरपुरेशः पवनपुत्रकाह्यो वायुकुमारः सुरोऽभूत् । क्रुद्धोऽस्मिन्जनपदे व्याधि व्यधात् । मद्देशवर्तिनोऽपि द्रोणमेघनृपस्य मन्मा-
तुलस्य देशे गृहे च व्याधिर्नाभूत् । मातुलो मया पृष्टो जगौ । मद्भार्या प्रियङ्करा व्याधिवाधिता गर्भे जाते तत्प्रभावाद्द्वयाधिना सु-
मुचे । क्रमाच्च विशल्याऽऽख्यां सुतामसूत् । विशल्यास्नानाम्बुसिक्तश्च जातरुगपि लोको मद्देशे नीरुगभूत् । मया सत्यभूतशरणो-
मुनिः पृष्टः पुत्र्याः प्राग्जन्मतपसः फलमाचख्यौ । व्रणसंरोहणं शल्यापहारो व्याधिक्षयोऽस्याः स्नानाऽम्भसा भावी लक्ष्मणश्च
भर्ता । तेनर्षिवचसाऽनुभवाच्चायमस्याः प्रभावो मया निश्चिक्ये । इत्युक्त्वा द्रोणमेघो ममापि तत्स्नानजलमार्पयत् । तेन ममापि भू-
नीरुगजनि । त्वं च तत्सिक्तो निःशक्तिशल्यः संरुढव्रणश्चाभूः । तत्प्रभो ! आमातस्तत्स्नानाम्बु समानयत । त्वर्यतां त्वर्यताम् । ततो
रामाज्ञया भामण्डलश्रीशैलाङ्गदा विमानेनाऽयोध्यां प्राप्ताः । प्रासादाङ्के शयानं भरतं दृष्ट्वा सङ्गीतेन प्रयोधयामासुः । भरतपृष्टो भा-
मण्डलो नत्वा कार्यं जगौ । एतन्मया तत्रेयुषा सेत्स्यतीति भरतस्तद्विमानारूढः कौतुकमङ्गलं पुरं प्राप । भरतेनाऽर्धितो द्रोणमेघः
लक्ष्मणेन सहोद्वाह्य स्त्रीसहस्रयुतां विशल्यां ददौ । भामण्डलोऽयोध्यायां भरतं मुक्त्वा विशल्यायुतो ज्वलद्द्वीपविमानस्थोऽर्कोदयत्रा-
न्त्या भीतैर्निजैः क्षणं दृष्टो लक्ष्मणान्तिकं ययौ । विशल्यया पाणिना स्पृष्टास्तौमित्रः क्षणाच्छक्तिर्निर्गत्य समुत्पतन्ती हनुमतोत्पत्य
गृहीता । सा देवतारूपा प्राह । न मे दोषः । अहं प्रज्ञसिखसा धरणेनाऽस्मै दत्ता, विशल्याप्राकृतपस्तेजः सोढुमशक्ता यास्यामि । मां
प्रेष्यभावादनागसं मुञ्च । सा मुक्ता तिरोधत् । विशल्या भूयोपि सौमित्रि सौमित्रि पाणिना पस्पर्श । गोशीर्षचन्दनेन च शनैः शनैर्विलि-
लेप । सौमित्री रूढव्रणो द्राक् सुप्तोत्थित इव रामेण सखजे । रामोऽस्मै विशल्याघृतं च शशंस । तत्स्नानाम्बुना च स्वान्परांथाऽभ्य-

पेचयत् । तदैव रामाशया सौमित्रिः कन्यासहस्रयुतां विशल्यामुपायत । तदा सौमित्रिजीवनोद्वाहजः कोऽप्युत्सवो विद्याधरेशैश्चक्रे ।
 दशास्यस्तज्जात्वा मन्त्रिभिरमत्रयत् । मम भावोऽप्यमभूत् । शक्तिहतो लक्ष्मणः प्रातर्मर्ता । तस्नेहाद्रामोऽपि । कपयो नन्द्या
 यासन्ति । कुम्भकर्णेन्द्रजिन्मुल्याश्च स्वयमेप्यन्ति । लक्ष्मणो देववैगुण्याब्जीवितः । कुम्भकर्णघाः कथं मोचयितव्याः । मन्त्रिणः
 प्रोचुः । सीतामोक्षं विना तेषां न मोक्षः । प्रत्युताशिवम् । निजं कुलं रक्ष रक्ष । राममेवानुनय । रावणस्तानवमत्य सामन्तं दूतं सा-
 मदानदण्डपूर्वमनुशिष्य रामान्ते प्राहिणोत् । स गत्वा रामभूत्वे । दशास्यस्त्वो वक्ति । मद्रन्धुवर्गं मुञ्च सीतामनुमन्यस्य । राज्याधे
 गृहाण । त्रीणि कन्यासहस्राणि दास्ये । एवं चेन्न तुष्यसि तदा नैतत्सर्वं न च जीवितम् । रामोऽभाषत । नाऽर्थो मे राज्यादिना
 चेत्सीतामर्चयित्वा प्रहेष्यति तदा तद्रन्धुवर्गं मोक्ष्ये नान्यथा । सामन्त ऊचे । स्त्रीमात्रकृते स्वं प्राणसंशये मा क्षेप्सीः । चेदेकवारं
 रावणाहतः सौमित्रिर्जीवितोऽद्य कथं स जीविष्यति, त्वं, कपयश्च । रावण एकोऽपि विश्वं हन्तुमलम् । लक्ष्मणः क्रोधाद्भ्रातरे । रे
 दूताघम ! रावणोऽद्यापि स्वशक्तिं परशक्तिं वा न वेत्ति । हतवद्वपरिवारो भायशिपिकृतोऽपि पौरुषं नाटयति । अहो घाट्यम् ।

तत्त्वं युद्धाय सन्नाहय । मद्भ्रूलस्त्वं हन्तुं सज्ज एव । दूतोऽपि विभाषितुकामः कपिभिर्ग्रीवायां धृत्वा निरवास्यत ।
 दशास्यो दूताचन्द्रुत्वा सचिवान्तम्प्रति किं कार्यमित्यनुयुयोज । तेऽप्यनुवन् । सीताऽर्पणमुचितम् । सर्वं कार्यमन्वयव्यतिरे-
 काभ्यां परीक्ष्यते । व्यतिरेकफलं दृष्टम् । अन्यफलं पश्य । सीताऽर्पणाद्विमुक्तैरक्षतैर्वन्धुभिः सुतैः सम्पदा चैवस्व । दशास्यस्तेषां
 सीताऽर्पणगिरा ममाहित इवान्तरून्धिरं दृश्यौ । बहुरूपाया विद्यायाः साधनं हृदि निर्णय शान्तकपायीभूय शान्तिचैत्यं ययौ । श्री-
 शान्तेर्भक्त्या स्नात्रं कृत्वा गोशीर्षवन्दनेनाङ्गरागं देवतैश्च पुष्पैः पूजां चकार । दृष्टाव । पुरेसेल्लशिलासीनोऽक्षस्रग्वारी विद्यां साध-

पितुमारमे । मन्दोदरी यमदण्डं द्वाःस्थं जजल्प । सर्वोऽपि पूर्वजोऽष्टाहानि जिनघर्मरतोऽस्तु, अन्यथा वधात्मको दण्ड इति ल-
ङ्कायामाधीपय । स तथा चक्रे । सुग्रीवस्तच्चरैर्ज्ञात्वा यावद्बहुर्हृषिणीं विद्यां न साधयति तावत्साध्योऽयमिति रामं व्यञ्जयत् ।
पद्मोऽपि स्मित्वोचे । शान्तं ध्यानस्थं तं कथं गृह्णामि । स इव नाहं छली । अङ्गदादयस्तद्रामवचः श्रुत्वा छन्नमेव शान्तिचैत्ये गत्वा
विद्याधनुषसर्गान् व्यधुः । स तु ध्यानान्मनागपि नाऽचालीत् । अङ्गदो जगाद । रामान्द्रीतेन त्वया किमिदं पाखण्डमारमे । त्वया
मद्भर्तुः परोक्षे महासती सीता जहे । अहं तु तव पश्यतोऽपि मन्दोदरीं हरामि । इत्युक्त्वा रुदतीं मन्दोदरीं कचैश्चकप । स तु न प्रेक्षां-
चक्रेऽपि । विद्या नभो द्योतयन्ती च प्रादुर्भूयोवाच । सिद्धाऽस्मि । किं करोमि विश्वं तव वशे ? कियन्मात्रौ काकुत्स्थौ । रावणः
प्रत्युवाच । सर्वं त्वया सिध्यति । स्मृता समागच्छेः । साऽन्तर्दधे । कपयः खसैन्यं प्रापुः । दशास्यो मन्दोदर्यङ्गदोदन्तं श्रुत्वा हुंकारं
कृत्वा लातशुक्तो देवरमणोदाने गत्वा सीतां जजल्प । सुचिरमनुनीताऽसि । सम्प्रति तु त्वत्पतिदेवरो हत्वा त्यक्तनियममङ्गभीरुत्वः
प्रसह्य त्वां सैविष्ये । सा तद्वाचा मूर्च्छिता कथञ्चिच्छब्धसंज्ञा रामसौमित्र्योश्चेन्मृत्युसूदा मेऽनशानमित्यभिलष्याह । दशास्यस्तच्छ्रुत्वा
दध्यौ । अस्यां मे रागः स्थले कमलोपणवत् । मया युक्तं न चक्रे । यद्विभीषणोऽवज्ञातः, अमात्या न मानिताः, कुलं कलङ्कितम् । अद्य
चेदेनां मुञ्चे तन्न विवेकः । रामाक्रान्तेन मुक्तेति प्रत्युताऽयशः । ततो बद्धाऽत्राऽऽनेप्ये । अमुं चार्पयिष्यामि । इदं धर्म्यं यशश्चेति
निश्चित्य तां निशामतीत्यापशुनैर्वायमाणोऽपि युधे चचाल । भूयोऽपि द्वयोः सैन्ययोर्धुदं प्रववृते । लक्ष्मणोऽपररक्षांसि विधूय
दशास्यं विशिखैराच्छादयमास । तद्विक्रमं दृष्ट्वा साशङ्को रावणो बहुरूपां विद्यां सस्मार । सृष्टिमात्राऽऽगतयां तत्र विद्यायां राव-
णोऽनेकशो भैरवाणि रूपाणि विचक्रे । लक्ष्मणो भूमौ खे पृष्टेऽग्रे पार्श्वयोर्नानाऽन्नवर्षिणो रावणानेवापश्यत् । स्वयं ताक्षर्यस्थ एकोऽपि

नान्निद्रिः शरैर्जयान । रावणो विधुरथक्रं स्मृत्वा भ्रमयित्वा युमोच । तनु प्रदधिर्णां कृत्वा सौमित्रेर्दक्षिणे करे तस्थौ । रावणो विप-
 ल्णो दधौ । सत्यं मुनिवचो जज्ञे । विभीषणादीनामालोचनिर्णयथ सत्योऽभूत् । विभीषणस्तं विपण्णं दृष्ट्वा पुनर्जगौ । भ्रातश्चेज्जि-
 जीविपुस्तन्मुञ्च सीताम् । रावणः क्रुद्धोऽभ्यघात् । रे मम किं चक्रमेवाऽहम् ? सचक्रमपि रिपुं मुष्टिना हनिष्यामि । लक्ष्मणस्तस्येत्यं
 विदुवतो वधस्तेनैव चक्रेणाऽपाटयत् । तदा ज्येष्ठकृष्णैकादशयामहः पथिमे यामे मृतो दशास्यस्तुर्यं नरकं प्राप । सुरैर्जयजयेति वदद्भिः
 सौमित्रेरुद्भृष्टं पुण्यशुष्टिथक्रे । कपयो हर्षान्नितुः ।

॥ इत्याचार्यश्रीहिमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुरुषचरित्रे गद्यवन्धे सप्तमे पर्वणि रावणवधो नाम सप्तमः सर्गः ॥

॥ अथाष्टमः सर्गः ॥

विभीषणः कान्दिशीकानाधसान्पन्नारायणावष्टमौ बलहरी श्रयध्वमित्यूचे । तौ च तेषां श्रितानां प्रसादं चक्रतुः । विभीषणो
 भ्रातरं हतं दृष्ट्वा शोकावेपान्मुपसृष्टुरिकया स्वकुक्षिं निम्नन्वा भ्रातर्भतिरित्यूचैः क्रन्दन्मन्दोदर्यादियुतो राघवाभ्यामिति प्रत्यबोधि ।
 ईदृक् विक्रमी न शोन्वोऽयम् । वीरधृत्त्या मृत्युं गतोऽसौ कीर्तिपात्रम् । अस्योत्तरकार्याणि कुरुध्वम् । एवं कुम्भकर्णादयोऽपि प्राप्त-
 वन्धनाः प्रबोधिताः । सर्वेऽपि सम्भूय गोशीर्षचन्दनैः कर्पूरागरुसग्मिश्रैर्दशास्याङ्गसंस्कारं चक्रुः । पद्मस्ते च पद्मसरस्येत्य ल्वात्वा

दशास्याय जलाञ्जलिं ददुः । रामकुम्भकर्णादीन्स्वस्वराज्यानि श्रयच्चमित्याह । तेऽपि शोक्रविस्मयभृतो गह्रदाक्षरं जगदुः । नाऽर्थो राज्येन प्रव्रज्यां ग्रहीष्यामः ।

अत्रान्तरे कुसुमायुधोद्यानेऽप्रमेयबलाख्यथतुर्बानी मुनिराययौ । तत्रैव रात्रौ तस्य केवले ज्ञाने जाते सुरा महिमानं चक्रुः । राघवौ कुम्भकर्णाद्याश्च प्रातर्गत्वा नत्वा धर्मं शुश्रुवुः । विरक्तौ शक्रजिन्मेघवाहनौ स्वभावान्प्रच्छतुः । मुनिराह । कौशाम्ब्यां प्रथम-
पश्चिमौ युवां निःस्वौ घन्यू । भवदत्तैः प्रव्रज्य विजह्युः । अन्येद्युः कौशाम्ब्यां गतौ मधुसूतवे इन्दुमुख्या पत्न्या क्रीडन्तं नन्दी-
घोपनृपं ददृशुः । पश्चिमस्तं दृष्ट्वा ईदृक्क्रीडापरोऽनयोः पुत्रो भूयासमिति कृतनिदानस्तयोः सुतो रतिवर्धनोऽभूत् । उद्योगिनः प्रा-
तराज्यः पितेव विविधं रेमे । प्रथमर्षिस्तु ब्रह्मकल्पे सुरीभूतो मुनिरूपेणाऽऽगत्य तं प्रवोधयति स्म । ततः प्रव्रज्य ब्रह्मलोकं सुरत्वं
प्राप । ततो द्वावपि च्युतौ विबुद्धनगरे श्रातरौ । भूपौ प्रव्रज्याच्युते सुरीभूय दशास्यसुतौ युवां जज्ञाथे । रतिवर्धनमातेन्दुमुखी तु
भवं श्रान्त्वा मन्दोदरी युवयोर्जननी जज्ञे । कुम्भकर्णेन्द्रजिन्मेघवाहनाद्या मन्दोदर्यादियश्च तच्छ्रुत्वा प्राव्रजन् । रामस्तु सानुजसुग्रीवो
विभीषणेन वेत्रिणा दर्शयमानपथः खेचरीभिः कृतमङ्गलो महत्या ऋष्या लङ्कां विवेश । पुष्पगिरेर्मूर्धन्युद्याने हनुमता यथाऽऽ-
ख्यातां सीतां ददर्श । ताम्बुस्थिष्य निजाङ्के धारयामास । सिद्धगन्धर्वाद्या इयं सीता महासती जयत्विति व्योम्नि जुषुषुः । सीता
नमन्तं सौमित्रिं चिरं जीवेत्यादि ब्रुवाणा मूर्धनि जज्ञौ । भामण्डलमपि नमन्तमाशिषाऽनन्दयत् । सुग्रीवविभीषणश्रीशैलाऽङ्गदाद्या
अपि स्वनामाख्यानपूर्वं तां नेमुः । रामः सप्रियो भुवनालङ्कारं गजमध्यास्य कपीशादिदृष्टो दाशास्यं धाम गतः । तत्र श्रीशान्ति-
चैत्ये विभीषणाऽर्षितैरुपहारैः श्रीशान्तिमानर्चं । ततः सपरिवारोऽपि विभीषणाऽभ्यर्थितो विभीषणगृहे गत्वा देवार्चनस्नानमोज-

नादि चक्रे । विभीषणो द्वे वाससी परिषाय कृताञ्जलिः सिंहासनासीनं रामं जगाद । रत्नादिः कोशोऽयमिदं हस्तिहयादि, राक्षस-
द्वीपथायं गृहताम्, तत्पनिगस्मि । तव राज्याभिकेकं कुर्महे । लङ्कां पवित्रय । मामनुगृहाण । रामोऽस्यघातु । मया लङ्काराज्यं पुरा
ते दत्तम् । भक्तिमोहितः किं व्यस्मार्षीः ? इत्युक्त्वा तदैव तं लङ्काराज्येऽभिमिपेच । स्वयं सपरिवारो रावणौको ययौ तत्र रावचो सिं-
होदरादीनां प्राक् स्वस्यप्रतिपन्नाः कन्या समाज्ञया विद्यार्थैरानीता यथाविधि व्यावाहयताम् । सुग्रीवाद्यैः सेव्यमानौ पद्मर्षी-
मतिचक्रमतुः ।

अत्रान्तरे विन्ध्यस्थल्यामिन्द्रजिन्मेषवाहनौ सिद्धौ । तन्मेषस्यं तीर्थं जज्ञे । कुम्भकर्णो नर्मदानघां सिद्धः । तत्तीर्थं पृष्टरक्षिता-
ऽऽख्यं बभूव । इतश्च सार्केतपुरे रामलक्ष्मणान्ये शुद्धिमजानत्यौ दुःखिते तस्थतुः । तदा च धातकीखण्डाचक्राऽऽगतौ नारदस्ते दुः-
खहेतुं पप्रच्छ । अपराजिता जज्ञल्प । मत्सुतौ वनं यातौ । सीताऽपहारे रावणेन रथे शक्या ताडिते सौमित्रौ विशल्या तत्राऽऽनायि ।
ततो न विब्रो वत्सो जीवति नवेत्युक्त्वा हा वत्स वत्सेति लदन्ती सुमित्रामप्यरोदयत् । नारदः प्राह । युवां सुस्थिते भवतम् । युग्म-
त्पुत्रायुषेव्यामि । आनेव्यामि । ततो नारदो लङ्कायां गत्वा रामाय मातृवृत्तमाचलयौ । रामो विभीषणं प्राह । मातृणां दुःखं विस्मृत्य
त्वद्भक्त्या चिरमस्थाम् । यावन्मातरोऽस्मदुःखान्न विपद्यन्ते तावत्तत्राऽद्य यामः । अनुजानीहि । लङ्केशो नत्वोचे । षोडशहायान्त्रं
विष्टु । यावत्सैः शिल्पिभिरयोष्यां स्वःपुरीसमां विदधे । एवमस्त्विति रामेणोक्ते स तथा चक्रे । तदा रामेण विष्टुतो नारदो गत्वा
मातृणां पुत्राऽऽगमोत्सवमालयात् । षोडशेऽदि राघवो सान्तःपुरौ युष्पकारुढौ लङ्केशसुग्रीवभामण्डलादिद्युतो क्षणादयोध्यामीयतुः ।
भरते गजारुढे सानुजेऽभ्यागते युष्पकं रामाज्ञयोपक्षं जगाम । भरते सानुजे पूर्वमेवेभादुचीर्णे तौ सोत्कण्ठौ पुष्पकादुचेरतुः ।

रामो भरतशत्रुघ्नौ पादान्ते लुठन्ताबुत्थाप्य परिपस्वजे । लक्ष्मणोऽपि तौ नमन्तावाल्लिङ्ग । रामस्त्रिभिरनुजैः सार्धं पुष्पकमारुह्या-
ऽयोध्याप्रवेशाय समादिदेश । रामसौमित्री महामहेन स्वप्रासादं जग्मतुः । रामः ससौमित्रिः पुष्पकादुत्तीर्य मातृगृहेऽपराजितां देवी-
मपरञ्च मातृवर्गं ननाम । ता आशिषो ददुः । सीताविशल्याद्याः श्वश्रूनमन्त्यस्ताभिरस्मद्द्वीरप्रसविन्यो भूयास्तेत्याशास्यन्त । अप-
राजिता देवी भूयोऽपि लक्ष्मणं पाणिना स्पृशन्ती मूर्ध्नि चुम्बन्ती चैवमुवाच । दिष्ट्या दृष्टोसि । पुनर्जातोसि । त्वत्परिचर्यया रामसी-
ताभ्यां तानि वनवासकष्टान्यतिनीतानि । लक्ष्मणोऽवदत् । ततेनेवार्थेण त्वयेव सीतया लालितो वनेऽपि सुखमस्थाम् । महु-
र्ललितादेव सीताऽपहारः । परमार्यः सपरिवारोऽपि युग्मदाशीर्भिवरवार्षिं लङ्कित्वा क्षेमेण ययौ । भरतोऽयोध्यायामुत्सवमकारयत् ।

अन्यदा भरतो रामं नत्वोवाच । आर्य ! त्वदाज्ञयेयत्कालं राज्यं धृतम् । चेदार्याज्ञा राज्यपालनेऽर्गला नाऽभविष्यत् तच्चातपादैः
सहैव प्राव्रजिष्यम् । व्रतायानुमन्यस्व । राज्यं प्रतीच्छ । भवोद्विग्नस्त्वयि प्राप्ते स्थातुं नोत्सहे । रामः साशुः प्राह । वत्स ! किं वक्षि ?
राज्यं त्वमेव कुरु । वयं त्यय्युक्ताः समागताः । स्वविरहव्यथां मा दाः । तिष्ठ । ममाज्ञां प्राग्वत्कुरु । इत्याग्रहपरं रामं ज्ञात्वा नत्वा
स चलन्सौमित्रिणोत्थाय पाणिना दध्रे । भरतं व्रताय यान्तं ज्ञात्वा सीताविशल्याद्याः ससम्भ्रमास्तत्राऽऽजग्मुः । भरतस्य व्रताग्रहं
विस्मारयितुकामा जलक्रीडार्थमर्थनां चक्रुश्च । स च सान्तःपुरोऽपि तासांमृपरोधेन क्रीडासंरसि मुहुतं चिक्रीड । भरते जलान्निर्गत्य
तीरस्थे स्तम्भमुन्मूल्य तत्राऽऽगतौ भुवनाऽलङ्कारो मदान्धोऽपि भरतदर्शनादमदोऽभूत् । तदर्शनाद्भरतोऽपि मुमुदे च । रामसौमित्री
ससम्भ्रमौ ससामन्तौ तद्ग्रन्थनायाऽऽजग्मतुः । रामाज्ञया हस्तिपकैः स स्तम्भे निन्ये ।

देशभूषणकुलभूषणर्षी आगतौ । तन्नत्यै रामसौमित्रिभरताः सपरिवारा ययुः । रामोऽपृच्छत् । भरतदर्शनाद् भुवनालङ्कारः करी

कथं निर्मदः । देशभूषणः केवली जगौ । ये श्रीनाभेयेन सह चत्वारो नृपसहस्राः प्राव्रजन्, ते निर्विण्णास्तापसा बभूवुः । तेषु
 प्रह्लादानामुग्रमनृपसुतौ तापसौ चन्द्रोदयसुरोदयौ चिरं भवं श्रेमतुः । चन्द्रोदयो गजपुरे कुलङ्करो राजाऽभूत् । सरोदयोऽपि तत्रैव
 श्रुतिरतिद्विजः । अन्पदा कुलङ्करनृपस्तापसाश्रमं गच्छन्नभिनन्दनर्षिणाऽयधिक्षानेनोचै । पञ्चाश्रितपः कुर्वता तपस्विना दग्धुमानी-
 तस्य काष्ठस्यान्तस्तव पूर्वभवपितामहः सर्पस्तिष्ठति । तं रक्षेः । स तत्र गतो दारुदारणात् तं तथा दृष्ट्वा विस्मितः प्रविब्रजिषुः श्रुति-
 रतिद्विजेन नाऽयं युष्माकमाग्नायको धर्मः, तव च चेन्निर्यन्धस्तदन्तिमे वयसि दीक्षा ग्राह्येति निषिद्धः किं कर्तव्यमिति ध्यायं-
 त्स्थौ । पुरोधःसक्त्या राश्या विपदानान्मारितश्च । श्रुतिरतिरपि क्रमान्मृतः । द्वावपि भवं भ्रान्त्वा राजगृहे कपिलविप्रसुतौ विनो-
 दरमणौ जातौ । रमणो देशान्तरे वेदमधीत्य निशि राजगृहमागतौ बहिरैव यक्षगृहे सुष्याप । विनोदभार्या शाला तदा दत्तद्विजेन
 कृतसङ्केता तत्राऽऽगता । विनोदोऽपि तामन्वाययौ । सा दत्तबुद्ध्या रमणश्रुत्वाप्यारमयत् । विनोदोऽप्यसिना तं जघान । शालया
 रमणभ्रुव्यां विनोदोऽपि जग्मे । तौ चिरं भवं श्रेमतुः । विनोदो घनाख्येभ्यपुत्रोऽभूत् । रमणस्तु धनसुतो भूयणाऽऽख्यः । घनाश्या
 ब्यूढद्वारत्रिशक्तन्यः क्रीडनेकदा रात्रेस्तुर्ये यामे श्रीधरर्षेः केवलज्ञाने जाते देवैरारब्धमुत्सवं दृष्ट्वा जातधर्मबुद्धिः सौधादुत्तीर्य नन्तुं च-
 लितो मागे सर्पदृष्टिरें शुभगतिर्बभ्राम । जम्बूद्वीपापरिवेदे हे रत्नपुरेऽचलचक्रिसुतः प्रियदर्शनः प्रविब्रजिपुस्ताताऽऽग्रहात्परिणीत-
 कन्यासहस्रत्रयः संविग्रस्तस्थौ । चतुःषष्टिवर्षसहस्राणि गार्हस्थ्येऽपि तपस्तप्त्वा ब्रह्मकल्पे सुरोऽजनि । घनोऽपि भवं भ्रान्त्वा द्विज-
 सुतो मृदुमतिर्धृतव्यसनी वेद्यासक्तो धूर्तोऽन्ते त्रताद् ब्रह्मलोकं देवोऽभूत् । च्युत्वा पूर्वभवमापादोपद्विताढथाद्रावयं गजो जातः ।
 प्रियदर्शनजीवस्तु च्युत्वा भरतोऽयम् । तेन भरतदर्शनाज्जातजातिस्मृतिरयं । गजो विवेकादमदः ।

तच्छृत्वा भरतो राजसहस्रेण व्रतं ललौ, मुक्तश्च । राजसहस्रमपि नाना लब्धीः प्राप्योचितं पदं प्राप । कुञ्जरोऽपि नानातपः कृ-
त्वाञ्जशनी व्रतलोके ययौ । भारताऽम्बा कैकेय्यपि व्रतादव्ययं पदं लेभे । भरते दीक्षिते भूचरखेचरा भूषा राममभियेकाय प्रार्थयन् ।
रामादेशात्तौमित्रयार्थुदेवत्वाभियेकं चक्रुः । रामस्य बलदेवत्वाभियेकञ्च । रामो विभीषणार्थं रक्षोद्वीपं, सुग्रीवाय कपिद्वीपं, हनुमते
श्रीपुरं, विराधाय पाताललङ्कां, नीलाय ऋक्षपुरं, प्रतिव्र्यर्थाय हनूपुरं, रत्नजटिने देवोपगीतनगरं, भामण्डलाय वैताहथे स्थनूपुरमन्ये-
भ्योऽप्यन्यानि पुराणि दत्त्वा वत्स ! ते यो रोचते तं देशं प्रार्थयेति शत्रुघ्नं प्राह । स च मथुरां ययाचे । रामोऽभ्यधात् । वत्स ! दुः-
साया सा पुरी । तत्र मथुराजस्य चमरापितं शूलं दृगाद्रिपृहत्वा तत्करेऽभ्येति । शत्रुघ्नः प्राह । त्वद्भ्राताऽस्मि । करिष्ये मघोः श्रतीकारम् ।
रामः शत्रुघ्नमाग्रहिणं ज्ञात्वाऽन्यथात् । अपशूलः स योधनीय इति । रामोऽस्मा अक्षय्यशरौ तूणौ ददौ । कृतान्तवदनं च सेनान्यं
महाऽऽदिदेश । लक्ष्मणोऽपि तस्मा अग्निसुखान्शरानर्णवावतं च धन्वापर्यत् । शत्रुघ्नः प्रस्थितो गत उपमधूपन्नं नदीतटेऽवात्सीत् ।
चरामाऽभ्यधुः । मधुः पुरीपूर्वदिवस्थे कुवैरोद्याने जयन्त्या पत्न्या क्रीडति । शूलं शस्त्राऽऽगारेऽस्ति । तद्योधनेऽयं कालः । छलज्ञः
शत्रुघ्नो निशि मथुरां विवेश । मधुं च विशन्तं स्वयं बलै रुरोय । रण आदौ मधुसुतं लवणमवधीत् । मघौ क्रुद्धे युध्यमाने लक्ष्मण-
दत्तं धनुः शरांश्च सस्मार । स्मृतोपनतं तषापमधिज्यीकृत्याऽग्निशैस्त्वं जयान । मधुर्घातविधुरो दध्यौ शूलं करे नाऽऽययौ, रिपुर्न
जप्ते, मृधा जन्म गतं, जिनेन्द्रो नाऽचितः, चैत्यानि न कारितानि, पात्रेभ्यो नो दत्तमिति ध्यायन्नात्तदीक्षो नमस्कारं स्मरन्मृत्वा
सन्तकुमारं देवो जप्ते । तद्विमानसुरा मधुदेहस्योपरि पुष्पाणि बध्नुः । मधुदवो जयत्विति जुष्टुशुश्च । तच्छूलं देवतारूपं चमरान्तिके
गत्वा शत्रुमाच्छ्लोत्पन्ना मधुमृति शशंस । सुद्वयमरः स्वयं चलन्सुपर्णेशेन वैशुदारिणा क्रयासीति पृष्टः प्राह । शत्रुघ्नं हन्तुं यास्यामि ।

तास्यैशो जगौ । सौमित्रिणाऽर्धवक्रिणा धरणेन्द्रदत्ता दशास्यमुक्ता शक्तिरपि जिग्ये, तत्पचिर्मधुः कियान् । सौमि-
 त्रेराज्ञयाऽयं मधुं जघान । चमरोऽवदत् । सौमित्रिणा यच्छक्तिजिता स विश्वयायाः कन्यायाः प्रभावः । तस्याश्चाऽब्रह्मचारिण्याः स
 प्रभावोऽधुना गतः । किं वा तवाऽनेन । मित्रारिं हन्तुं यास्यामि । चमरो रोपादागतः । सौराज्यसुस्थितं लोकं दृष्ट्वा भाक् प्रजोपद्र-
 वेणाऽयं रिपुमुपद्रवामीति प्रजासु रोगान्वयधात् । शत्रुमः कुलदेवतातस्तज्ज्ञात्वाऽयोध्यां शयौ ।

तदा तौ देशभूषणकुलभूषणर्या आगतौ । रामाद्यास्तौ नेमुः । रामः पप्रच्छ । शत्रुमः कुतो मथुरां प्रत्याग्रही ? देशभूषणः प्राह ।
 शत्रुमजीवोऽनेकशो मथुरायामुत्पद्य श्रीघरो विप्रो रूपवान्साधुसेवकोऽभूत् । राजमहिष्या ललितया रन्तुं तत्र स्वान्तिकमानीतेऽत्किते
 च राश्यागते चौरोऽयमिति पूघक्रे । राजाज्ञया धृत्वा वध्यस्थानं नीयमानः प्रतिज्ञातव्रतः कल्याणमुनिना मोचितः । प्रव्रज्य देवो
 भूत्वा च्युत्वा मथुरायां चन्द्रभद्रनृपकाञ्चनप्रभासुतो राज्ञोऽत्यन्तवह्यभोऽचलाख्य आसीत् । सोऽष्टभिः सापत्नैरग्रजैर्भानुप्रभाधैर्नृपोऽयं
 माभूदिति जिघांसितो नन्द्याऽगात् । वने कण्टकेन पिद्धः क्रन्दन् श्रावस्तीवासिना पितृनिर्वासितेनैधोभारधारिणाङ्कनाम्ना निष्कण्टकः
 कुतो जहर्ष । कण्टकं च दत्त्वोवाच । मथुरायां यदाऽचलनृपं शृणोषि, तदा तत्राऽऽगच्छेः । ततः कौशाढ्यां गतः । सिंहगुराचिन्द्र-
 दचनृपं धानुःकत्वं शिक्षयति स्वधानुःकत्वमदर्शयत् । इन्द्रदत्तानुव्रीं युवं च लब्ध्वा देशान्साधयन्मथुरायां रणेऽष्टावपि आतृन्बद्धा-
 ऽग्रहीत् । चन्द्रभद्रेण तन्मुस्यै प्रहितानां मन्त्रिणां पुरः स्वष्टपमाल्यत् । ज्ञातवृत्तौ दृष्टश्चन्द्रभद्रस्तं पुर्यामिवीविशत् । राज्यं च ददौ ।
 पित्रा निर्वास्यमानान्भ्रातृन्रक्षित्वाऽष्टसेवकांश्चकार । अन्यदा नटरङ्गस्थः प्रतिहारैर्हन्यमानमङ्कं दृष्ट्वा स्वान्तिके नीत्वा श्रावस्तीं ददौ ।
 द्वावपि सुहृदौ राज्यं कृत्वा समुद्राऽऽचार्यान्ते प्रव्रज्य ब्रह्मलोकं गतौ । ततश्च्युत्वाऽचलजीवः शत्रुमः मागजन्मसोहेन मथुराऽऽग्रही

जने । अद्भुतीनस्तु त्वत्सेनापतिः कृत्वान्तवदनः ।

इत्थ प्रभापुरेशश्रीनन्दनस्य धारणीपत्न्यां सप्त सुता जाताः । सुरनन्दः, श्रीतिलकः, सर्वसुन्दरः, जयन्तः, चमरः, जयमित्रश्च । श्रीनन्दो मासजातं सुतं राज्ये न्यस्य तैः सुतैः सह शीतिकराऽऽचार्यान्ते प्राव्राजीव । श्रीनन्दनः सिद्धः । सुरनन्दा-
घास्तु सप्तर्षयस्तपःशक्त्या जद्धाचारणलब्धय आसन् । ते सप्तर्षयो मथुरां गताः प्रावृषि शैलगुहाश्रयं कृत्वा तस्थुः । षष्ठाष्टमादीनि
वर्षासि तेजुः । उत्पत्त्य दूरदेशेषु पारणं चक्रुश्च । भूयोऽपि तत्रैतय तस्थुः । तत्रभावाच्चमरोत्थो व्याधिस्तत्र चिक्षिये । अन्यदा ते
पारणायाऽयोध्यायामर्हद्दत्तश्रेष्ठिगृहं प्रापुः । श्रेष्ठी सावज्ञं नत्वा दृष्यौ । केऽमी वर्षास्वपि चारिणः । पृच्छामि । यद्वा पाखण्डे-
र्भापितरालम् । तस्मिन्नेवं ध्यायति तद्दृष्ट्वा प्रतिलम्बितास्ते द्युतेसार्चार्यस्य वसतौ जग्मुः द्युतिना सगौरवं नतास्तसाधुभिरकालचा-
लित्वादनताः पारणकं व्यधुः । मथुराया आगतास्तत्र च यास्याम इत्युक्तवोत्पत्य ययुः । द्युतौ तान्स्तुवति कृतावज्ञास्तस्साधवः पथा-
शापं चक्षुरर्हद्दत्तश्च । अन्यदाऽर्हदनः कार्तिकश्वेतसप्तम्यां मथुरां गतश्चैत्यान्यर्चित्वा सप्तर्षीन्नत्वाऽश्चभयत् । शत्रुघ्नोऽपि ज्ञातवृत्तो मथुरां
ययो । तान्नत्वोवाच । मिथा मद्गृहे गृह्यताम् । ते राजपिण्डो न कल्पत इत्युक्ते भूयो वभाण । युष्मद्यथावान्मद्देशे देविको रोगः
शान्तः । तद्योःकृतिवायाऽघापि किञ्चित्पिष्ट पशानुग्रहपरा यूयम् । तेऽप्युचिरे प्रावृद्धता, तीर्थयात्रया विहरिव्यामः । मुनयो नैकत्र
स्थिराः । गृहिणां गृहे गृहे त्वमर्हतं विम्वमत्र कारयेः । ततो जातु व्याधिर्न माधी । तेऽन्यत्र यद्गुः शत्रुमस्तथा चक्रे । लोको नी-
रुग् जने । स च मथुरायाथतमुष्वपि दिक्षु सप्तर्षीणां रत्नमयीः प्रतिमाश्चक्रे ।

इत्थ पेंताष्टपदधिणश्रेणौ रत्नपुरे रत्नरथो राजा । तस्य चन्द्रमुलीकुक्षिजा मनोरमा कन्या । कस्येयं दातव्येति मन्त्रपरे नृपे

लक्ष्मणस्येयमहेति नारदवचः श्रुत्वा रत्नरथपुत्रा गोत्रवैराद् भ्रूसंज्ञया कृत्यां विदोऽयमिति श्रुत्यानादिदिशुः । नारदत्तान्जिघांसनुत्ति-
लक्ष्मणो ज्ञात्वा समुत्पत्योपलक्ष्मणं प्राप्तत्वां पटे लिखित्वा दर्शयन् स्ववृत्तमाचख्यौ । लक्ष्मणो जातरागः सरामो रक्षःखेचरद्वृत्तस्त्र
गत्वा तं जिगाय । स च रामाय श्रीदामां लक्ष्मणाय च मनोरमां ददौ । राघवौ सर्वां चैतादृयदक्षिणश्रेणि जित्वाऽयोध्यामीयतुः ।
सौमित्रेः षोडशान्तःपुत्रबधूत्सहस्र्यामष्ट महिष्यो बभूवुः । विशल्या, रूपवती, वनमाला, कल्याणमाला, रतिमाला, जितयज्ञा, अम-
यवती, मनोरमा । छनवो द्वे शते सार्धे । तेष्वग्रमहिषीभवाः क्रमेण श्रीधरः, पृथिवीतिलकः, अर्जुनः, मङ्गलः, विमलः, श्रीकेशी,
सत्यकीर्तिः, सुपार्श्वकीर्तिः । तथा रामस्य चतस्रो महादेव्यः । मैथिली, प्रभावती, रतिनिभा, श्रीदामा ।

अन्यदा ऋतुस्नाता सीता निशान्ते स्वप्ने विमानाञ्च्युतौ शरभौ मुखे विशन्तौ ददर्श । रामो व्याख्यत् । विमानाञ्च्युतौ वीरो
ते सुतौ भाविनौ । यत्तु शरभौ तन्न मम सुदे । सीतोचे । धर्ममाहात्म्यात्सर्वं ते श्रुप्तं भावि । गर्भं च दधार । प्राप्तगर्भां सा रामस्था-
त्यन्तं प्रियाऽभूत् । सपत्न्यस्तस्यामीव्यालिवो मायया कीदृशूपो रावणस्तं लिखित्वा दर्शयेत्यवदन् । सीता प्राह । मया सर्वाङ्गं न दृष्टः ।
वत्पादागेव दृष्टौ । कथं तं लिखामि ? ता उचुः । तत्पादावप्यालिख । तदर्शने नः कौतुकम् । साऽपि प्रकृतिऋजुर्दशस्याङ्गी लिलेख ।
तत्राऽऽगतौ रामस्ताभिर्बभापे । अधापीयं दशस्यस्य स्मरति । अनया लिखितौ तत्पादौ पश्येति । रामो गम्भीरस्तदा दृष्ट्वाऽपि

सीतायां तथैव चदृते । सपत्न्यस्तत्सीतादोषपदं स्वैर्दासीजनैर्जने प्राकाशयन् ।

रामो वसन्ते सीतां जगौ । महेन्द्रोदयोद्यानं रन्तुं ब्रजामः । सीतोचे । मम देवतार्चनो दीहदः उद्यानभवनैर्नानापुष्पैस्तं पूरय ।
रामो देवपूजां कारयित्वा ससीतः सपरिच्छदी महेन्द्रोदयोद्यानं गतः । अत्रान्तरे सीताया दक्षिणं बक्षुरस्फुरत् । रामेण नेदं साध्वि-

त्युक्तं विधिरथापि मम रक्षोद्वीपवासात्किं न तृष्टः । त्वद्विरहदुःखादप्यधिकं किं दुःखं दातेति सीता प्राह । रामस्तामूचे । मा खेदं
यह । कर्माधीने शुभाशुभेष्वशयं भोक्तव्ये, गृहे गच्छ । देवार्चनपात्रदानादिधर्मं कुरु । सीताऽपि तथा चक्रे । पुरीष्टचज्ञापनाधिका-
रिणो राजधानीमहचरा विजयः, शूरदेवो, मधुमान्, पिङ्गलः, शूलधरः, काश्यपः, कालः, क्षेम इत्येते रामं, नत्वा पुरो वेपमाना-
स्तस्थुः, न ए व्यज्ञपयन् । राजतेजो दुःसहम् । रामस्तानूचे । व्रत । अभयं वः । विजयो व्यज्ञपयत् । स्वामिन् ! अवश्यविज्ञप्यं चेन्न
विज्ञप्यते तदा प्रभुर्वचितः स्यात् । विज्ञप्तं च दुःश्रवम् । देव्यां प्रवादोऽस्ति । युक्तियुक्तं श्रेष्ठयम् । रावणेन हुता सीता एकैव
तद्गृहे चिरमुवास ।

सीता रक्ता चिररक्ता वा संचित्या वा प्रसह्य वा । स्त्रीलोलेन दशास्येन नूनं स्याद्भोगदूषिता ॥४१॥
लोका एवं प्रवदन्ति । युक्तियुक्तं तत्रवादं मा सहस्व । कीर्तिं मा मलिनय । रामो दुःखात्तूर्णीभूय धैर्यं प्रपद्य महत्तरानाह । युक्तं
विज्ञप्तम् । स्त्रीमात्रार्थमयशो न सहिये । रामो निश्चिच्छत्रो लोकमुलादपि तथैवाऽशृणोत् । गृहं गतः, पुनः सीतानिर्वादिद्युत्यै चरा-
नादिदेश । दक्ष्यौ च । यस्याः कृते रक्षःकुलधयोऽकारि तस्याः किमिदमागतम् ।

जाने महासती सीता स्त्रीलोलः स च रावणः । कुलं च मे निष्कलङ्कं हा रामः किं करोत्वसौ ॥४२॥
चरा अपि श्रुतसीतानिर्वादा रामस्य साजुजकपिरक्षोरराजस्य तत्तथैवाऽजुचन् । लक्ष्मणः क्रुद्धः स्माह । ये हेतुभिर्दोषान्सङ्कल्प्य सतीं
सीतां दूषयन्ति तेषामेयोऽन्तकोऽस्मि । रामोऽप्यूचे । महत्तरिदिं व्यज्ञपि । स्वयमश्रावि । चरैः संवादः कृतः । जनोऽयं सीतास्वीकार
इव सीतात्यागे मापवादीत् । लक्ष्मणः प्रोचे । लोकगिरा सीतां मा त्यज । अबद्धमुखो लोकः सौराज्यमुस्थोऽपि राजदोषान् वक्ति ।

भूभुजां शिष्यणीय उपेक्षणीयो वा । रामः प्राह । सत्यमिदं, सर्वलोकविरुद्धं तु यथोद्धृष्टिना त्याज्यमेव । कृतान्तवदनं सेनान्यं मत्प्राह ।
 सीतामरणे त्यज । लक्ष्मणः पादयोः पतित्वा नोचितमिति वदनं खदन्तामेण नातः परं वाच्यमित्युक्तः स्वगृहं ययौ । रामः कृता-
 न्तवदनमशिक्षयत् । सीतायाः सम्मेतयात्रायै रामशासनमुचवा सीतां रथ आ-
 रोप्य प्रास्थित । दुर्निमित्तपञ्चकुनेष्वपि सीता सरलत्वाद्यङ्किता दूरं प्राप । गङ्गासागरसुचीर्यं सिंहनिनादारण्ये गत्वा सेनानीं किञ्चि-
 चिन्तयंस्त्वस्यौ । तं सास्रं स्थानवक्त्रं दृष्ट्वा सीता हेतुं पप्रच्छ । सेनानीरूचे । दुर्बलं कथं वच्मि ? प्रेष्यत्वाहुष्करमकार्षम् । रामेण लो-
 कगिरा भीतेन सौमित्रिनिषिद्धेनाऽपि वने त्याजिताऽसि । मया परतत्रेण पापेनाऽत्र त्यक्ता । स्वप्नभावाञ्जीविष्यसि । सा मूर्च्छिता रथा-
 त्पपात् । सेनानीर्पृतेतिबुद्ध्या पापमन्यो रुरोद । सीताऽपि वनवातेन संज्ञां प्राप । पुनर्बुभूच्छ । पुनश्चेतनां प्राप । कथंचित्सुस्थीभृता-
 ऽप्येष्या कियद्दूरे, रामः कुत्र विष्टीति पप्रच्छ । सेनानीर्जगौ । दूरेऽप्योध्या । उग्राङ्गस्य रामस्य वार्तयाप्यलम् । सा रामभक्ता भू-
 योऽमापिष्ट । रामस्य मद्वाचिकं शंसेः । परीक्षां किं नाकृथाः ? स्वकर्माणि भोक्ष्ये । त्वन्तु विवेकस्य कुलस्य चोचितं नाकार्षीः ।

तथा खलगिराऽत्याक्षीः स्वामिन्नेकपदेऽपि माम् । तथा मिथ्याहशां वाचा सा धर्मं जिनभायितम् ॥४३॥
 इत्युक्त्वा मुभूच्छ । उत्थाय च बजल्प । मया विना रामः कथं जीविष्यति ? रामाय स्वस्ति । लक्ष्मणस्याऽऽशिषं शंसेः । शिवास्ते
 पन्थानः । गच्छ रामान्तिकम् । सेनानीस्त्वां नत्वा नूनं सतीयमिति ध्यायन् कथंचिद्वबले ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्टिशलाकापुल्पचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि सीतापरित्यागो नामाऽष्टमः सर्गः ॥

॥ अथ नवमः सर्गः ॥

सीता भयोद्भ्रान्त्वा इतस्ततो भ्रमन्ती स्वं निन्दन्ती रुदती स्वलन्ती समाऽऽगच्छन्महत्सैन्यं ददर्श मृत्युजीवितयोस्तुल्याशा
वत्सैन्यं दृष्ट्वा नमस्कारं ध्यायन्ती निर्भयैव तस्थौ । सैनिकास्तां दृष्ट्वा केयं दिव्यरूपेति विभ्यति स्म । तत्सेनानृपः स्वरचितरुदितं
श्रुत्वा कापीयं गुर्विणी महासतीत्यूचे । तस्मिन्कृपालावन्तिकस्थे सभया सीता स्वं नेपथ्यमड्डौकत् । राज्ञोचे । मा भैषीः । स्वसस्तवैवाङ्गे
भूषणानि विष्टन्तु । का त्वम् ? को निर्घृणधुर्यस्त्वां वनेऽत्याक्षीत् । ब्रूहि । त्वहुःखदुःखितोऽस्मि । तन्मञ्ची सुमतिः सीतां जगाद ।
गजवाहननृपवन्धुदेवीसुतः पुण्डरीकपुरेशोऽयं वज्रजह्नु महाहतः परनारीसहोदरो गजान्लातुमत्राऽऽगतः । कृतार्थो व्रजन् त्वहुःख-
दुःखितोऽत्राऽऽगात् । स्वं दुःखं वद । सीताऽपि रुदती तौ रोदयन्ती स्ववृत्तमुवाच । नृपः प्रत्यूचे । धर्मस्वसाऽसि । मम भामण्ड-
लस्येव गृहे तिष्ठ । रामोऽपि लोकवादादेव त्वां तत्याज, न स्वयम् । सोऽप्यथ पथात्तापवान् त्वां गवेपयिष्यति । सीताऽपि तदाऽऽ-
नापितां शिषिकामारुह्य पुण्डरीकपुरं गता तदर्थिते गृहेऽन्वहं धर्मशीला तस्थौ ।

इतथ रामसेनानीर्गत्वा रामाय सीतापरित्यागस्वरूपं तन्मूर्च्छावाचिकादिकं जगाद । रामो मूर्च्छितो लक्ष्मणेन चन्दनाम्भसा
सिक्त उत्थाय विललाप । सा क्व सीता ? मया लोकानां वचसोऽञ्जितेति । लक्ष्मण ऊचे तत्रारण्ये गत्वा गवेपयित्वाऽऽनीयते याव-
त्तद्विरहात्त्र विपद्यते । रामस्तेनैव सेनान्या खेचरैश्च सह व्योमयानेन तत्र गतः । स्थलजलशैलदुर्गमादियु गवेपयन्नपि तामदृष्ट्वा नूनं

व्याघ्रादिना भक्षितेति ध्यापन्मुक्ताशः स्वपुत्री ययौ । पारैः सीता गुणग्राहं निन्द्यमानः प्रेतकार्यं चकार । हृदि, हृद्योस्त्रे, वाचि च तस्य त्रीवाऽभूत् ।

इत्थ सीताऽनङ्गलक्षणं मदनान्कुशं च युग्मिनौ सुतो सुयुवे । मुदितेन वज्रजङ्घेन कृतजन्मनामोत्सवौ तौ धात्रीभिलाल्यमानौ यशुघाते । कलाप्रहणयोग्यौ जातौ । तदा च सिद्धपुत्रकोऽशुव्रती विद्याबलधियुक् कलागमनिपुणस्त्रिसन्ध्यमपि मेर्वद्रौ चेत्यपात्रास्वाकाशगामी भिक्षायै सीतागृहमाययौ । तथा भक्तपानाद्यैः श्रद्धया भोजितः । सुखविहारं च वृष्टः । तेनाऽपि पृथा सीता स्वचूचान्तं मूलाक्षगाद । सोऽष्टाङ्गनिमित्तज्ञोऽजल्पत् । किं ताम्यसि यस्या लवणाङ्कुशौ साद्याद्रामलक्ष्मणाविच सुतौ । सीता कृताग्रहा पुत्राऽध्यापनाय तं स्वगृहेऽधारयत् । तौ तेन सर्वाः कला प्राहितौ द्युसदामपि दुर्जयौ जातौ । यौवनं च प्रपन्नौ । वज्रजङ्घः शशिचूला स्त्रां पुत्रीमन्याथ द्वात्रिंशत् कन्या लवणेनोद्गाहयति स्म । अङ्कुशाय तु पृथ्वीपुरपतेः पृथोः कनकमालां कन्यां ययाचे । सोऽञ्जातवंश-त्वात्तस्मै न ददौ । वज्रजङ्घोऽभ्युपेयत् । पृथुगुह्यं व्याघ्ररथं नृपं युद्धे वद्वाऽग्रहीच्च । पृथुः साहाय्यार्थं स्वमित्रं पोतनेशमाह्वयति स्म । वज्रजङ्घेनाऽऽहृतेषु स्वपुत्रेषु वार्यमाणावपि लवणाङ्कुशौ सहेयतुः । युद्धे वज्रजङ्घसैन्ये भग्ने मातुलचमूभङ्गकृद्दौ लवणाङ्कुशायथावताम् । पृथौ ससैन्ये भग्ने तौ स्मेराबूचतुः । भो ज्ञातवंशा ! अज्ञातवंशाभ्यामावाभ्यां कथं पलायध्वे । पृथुर्वलित्वा विक्रमेण ज्ञातो वंश इत्यु-त्त्वाऽङ्कुशाय तां कन्यां ददौ । वज्रजङ्घः सैन्यं निवेद्य तत्र तस्थौ । आयातो नारदो वज्रजङ्घेन सत्कृत्य निपण्णेषु राजसु प्रोचे । पृथुऽङ्कुशाय स्त्रां कन्यां दास्यति । तदस्य ग्रीत्यै लवणाङ्कुशयोर्वंशमाल्याहि । नारदः स्मितोचे । कोऽनयोर्वंशं न वेद । यस्य ऋषभ-ध्वज उत्पत्तिकन्दः । यदंशे भरताद्याथक्रिणः प्रथितारः । अनयोस्तातौ रामलक्ष्मणौ को न वेद ? गर्भस्थयोरप्यनयोर्लोकप्रवादाद्रा-

भेण सीता त्यक्ता । अङ्कुशः स्मित्वाऽऽह । व्रह्मन् ! सीतां वने त्यजता रामेण साधु न चक्रे । अपवादेहेतवो हि विचित्राः । लवणो-
ऽपृच्छत् । सा पुरी कियति दूरे यत्र सातुजो मत्तातः । घुनिराह । साऽयोध्या इतः पृथगधिकं योजनशतम् । लवणो वज्रजङ्घं जगाद ।
तत्र गत्वा रामलक्ष्मणौ दिदृशवहे । स तद्वाचं स्वीकृत्याङ्कुशं कनकमालया पर्यणाययत् । लवणाङ्कुशौ वज्रजङ्घपृथुयुतौ बहून्देशान्सा-
धयन्तौ लोकाश्चपुरे कुवेरकान्तनृपं, लम्पाकेव्केकर्णं, विजयस्थल्यां भ्रातृशताभिधं जिग्यते । गङ्गासुतीर्य कैलाशस्योत्तरं दिशं प्राप्नो-
नन्दचारुणां देशानां जयं चक्रतुः । रुक्मकुंतलादीन्भूपान्जयन्तौ सिन्धोः परकुलं प्रापतुः । तत्राऽऽर्याऽनार्यान्तृपान्साधयामासतुः ! एवं
यद्दुदेशेभ्यराजित्वा निवृत्य पुण्डरीकपुरं ययतुः । अहो धन्यो वज्रजङ्घो, यदियौ जामेयावीदृशावितिजल्पद्भिः पौरैर्वीक्ष्यमाणौ स्वगृहं
गत्वा मातुः पादौ नेमतुः । रामलक्ष्मणसमौ भूयास्त्वमिति सीताऽऽशिपं ददौ ।

तौ वज्रजङ्घमूचतुः । मातुल ! त्वयाऽऽवयोरयोध्यायां गमनं मेने, तत्संप्रत्यनुतिष्ठ । लम्पाकरूपकालाम्बुकुन्तलाद्या आज्ञाप्यन्ताम् ।
प्रयाणभग्भा वाधन्ताम् । दिशः सैन्यैश्छाद्यन्ताम् । जननीत्यक्तुर्विक्रमो वीक्ष्यः । सीता रुदती सगद्गदं जगाद । वत्सौ ! केयमन-
र्थेच्छा । युवयोः पितृपितृव्यौ श्रूणामपि दुर्जयौ त्रैलोक्यकण्टकान्तकौ यदि वां तातं द्रष्टुमुक्ण्ठा तद्विनीतीभूय यातम् । तावूचाते ।
त्वत्प्याजिनि द्विपत्पदप्राप्ते कथं विनयः । तव पुत्रावागमायाताविति तस्य पुरः स्वयं गत्वा ह्रीकरं वचो वदामः । युद्धाह्वानं तु तात-
स्याऽप्यानन्दकं कुलद्वयपयशस्करं युज्यते । इत्युक्त्वा तौ महासत्त्वौ महासैन्यौ सीतायां रुदत्यामप्ययोध्यां प्रति प्रतस्थाते । कुठास्कुदा-
लमृतां नृणां दशसहस्राणि पथि बृक्षादिच्छित्वा समां क्ष्मां व्ययुः । तौ युयुत्सु उपायोध्वं स्थितौ । राघवौ वैरिबलं श्रुत्वा विस्मितौ
स्मितौ च जातौ । सौमित्रिः प्राह । सुमूर्षवोऽभी । सरामः सुग्रीवादिद्वृतः सौमित्रियुद्धे चचाल ।

इत्थं मामण्डलो नारदाच्छुत्वा पुण्डरीकपुरं ययौ । सीता रुदती प्राह । आतमां रामस्तत्याज । मन्थागमसहिष्णू त्वज्जामेयौ
 तद्युधे गतौ । मामण्डलः प्राह । रामो रभसा त्वस्यागं चक्रे । द्वितीयं तु पुत्रयोर्वधं मा कार्षीति । तौ सुतावविदन् राघवो यावन्न हन्ति,
 उचिष्ट तावच्च द्रुतं गच्छावः । मामण्डलः सीतां विमानमधिरोप्य तयोः सैन्यं ययौ । तौ सीतां नत्वा सीताऽऽख्यातं मातुलं भाम-
 ण्डलं नेमतुः । स तौ मृद्दधि नुम्बित्वाऽङ्कमारोप्य सपुलकतनुः सगद्गदमूचे । मत्ससा पुरा वीरपत्नी सम्पति तु युवाम्यां वीरसूर-
 भृत । युवां वीरसुतौ वीरौ च । तथाऽपि पितृपितृव्याभ्यां रणं मा कृयाथाम् । रावणान्तकाभ्यां युद्धं किमारेभे । तावूचतुः । मातुल !
 अस्मदभ्यात्क्रातरं वचो वदसि । तातयोः कोऽपि न मल्ल इति जानीवः । युद्धं त्यक्त्वा तयोरेव कथं द्वियं जनयावः । तयोरेवं ब्रुवा-
 णयोरेव सैन्यानां रामसैन्यैः सह युद्धं प्रवृत्ते । सुग्रीवाद्यैः खेचैरनयोर्भूचरं सैन्यं माऽघानीति भामण्डलो युधि ययौ । तावपि कुमारौ
 सरोमाञ्छौ युद्धायोत्स्यते । सुग्रीवाद्या निःशंकं युध्यमाना भामण्डलं युधि दृष्ट्वा कात्रिमाविति यश्च्युः । तस्माद्रामपुत्राविति विज्ञाय
 गत्वा सीतां नत्वा पुरो युवि निपेतुः ।

इत्थं लवणाङ्कुशौ यत्र यत्र भ्रेमतुस्तत्र रथी, सादी, निपादी वा धृताऽस्तौ न तस्थौ । एवं रामसैन्यं हतविद्रुतं कृत्वा केनाऽ-
 प्यस्वलितौ रामं लक्ष्मणं चेतुः । राघवौ तौ दृष्ट्वा मिथःश्रोचतुः कावेतावभिरामौ ? मनो निसर्गात्लिहति । बलाद् द्रुहति ।
 किमात्सेष्टुं योधयितुं वा उद्यच्छावः । इति व्याहारिणं रथस्थं रामं रथी लवणोऽङ्कुशश्च लक्ष्मणयुवाच । अहं युद्धश्रद्धालुर्जगदजयस्य
 दशास्यऽपि जेतारं दिष्टया त्वां चिरादद्राक्षम् । तव युद्धश्रद्धा रावणेनाऽपि नापूर्यत । अहं पूरयिष्यामि । त्वं च मे पूरयिष्यसी-
 त्युक्त्वा चत्वारोऽपि स्वं श्वं धनुरास्फालयामासुः । कृतान्तः सारथी रामस्थं, वज्रजङ्घनृपो लवणरथमभ्यदौकयताम् । विराधो लक्ष्म-

णरथं, दृष्टुरदुशरथं, मिथोऽभ्यमित्रीणं चक्रते । ते चत्वारः सारथयो रथाश्चतुरं भ्रमयामासुः । ते चत्वारो वीरा विविधं प्रजहुः । लयणाद्गुणो ज्ञातसम्बन्धौ सापेक्षं युयुधते । राघवौ त्वज्ञानान्निपेक्षौ । रामो विविधैरासुधैर्घुष्या युद्धाऽन्तेच्छुः कृतान्तवदनं प्राह । रथं प्रतिरिपु बाहय । स ऊचे । खिन्ना हयाः । सर्वाङ्गं विशिलैर्विद्धाः । कशाहता अपि न त्वरन्ते । मुशलरत्नं कणकण्डनार्हं चभूव । हलरत्नं भूपाटनोचितमासीत् । देवताश्रितानां वैरिष्यकृतां तेषामेवाऽज्ञाणां केयं दद्या । एवं लक्ष्मणस्याप्यङ्कुशं प्रति मोघाह्वताऽभूत् । अङ्कुशेन सौमित्रिरुसि चाणहतो मुमूर्च्छ । विराघः प्रत्ययोध्यं रथमचालयत् । प्राप्तसंज्ञो लक्ष्मणः प्राह । विराघ ! किं नवम-कार्पीः । रामश्रातुनुचितमिदम् । अभ्यरि रथं नय । चक्रेण तच्छिरङ्कुशाय चक्रं मुमोच । अङ्कुशलव-णाम्यामरैर्हतं न प्रत्यह्न्यत । तत्रक्रमागत्याऽङ्कुशस्य प्रदक्षिणां कृत्वा लक्ष्मणहस्तेऽगात् । भूयोऽपि मुक्तं तथैव लक्ष्मणहस्तं भेजे । राघवौ विपण्णौ द्रश्यतुः । किमेतौ बलहरी, नावाम् ?

अत्राञ्जरे नारदः सिद्धार्थेन सहाऽऽगत्य खिन्नौ राघवायुवाच । हर्षपदे वां किं खेदः । पुत्रात्पराजयो वंशोद्योतनाय । सीता-कृद्विजौ त्वत्पुत्राविमौ युद्धव्याजेन त्वां द्रष्टुमागतौ । चक्रं यन्न प्रवभूव तदभिज्ञानम् । पुरा हि भारतं चक्रं बाहुबलौ मुघाऽभूत् । नारदेन सीतात्यागादारम्य सर्वस्मिन्वृत्तान्त उक्ते रामो विस्मयव्रीडाहर्षखिदाकुलो मुमूर्च्छ । लब्धसंज्ञः सलक्ष्मणः सुतयोरन्तिकं ययौ । तावपि विनीतौ त्यक्तासौ तयोः पादेषु पेषतुः । रामस्तावाऽऽश्लिष्याङ्कमारोप्य शोकस्नेहाकुलो रुरोद । लक्ष्मणोऽपि रामा-ज्ञातौ निजाङ्गमारोप्य मूर्धनि चुम्बन्नुदश्रुः परिरेभे । शत्रुभ्रोऽपि तौ पादपतितावालिलिङ्ग । सर्वे भूपा मुमुदिरे । सीतासुतयोर्विक्रमं पित्रा सद्गमं न दृष्ट्वा हृष्टा विमानेन पुण्डरीकपुरं गता मामण्डलाऽऽख्यातो वज्रजङ्घोऽपि नमन्नामेणोचे । मामण्डलतुल्योऽसि । यः

पुत्रावयर्थयः । इत्युक्त्वा सलक्ष्मणो रामोऽर्धासनोपविष्टाभ्यां सुताभ्यां सह पुष्पकारूढः पुरीं विवेश । गृहं गतो मंहामहमकारयत् ।

अथ सौमित्रिकपीशलेङ्केशश्रीशैलान्नदाद्याः सम्भूय रामं व्यह्वयन् । परदेशस्था देवी सुताभ्यां वियुक्ता दुःखेन तिष्ठति । यथा-
दिशसि तदद्याऽऽनयामः । पतिपुत्रोज्ज्वला विपत्स्यते । रामः किञ्चिद्विचिन्त्योचे । लोकापवादो बली । जानेऽहं सती सीता । लोक-
समर्धं दिव्यशुद्ध्या तथा पुनर्गृहवासोऽस्तु । तेऽप्येवमस्त्वित्युक्त्वा पुर्यां बहिः समञ्चान्विशालान्मण्डपानकारयत् । तत्र खेचरा-
भूचराश्च भूयाः पौराऽमात्याद्याश्चोपाविशन् । रामान्नया सुग्रीवो गत्वा नत्वा सीतामृचे । देवि ! त्वदर्थं रामेण पुष्पकं प्रैपि । इदमा-
रुह्य रामान्तिकमेहि । साप्यूचे । दुःखदायिना किं रामेण ? स प्राह । मा कुपः । रामस्तव शुद्ध्यै सपौरुषो मञ्चारूढोऽस्ति । सीता
शुद्धिकांक्षिणी अयोध्यायां पुष्पकेनाऽजात्य महेन्द्रोदयोद्याने उचीर्णा लक्ष्मणेन दत्तार्था नृपैरपि च नेमे । सौमित्रिः पुरो निपद्य नृपैः
समसाह । स्वां पुरीं वेदम व पवित्रय । सीतोचे । प्राप्तशुद्धिः प्रवेश्यामि । रामस्तां सीतां(स)सन्धां श्रुत्वा तत्रैत्यैवमृचे । शुद्धये दिव्यं
कुरु । सोचे । विज्ञोऽसि । दण्डं कृत्वा परीक्षां कुरुये । रामो विलक्षः प्राह । जाने नास्ति ते दोषः । लोकप्रवादोत्तारणायेदमुच्यते ।
सीता जगौ । मया दिव्यपञ्चकं स्वीचक्रे । बहौ विशामि । तण्डुलान्मधयामि । तुलामधिरोहामि । तप्तं कोशं पिबामि । जिह्वया फालं
गृह्णामि । वद किं ते रोचते । अत्रान्तरे नमस्थो नारदः सिद्धार्थश्च सर्वो लोकश्च तुमुलं निवार्याऽभायत । भो भो राघव ! सीता
सती सती, मा विकल्पं कार्षीः । रामः प्रोचे । भो लोका शुष्माकं काऽपि न मर्यादा । युष्माभिरेव पुरा दूषिता ! अधुना कथं शील-
वती । भूयोऽपि दोषं गृह्णतां वः काऽप्यर्गला नास्ति । ततः प्रत्ययाय सीता ज्वलितेऽशौ विशतु । इत्युक्त्वा पुरुषद्वयदमं हस्तगत-
त्रयं गते खानयित्वा चन्दनेन्धनैरपूरयत् । अत्रान्तरे वैताढ्योचरश्चेणौ हरिविक्रमनृपात्मजो जयभूषण ऊढाष्टशतकन्यः किरणमण्डलां

णस्यं, पृथुरङ्कुशस्यं, मियोऽभ्यमित्रीणं चक्रते । ते चत्वारः सारथयो रथांश्चतुरं भ्रमयामासुः । ते चत्वारो चीरा विविधं प्रलङ्घुः । लवणाङ्कुशो ज्ञातसम्बन्धौ सापेक्षं युयुधाते । राघवौ त्वज्ञानान्निपेक्षौ । रामो विविधैरायुर्धैर्युष्वा युद्धाऽन्तेच्छुः कृतान्तवदनं प्राह । रथं प्रतिरिपु वाहय । स ऊचे । खिन्ना हयाः । सर्वाङ्गं विशिखैर्विद्धाः । कशाहता अपि न त्वरन्ते । मुशलरत्नं कणकण्डनाहं बभूव । इतरत्नं भूपाटनोचितमासीत् । देवताश्रितानां वैरिष्यकृतां तेषामेवाऽङ्घ्र्याणां केयं दशा । एवं लक्ष्मणस्याप्यङ्कुशं प्रति मोघास्रताऽभूत् । अङ्कुशेन सौमित्रिरुसि बाणहतो मुमुञ्छ । विराधः प्रत्ययोर्ध्वं रथमचालयत् । प्राप्तसंज्ञो लक्ष्मणः प्राह । विराध ! किं नवम-कार्पाः । रामप्रातुरनुचितमिदम् । अभ्यरि रथं नय । चक्रेण तच्छिरच्छिनन्नि । तथा कृते सौमित्रिरङ्कुशाय चक्रं मुमोच । अङ्कुशलव-णाभ्यामरैर्हवं न प्रत्यहन्यत । तच्चक्रमागत्याऽङ्कुशस्य प्रदक्षिणां कृत्वा लक्ष्मणहस्तेऽगात् । भूयोऽपि मुक्तं तथैव लक्ष्मणहस्तं भेजे । राघवौ विपण्णो दध्यतुः । किमेतौ चलहरी, नावाम् ?

अत्राऽन्तरे नारदः सिद्धार्धेन सद्वाऽऽगत्य खिन्नौ राघवाबुवाच । हर्षपदे वां किं खेदः । पुत्रात्पराजयो वंशोद्योतनाय । सीता-कृद्विजौ त्वत्पुत्राविमौ युद्धव्याजेन त्वां द्रष्टुमागतौ । चक्रं यन्न प्रवभूव तदभिज्ञानम् । पुरा हि भारतं चक्रं बाहुवली मुधाऽभूत् । नारेदेन सीतात्यागादारम्य सर्वस्मिन्वृत्तान्त उक्ते रामो विस्मयव्रीडाहर्षखेदाकुलो मुमुञ्छ । लब्धसंज्ञः सलक्ष्मणः सुतयोरान्तिकं ययौ । तावपि विनीतो त्यक्तास्त्रौ तयोः पादेषु पेततुः । रामस्तावाऽऽश्लिष्याङ्कमारोप्य शोकस्नेहाकुलो रुरोद । लक्ष्मणोऽपि रामा-ङ्कात्तौ निवाङ्कमारोप्य मूर्धनि चुम्बन्नुदयुः परिरमे । अशुभोऽपि तौ पादपतितावालिलिङ्ग । सर्वे भूपा मुमुदिरे । सीतासुतयोर्विक्रमं पित्रा सङ्गमं च दृष्ट्वा ह्यद्य विमानेन पुण्डरीकपुरं गता मामण्डलाऽऽख्यातो बज्रजङ्घोऽपि नमन्यामेणोचे । मामण्डलतुल्योऽसि । यः

पुत्रावर्ययः । इत्युक्त्वा सलक्ष्मणो रामोऽर्घसिनोपचिष्टार्घ्यां सुताभ्यां सह पुष्पकारुडः पुरीं विवेश । गृहं गतो महामहमकारयत् ।
 अथ सौमित्रिकपीशलद्वेशश्रीशैलाङ्गदाघाः सम्भूय रामं व्यज्ञपयन् । परदेशस्था देवी सुताभ्यां विद्युक्ता दुःखेन विष्ठति । यद्या-
 दिशसि तदपाऽऽनयामः । पतिपुत्रोज्ज्वला विपत्स्यते । रामः किञ्चिद्विचिन्त्योचे । लोकापवादो बली । जानेऽहं सती सीता । लोक-
 समर्थं दिव्यशुद्ध्या तथा पुनर्गृहवासोऽस्तु । तेऽप्येवमस्तिवत्युक्त्वा पुर्यां वह्निः समञ्चान्विशालान्मण्डपानकारयत् । तत्र खेचरा-
 भूचराश्च भूपाः पौराऽमात्याद्याधोपाविशन् । रामाज्ञया सुग्रीवो गत्वा नत्वा सीतामूचे । देवि ! त्वदर्थं रामेण पुष्पकं त्रैपि । इदमा-
 हस रामान्तिकमेहि । सायूचे । दुःखदायिना किं रामेण ? स प्राह । मा कुपः । रामस्तव शुद्ध्यै सपौरुषो मञ्चारुडोऽस्ति । सीता
 शुद्धिकार्धिणी अयोध्यायां पुष्पकेनाऽऽगत्य महेन्द्रोदयोद्याने उत्तीर्णा लक्ष्मणेन दत्तार्था नृपैरपि च नेमे । सौमित्रिः पुरो निपद्य नृपैः
 सममाह । स्त्रीं पुरीं वेत्स्य च पवित्रय । सीतोचे । प्राप्तशुद्धिः प्रवेक्ष्यामि । रामस्तां सीतां(स)सन्धां श्रुत्वा तत्रैत्यैवमूचे । शुद्धये दिव्यं
 कुरु । सीचे । विज्ञोऽसि । दण्डं कृत्वा परीक्षां कुरुषे । रामो विलक्षः प्राह । जाने नास्ति ते दोषः । लोकप्रवादोत्तराणायेदमुन्यते ।
 सीता जगौ । मया दिव्यपञ्चकं स्वीचक्रे । बहौ विशामि । तण्डुलान्भक्षयामि । तुलामधिरोहामि । तप्तं कोशं पिबामि । जिह्वया फालं
 गृह्णामि । वद किं ते रोचते । अत्रान्तरे नभस्थो नारदः सिद्धार्थश्च सर्वो लोकश्च तुमुलं निवार्याऽभापत । भो भो राघव ! सीता
 सती सती, मा विकल्पं कार्षीः । रामः प्रोचे । भो लोका युष्माकं काऽपि न मर्यादा । युष्माभिरेव पुरा दूषिता । अधुना कथं शील-
 वती । भूयोऽपि दोषं गृह्णतां वः काऽप्यर्गला नास्ति । ततः प्रत्ययाय सीता ज्वलितेऽशौ विशतु । इत्युक्त्वा पुरुषद्वयदम्नं हस्तशत-
 त्रयं गतं खानयित्वा चन्दनेन्धनैरपूरयत् । अत्रान्तरे वैताढ्योत्तरश्रेणौ हरिविक्रमनृपात्मजो जयभूषण ऊढाष्टशतकन्यः किरणमण्डलां

पत्नीं मातुलमुवहेमशिवेन सुतां निर्वास्य प्रवत्राज । सा च मृत्वा विद्युद्दंष्ट्रा राक्षसी बभूव । तदा च जयभूषणोऽयोध्याया बहिः
प्रतिमास्यस्तया कृतोपसर्गः केवली जज्ञे । तत्रेन्द्राद्याः समागताः । इन्द्रो देवेभ्यो ज्ञातसीतावृचस्तत्सान्निध्याय पत्न्यनीकेशमादिश्य
स्वयं तस्यैर्घ्ननिमहं चकार । रामो ज्वालाकरालं तं गतं प्रेक्ष्य दृश्यौ । अहो किमिदं मेऽस्यन्तविषममुपस्थितम् । दिव्यस्य हि
विषमा गतिः ।

मया सहाऽस्या निवासो हरणं रावणेन च । बने त्यागो मया भूयो भूयोऽप्येतच्च मत्कृतम् ॥४४॥
सीतोपात्रि स्थित्वा सर्वज्ञं स्मृत्वा हे लोकपालाः ! लोकाश्च भृशुत । यद्यहं रामादन्यमभ्यलंपंस्तदग्निर्देहतु, अन्यथा वारीवास्त्विति
सत्यापनां विषाय स्मृतनमस्कारा इभ्यां ददौ । बद्धिविध्यातः । गर्तः सञ्छाम्बुपूर्णो वापीत्वं प्राप । सीताजलान्तः पद्मोपरि सिंहा-
उत्पत्य सं ययुः । भूचरा महासति ! पाहि पाहीत्पूयुः । सीताऽपि जलं पाणिभ्यां पस्पर्श । वापीदमं चाभूत् । सा वापी
दुमुदपद्माद्यैनिस्वरा रममाणहंसा भृङ्गगीतिबन्धुराऽऽस्फलद्वीचिनिचयमणिसोपाना रत्नोपलैर्वद्वोभयतटा बभूव । नारदाद्याः सीता-
शीलश्रापिनः से ननृतुः । सुराः सीतोपरि पुष्पवृष्टिं व्ययुः । लोके अहो सीतायाः शीलमिति प्रघोषोऽभूत् । लवणाङ्कुशौ हृष्टौ तर-
न्तौ सीतासमीपं प्रापतुः । सीतया तौ मूर्द्धन्याघ्राय पार्श्वयोरुपवेधितौ । लक्ष्मणशत्रुभ्रामण्डललङ्केशकपीशाद्याः सभक्तयो गत्वा तां
नेमुः । रामः पश्चात्तापप्रपूर्णः सीतामेत्य कृताञ्जलिरूचे । लोकापवादात्पक्ताऽसि । तत्क्षमस्य । श्वापदोऽग्रेऽप्यरण्ये त्यक्ता यदजीवः,
नदप्येकं दिव्यमासीन्नत्वञ्जासिपम् । सर्वं धान्त्वा पुष्पकमध्यास्य स्ववेदैर्माहि सीताऽप्युचे । तव लोकस्य च न दोषः, किन्तु मत्प्राक्-

कर्मणा, तदुच्छित्ये प्रमत्तप्रियाभि । इत्युवत्वा मुष्टिना केडानुत्वन्य रामस्याऽर्पयत् । रामे मूर्च्छिते सीता जयभूषणकेवलिनः पार्श्वे गत्वा दीर्घां जग्राह । सुप्रमाणगिनीपरिच्छदे चाऽभूत् ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपटीशलाकापुरुषचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि सीताशुद्धिप्रतग्रहणो नाम नवमः सर्गः ॥

॥ अथ दशमः सर्गः ॥

अथ चन्दनसिक्तो लब्धसंज्ञो रामः प्रोवाच । क्व सीता देवी ? भो भूचराः ! खेचराः ! यदि जिजीविषवस्तत्तां लुञ्चितकेशा-
मपि दर्शयच्च । वत्स ! वत्स ! सौमित्रे ! तूणौ तूणौ, घनूः घनूः, मयि दुस्थिते यदमी उदासीना, इत्युक्त्वा घनूर्गुहन्वं तं नत्वा लक्ष्म-
णोऽगदत् । आर्य ! आर्य ! किमिदम् । लोकोऽयं त्वद्दासः । सीता दीक्षां ललौ । एहि मुनेः केवल्लिमहिमां कुर्मः । तत्र सीताचन्द्र-
ताऽऽस्ते । रामः प्रकृतिमालम्ब्योचे । साधु साधु मत्प्रिया व्रतं जग्राह । तत्र सपरिवारो गत्वा देशनां श्रुत्वा भव्योऽहमभव्यो वेति
पप्रच्छ । केवत्याख्यत् । चरमदेहोऽसि । रामः पुनः पुनः पप्रच्छ । मोक्षो दीक्षया । सा च सर्वत्यागेन । लक्ष्मणस्तु मम दुस्त्यजः । मुनिः
प्राह । बलसम्पदो भुक्तवान्ते त्यक्तसङ्गः प्रव्रज्य शिवं प्राप्स्यसि । विभीषणोऽप्राधीत् । रावणः केन कर्मणा सीतां जहार, लक्ष्मणस्तं
चाऽहन् ? कुतश्च सुग्रीवभामण्डलौ लवणाङ्कुशावहं च राघवे भक्ता इति । मुनिः प्राह । अत्र दक्षिणभरतापेक्षेपुरे नयदत्तवणिजः

सुतो धनदत्तवसुदत्तायभूताम् । तयोर्मित्रं याज्ञवल्क्यो द्विजः । तथा तत्र पुरे सागरदत्तो वणिक् । तत्सुतो गणधरः । सुता गुणवती । सा सागरदत्तेन नयदत्तात्मजाय धनदत्ताय दत्ता । मात्रा तु तत्रत्याय श्रीकान्तायाऽऽढ्यायाऽर्थलोभाच्छन्नं दत्ता । याज्ञवल्क्यस्तु तज्जगत्वा स्वमित्रयोराचख्यौ । वसुदत्तो गत्वा निशि श्रीकान्तं जघान । श्रीकान्तोऽपि च तं खड्गेन निपातितवान् । द्वावपि विन्ध्या-
टव्यां मृगौ जातौ । गुणवत्यप्यनूँव मृत्वा तत्र मृगी बभूव । तौ तस्याः कृते युद्धा मम्रतुः । एवं मिथो वैरेण बहुभवं भ्रमतुः ।

धनदत्तोऽपि स्वभ्रातृवधार्तोऽपि क्षुधितो निशि साधून्दृष्ट्वा भोजनं घयाचे । तैः प्रवोधितः श्राद्धीभूय सौधमं सुरोऽभूत् । च्युत्वा महापुरे पद्मरुचिः श्रेष्ठी परमः श्रावकोऽजनि । सोऽज्यदा गोकुलं गच्छन्नश्वारूढः पथि पतितं सुमूर्धुं जरद्भवं दृष्ट्वाऽश्वा-
दवरुल तस्य कर्णमूले नमस्कारान्ददौ । स जरद्भवो मृत्वा तत्र वृषमध्वजो राजाऽभूत् । जरद्भवमृत्स्थानदर्शनाज्जातजातिस्मृतिस्तत्र चैतयमकारयत् । तत्र वैकत्र मित्रौ सुमूर्धुं जरद्भवं तत्कर्णान्ते नमस्कारदं नरं तदन्तिके च तदीयं सपर्याणमश्वं लेखयामास । तत्र चारुवकानादिशत् । य इदं चित्रं विदन्नुदीक्षेत स मम ज्ञाप्यः । अन्यदा स श्रेष्ठी तच्चित्रमुदीक्ष्यमाणो विस्मितस्तै राज्ञे ज्ञापितः । राज्ञा शृष्टो मद्दृष्टान्तोऽयं केनाऽपि लेखित इत्यूचे । राजा विनयात्रत्वा स्वं जरद्भवमजिज्ञपत् । त्वं गुरुस्त्वं दैवतमित्युक्त्वा श्रेष्ठिना सह श्रावकत्वं पालयन् राज्यमभुक्त । ततस्तौ मृत्वा ईशाने सुरो जातौ । पद्मरुचिश्च्युत्वा वैताढ्ये नयनानन्दो राजा भूत्वा प्रब्रज्य माहेन्द्रे देवोऽजनि । ततश्च्युत्वा प्राग्विदेहेषु क्षेमापुर्यां श्रीचन्द्रो नाम राजा समाधिगुप्तैरन्ते प्रब्रज्य ब्रह्मलोकेन्द्रोऽजनि । ततश्च्युतो बलमद्रोऽयम् । जरद्भवजीवस्त्वयं क्रमात्सुग्रीवो जज्ञे ।

श्रीकान्तजीवो भ्रान्त्वा मृणालकंदपचने शंभुर्नृपो बभूव । वसुदत्तजीवस्तु भ्रान्त्वा तस्यैव नृपस्य श्रीभृतिः पुरोधाः । गुणवती-

ईषो ग्रान्ता गन्तुना वेगमवी जज्ञे । ना यौवनस्या प्रतिमास्यं गुदशुनर्षि वनेर्वन्धमानं दृष्ट्वा सोपहासं जगौ ।
अहो सापुराणं दृष्टः पुरा मीढन्महेलगा । सान्नेन प्रेषिताऽन्यत्र तं बन्दध्वं कथं जनाः ॥४५॥

श्रोत्रमन्त्रात्वा विपचितः । कर्त्तृकपोषणापूर्वं तं तापुं विलावयितुमारमे । सायुः कलङ्कापगमं यावन्न पारयिष्यामीत्यभ्यप्रहीत् ।
तत्रो वेगवतीमुरं देवतारोषान्दहनम् । पित्रा श्रावयुत्वेन मरित्वा भीता सुनेः पुरो लोकसमशुवाच । निर्दोषोऽसि । मयाऽलीको
देशो दत्तः । दमस्वेति । लोको भूयस्त्वं सायुमानर्च । सा उल्लाया श्राविका जाता । शम्भुनृपतां ययाचे । श्रीभृतिस्तु तस्मै मि-
ष्यादने कां न ददौ । शम्भुः श्रीभृतिं हत्वा यलात्तां सुभुजे । भ्रान्तरे ते वषाय भूयासमिति सा शशाप । तेनाऽपि मुक्ता हरि-
कान्ताधिकृतं प्रमज्य ब्रह्मलोकं गता । ततश्च्युत्वा शंभुजीवरावणस्य मृत्यवे निदानवशात्सीता बभूव । शम्भुर्भवं भ्रान्त्वा प्रमास-
द्विजोऽभूत् । विजयसेनैः प्रमज्य कनकप्रमसेचरनृपद्विदर्शनात्कृतनिदानः वृत्तये कल्पे गत्वा च्युत्वा रावणोऽभूत् । यस्तु धनदत्त-
वगुदचमित्रं यावत्बलवयो स मवं भ्रान्त्वा त्वं विभीषणोऽभूः ।

श्रीभृतिस्तु राधा हवो धां ययो । च्युतः सुभ्रतिष्ठपुरे वसुः खेचरो जज्ञे । स पुढरीके विजये त्रिशुवनानन्दचक्रिणः सुतामनङ्ग-
गुन्दरी जहार । चक्रिन्नेर्षितैर्विषाधैर्युद्धाऽऽकुलस्य तस्य विमानात्सा निकुञ्जे पपात । वसुस्तु तत्प्राप्त्यै कृतनिदानः प्रव्रज्य स्वर्गं ययो ।
च्युत्वा लक्ष्मणोऽयम् । साऽप्यनङ्गगुन्दरी वनस्या तपः कृत्वान्ते कृतानशनाऽजगरेण प्रस्ता द्वितीये कल्पे देवी । ततश्च्युत्वा विश-
ल्याऽभूत् । यस्तु गुणधतीप्राता गुणधरः स भ्रान्तमवो राजपुत्रः कुण्डलमण्डितो भूत्वा श्राद्धतां प्रपाल्य भामण्डलोऽभूत् ।

इत्यथ काकन्धा वसुनन्दसुनन्दनी द्विजौ । मासोपवासिने मुनये दानं दत्त्वा उत्तरकुलषु युगिनी, सौधमं देवौ, ततश्च काकन्धा

युतौ धनदत्तवसुदत्तावभूताम् । तयोर्मित्रं याज्ञवल्क्यो द्विजः । तथा तत्र पुरे सागरदत्तो वणिक् । तत्सुतो गणधरः । सुता गुणवती । सा सागरदत्तेन नयदत्तात्मजाय धनदत्ताय दत्ता । मात्रा तु तत्रत्याय श्रीकान्तायाऽऽब्ध्यायाऽर्थलोमाच्छन्नं दत्ता । याज्ञवल्क्यस्तु तज्ज्ञात्वा स्वमित्रयोराचख्यौ । वसुदत्तो गत्वा निशि श्रीकान्तं जघान । श्रीकान्तोऽपि च तं खड्गेन निपातितवान् । द्वावपि विन्ध्या-
टव्यां मृगौ जातौ । गुणवत्यप्यनूढैव मृत्वा तत्र मृगी बभूव । तौ तस्याः कृते युद्धा मम्रतुः । एवं मिथो वैरेण बहुभवं भ्रेमतुः ।

धनदत्तोऽपि सभ्रावृषातोऽनूधुधितो निशि साधून्दृष्ट्वा भोजनं पयाचे । तैः प्रचोदितः श्राद्धीभूय सौधर्मं सुरोऽभूत् । च्युत्वा महापुरे पद्मरुचिः श्रेष्ठी परमः श्रावकोऽजनि । सोऽन्यदा गोकुलं गच्छन्नश्वारूढः पथि पतितं सुमूर्षुं जरद्भवं दृष्ट्वाऽश्वा-
दवल्ब तस्य कर्णमूले नमस्कारान्ददौ । स जरद्भवो मृत्वा तत्र वृषमध्वजो राजाऽभूत् । जरद्भवमृत्विस्थानदर्शनाज्जातजातिस्मृतिस्तत्र चैत्यमकारयत् । तत्र चैकत्र भित्तौ सुमूर्षुं जरद्भवं तत्कर्णान्ते नमस्कारदं नरं तदन्तिके च तदीयं सपर्याणमश्वं लेखयामास । तत्र चारुधकानादिशत् । य इदं चित्रं विदन्नुदीक्षित स मम ज्ञाप्यः । अन्यदा स श्रेष्ठी तच्चित्रमृदीक्ष्यमाणो विस्मितस्तै राज्ञे ज्ञापितः । राज्ञा पृष्टो मद्बृत्तान्तोऽयं केनाऽपि लेखित इत्युचे । राजा विनयान्नत्वा स्वं जरद्भवमजिह्वपत् । त्वं गुरुस्त्वं दैवतमित्युत्वा श्रेष्ठिना सह श्रावकत्वं पालयन् राज्यमभुक्त । ततस्तौ मृत्वा ईशाने सुरौ जातौ । पद्मरुचिश्च्युत्वा वैताड्ये नयनानन्दो राजा भूत्वा प्रव्रज्य माहेन्द्रे देवोऽजनि । ततश्च्युत्वा प्राग्निदेहेषु क्षेमापुर्यां श्रीचन्द्रो नाम राजा समाधिगुप्तैरन्ते प्रव्रज्य ब्रह्मलोकेन्द्रोऽजनि । ततश्च्युतो बलमद्रोऽप्यम् । जरद्भवजीवस्त्वयं क्रमात्सुग्रीवो जज्ञे ।

श्रीकान्तजीवो भ्रान्त्वा मृणालकंदपत्तने शंभुर्नृपो बभूव । वसुदत्तजीवस्तु भ्रान्त्वा तस्यैव नृपस्य श्रीभृतिः पुरोधाः । गुणवती-

जीवो आन्त्या तत्सुता वेगवती जज्ञे । सा यौवनस्या प्रतिमास्थं सुदर्शनपि जनैर्वन्द्यमानं दृष्ट्वा सोपहासं जगौ ।
अहो साधुरयं दृष्टः पुरा क्रीडन्महेलया । साऽनेन प्रेषिताऽन्यत्र तं वन्दध्वं कथं जनाः ॥४५॥

लोकस्तनुत्वा विपत्तितः । कलंकपोषणापूर्वं तं साधुं विप्लावयितुमारंभे । साधुः कलङ्कापगमं यावन्न पारयिष्यामीत्यभ्यग्रहीत् ।
ततो वेगवतीमुखं देवतारोषाच्छनम् । पित्रा ज्ञातवृत्तेन भर्त्सिता भीता मुनेः पुरो लोकसमक्षमुवाच । निर्दोषोऽसि । मयाऽलीको
दोषो दत्तः । क्षमस्वेति । लोको भूयस्त्वं साधुमानर्च । सा उल्लाषा आविका जाता । शम्भुवृपस्तां ययाचे । श्रीभृतिस्तु तस्मै मि-
थ्यादृशे तां न ददौ । शम्भुः श्रीभृतिं हत्वा बलात्तां बुभुजे । भवान्तरे ते वधाय भूयासमिति सा शशाप । तेनाऽपि मुक्ता हरि-
फान्ताश्चिकीर्त्तय प्रव्रज्य ब्रह्मलोकं गता । ततश्च्युत्वा शंभुजीवरावणस्य मृत्यवे निदानवशात्सीता बभूव । शम्भुर्भवं आन्त्वा प्रभास-
द्विजोऽभूत् । विजयसेनैः प्रव्रज्य कनकप्रभलेखरचृपद्भिर्दर्शनात्कृतनिदानः दृतीये कल्पे गत्वा च्युत्वा रावणोऽभूत् । यस्तु धनदत्त-
वसुदत्तमित्रं याज्ञवल्क्यो स भवं आन्त्वा त्वं विभीषणोऽभूः ।

श्रीभृतिस्तु राहा हतो द्यौं यथौ । च्युतः सुप्रतिष्ठपुरे वसुः लेचरो जज्ञे । स पुडरीके विजये त्रिभुवनानन्दचक्रिणः सुतामनङ्ग-
मुन्दरीं जहार । चक्रिन्नेपितैर्विद्याधैर्युद्धाऽऽकुलस्य तस्य विमानात्सा निकुञ्जे पपात । वसुस्तु तत्प्राप्त्यै कृतनिदानः प्रव्रज्य स्वर्गं ययौ ।
च्युत्वा लक्ष्मणोऽयम् । साऽप्यनङ्गमुन्दरीं वनस्या तपः कृत्वान्ते कृतानशनाऽजगरेण शस्ता द्वितीये कल्पे देवी । ततश्च्युत्वा विश-
ल्याऽभूत् । यस्तु गुणवतीआता गुणधरः स भ्रान्तभवो राजपुत्रः कुण्डलमण्डितो भूत्वा आदृतां प्रपालय भामण्डलोऽभूत् ।

इतश्च काकन्धां वसुनन्दसुनन्दनी द्विजौ । मासोपवासिने मुनये दानं दत्त्वा उचरकुरुषु युगिनी, सौधमं देवौ, ततश्च काकन्धां

रतिवर्धननृपसुतौ सुदर्शनाकृद्विजौ प्रियङ्करशुभंकरौ राज्यं प्रपाल्य प्रवज्य त्रैवेयके सुरौ जातौ । ततश्च्युतौ लवणाङ्कुशौ । प्राग्मवाम्बा सुदर्शना चिरं भवं भ्रान्त्वाऽनयोरध्यापकः सिद्धार्थोऽञ्जनि । इति मुनिवचः श्रुत्वा बहवः संवेगं ययुः । कृतान्तवदनो रामसेनानी-
स्तदैव प्राव्रजत् । रामो जयभूषणं नत्वा सीतोपान्तं गतो दृश्यौ । असौ मृद्वङ्गी सीताऽऽत्तपादि कथं सोढा । संयमभारं कथमुद्धक्ष्यति यद्वा यस्याः सतीव्रतं रावणोऽपि न मद्भक्तुमलं सा संयमप्रतिज्ञामपि पारधिष्यत्येव एवं विमृश्य सीतां ववन्दे । एवं लक्ष्मणोऽन्ये-
ऽपि राजानो नेमुः । रामोऽयोध्यां ययौ । कृतान्तस्तप्तस्त्रा ब्रह्मलोकं ययौ । सीता षष्टि वर्षाणि तपस्तप्त्वा त्रयस्त्रिंशदहान्यनशनं विधाय द्वाविंशत्यर्णवापूरुच्युतेन्द्रोऽञ्जनि ।

इत्थ वैतादये काञ्चनपुरे फनकरथः खचरेशः, मन्दाकिनीचन्द्रमुख्योः कन्ययोः स्वयंवरे रामलक्ष्मणादीन्सपुत्रान्नुपानाजुहाव । तत्र मन्दाकिन्या अनङ्गलवणशत्रुमुख्या चाङ्कुशो वत्रे । तत्र सौमित्रेः सुताः श्रीधरादयः सार्धे द्वे शते क्रीडाद्युगपद्युद्धायोत्तस्थिरे । लवणाङ्कुशौ तान्स्नन्नद्यतः श्रुत्वा शोचते । भ्रातृभिः को योत्स्यते । ज्येष्ठकनिष्ठयोस्तातयोर्यथा न भेदस्तथा तत्पुत्राणामस्माकमपि भेदो मास्तु । ते चरेभ्यस्तज्ज्ञात्वा शीणाः स्वं निनिन्दुः । संविद्या महाबलमुनेः पार्श्वे प्राव्रजँश्च । लवणाङ्कुशौ तु जातोद्वाहौ सीरिश-
ङ्गिस्तुवावयोध्यामीयतुः ।

इत्थ मामण्डलः स्वपुरे इर्म्यमूर्द्धनि स्थितः श्रेणिद्वयं वशीकृत्य सर्वत्र लीलया विहृत्य प्रान्ते व्रतात्पूर्णकामो भवेयमिति ध्या-
यंस्वटित्पातान्तुतो देवकुरुयुगलिपृत्पेदे । हनुमार्श्चित्यनतये मेरुं गतो निवृत्तः सूर्यास्तदर्शनात्संविद्यः स्वपुरे गत्वा सुते राज्यं न्यस्य धर्मरत्नाचार्यान्ते प्रवव्राज । राज्ञां सार्धसप्तशतानि तमनु प्राव्रजन् । दीक्षिताश्च तत्पत्न्य आर्यालक्ष्मीवतीपार्श्वेऽस्थुः । हनुमाञ्छिवं

ययौ । रामः श्रीशैलं प्रवृद्धितं युत्वा दृश्यौ । भोगपुरलं हित्वा किमयं कथां दीक्षामाददे । शक्रस्तां रामचिन्तां ज्ञात्वान्तःसभमूये ।
 प्रदो कर्मना विपत्ता गतिः । नरमदेदोऽपि रामो यत्स्ययं धर्मं हसति । विपयजं सुखं प्रसंसति । यद्वा ज्ञातं रामलक्ष्मणयोमिथः स्नेहो
 मयाऽनिर्दिदहेतुः । शो देवो कौतुकात्तयोः स्नेहं परीक्षितुं लक्ष्मणगृहमीयतुः । सधो मायया सर्वमन्तःपुरखेपणं क्रन्दत्सौमित्रे
 दंशयामागतुः ।

हा पद्म ! पद्मनयन ! पन्थुपद्मविवाकर ! ! अकाण्डमृत्युः कोऽयं ते विश्वस्याऽपि भयंकरः ॥४६॥

एवं रदतीर्थयामि मतीर्मुक्तवेशा अन्तःपुरवधूः प्रेत्य विपण्णो लक्ष्मणः प्राह । मद्भावा किं मृतः ? देवेन विशुनेन किं कृतम् ? एवं
 यदत एव तस्य वनमा सद जीवितं निर्ययौ । स सिंहासनेऽपि स्वर्णस्तम्भमवष्टभ्य स्थितः प्रसारिताक्षोऽस्याव । तौ सुरावपि तं परासु
 प्रेत्य विपण्णौ किमावाभ्यां कृतमिति मिथः प्रोचतुः । स्वं निन्दन्तौ स्वं कल्पं जग्मतुश्च । तत्रान्तःपुरास्त्रियस्तं मृतं दृष्ट्वा सुक्तके-
 शाभ्रन्दुः । रामस्वत्क्रन्दितं युत्वा तत्राऽऽगतः प्रोचे । अविज्ञायान्प्यमंगलं किमारब्धम् । एष जीवामि । एष चानुजो जीवति ।
 क्षोऽपि व्याधिरामं पाथते । इत्युत्वा वैद्यान् ज्योतिषिकांश्चाकार्य मंत्रतन्त्राणां प्रयोगं कारयामास । तद्वैफल्ये मूर्च्छितः प्राससंज्ञो हरोद ।
 कपीशतलेन्द्रननुमा अप्युधै हरदुः । प्रतिमार्गं प्रतिगृहं प्रत्यङ्गं क्रन्दनात्पदा शोकाद्धतं यभूव । लवणाङ्कुशौ रामं नत्वोचते । कनी-
 यस्मान्मृणुना भीतौ सः । अकस्मादेप मृत्युरापतति । इत्याद्युक्त्वा रामं नत्वाऽमृतघोषपेदीक्षां गृहीत्वा शिबं प्रापतुः । रामो श्राव-
 विपण्या सुनयोध वियोगेन भूयो भूयो सुमूर्च्छं मोहाजगाद च । वन्धो मया किं क्वचिदपमानना चक्रे ? किं मौनी स्थितोऽसि ? ।
 त्वत्येनं स्थितेऽहं पुत्राभ्यामप्युज्जितः । विभीषणाद्याः सम्भूय रामं सगद्गदं जगदुः । प्रभो धैर्यं भज । सौमित्रेण्ड्रसंस्कारपूर्वमौद्ध-

देहिकं सम्प्रति कर्तव्यम् । इत्युक्त्वा क्रुद्धो रामस्तानूचे । रे खलाः किमिदम् ? मद्भ्राता जीवति । सर्वेषां शुष्माकं मृतकार्यं कर्तव्यम् ।
ममानुजो दीर्घायुः स्वात् । आतर्त्रतर्षत्स ! ब्रूहि । खलानां प्रवेशोऽस्ति । किं मां खेदयसि ? यद्वा वत्स ! खलसमक्षं तव कोपो नो-
चितः । इत्युक्त्वा स्कन्धे तमारोप्याऽन्यत्र ययौ । कदाचित्स्वयमस्नपयत् । कदाचिद्विलेपनैर्विलिलेप । कदाचित्तस्य पुरो दिव्यभोज्यैः
स्थालं सम्पूर्णं सुभोच । कदाचिदंके कदाचित्चले न्यास्यत् । कदाचित्स्वयमाभाष्य स्वयं प्रतिबभाषे । कदाचित्संवाहकीभूय स्वय
ममर्द । इत्यादिविफलाशेषाः कुर्वतो विस्मृतान्यकृत्यस्य पणमासा ययुः । इन्द्रजित्सुन्दात्मजास्तमुन्मत्तं श्रुत्वा जिघांसवोऽभ्येयुः ।
अयोध्यां सैन्यै रुरुयुः । रामोऽपि सौमित्रि सौमित्रि स्वांके न्यस्य वज्रावत्तं धनुरास्फालयत् । तदा जटायुर्नाकिभिः सहाऽऽसनकम्पेन साहे-
न्द्रादाययौ । तेऽस्योऽद्यापि सुरा रामगृह्या इति वदन्तो नेष्टुः । अत्र रामो देवसखा पुरोविभीषणोऽस्माकं हन्ता इति भीता द्वीणा-
श्च संवेगादतिवेगमुनेः पार्श्वे प्रवग्रजुः । ततो जटायुर्देवो रामस्य बोधार्थं पुरः स्थित्वा शुष्कद्रुमं जलेन सिपेच । करीपं क्षित्वा दृषदि-
पचिर्नी रोपयामास । अकाले मृतोऽस्या लाङ्गलेन बीजान्युवाप । यत्रे बालुकाः क्षित्वा तैलार्थं पर्यपीलयत् । एवमन्यदप्यसाधकमदर्श-
यत् । रामस्तमूचे । किं शुष्कं द्रुं सिञ्चसीत्यादि । देवोऽप्यूचे । इयच्छेद्वेत्सि तत्किं मृतकं स्कन्धे वहसि ? रामो लक्ष्मणवपुरालिङ्ग्य
प्रत्यूचे । अमङ्गलं किं भाषसे ? दृक्पथं त्यज । अग्रान्तरे कृतान्तवदनो देवस्तद्वोधार्थमाययौ । स्त्रीमृतकं स्कन्धे न्यस्य रामोपान्ते
चचार । रामः प्रोचे । उन्मत्तोऽसि ? स्त्रीमृतकं वहसि । कृतान्तोऽप्यूचे । किममङ्गलं वक्षि । ममैषा प्रेयसी । त्वन्तु किं शवं वहसि ?
इत्यादि तदश्रितैर्बहुभिर्जातचेतनो रामो दृष्यौ । किं सत्यं ममानुजो न जीवति ? ततस्तौ देवौ रामाय लब्धबोधाय स्वं निवेद्य स्व-
स्थानं ययुः । रामोऽनुजस्य मृतकार्यं कृत्वा दीर्घां प्रपित्सुः शत्रुमं राज्यादानायाऽऽदिदेश । तस्मिन्नपि दीक्षाकृताऽऽग्रहे लवणात्म-

जायानङ्गदेवाय राज्यं दत्त्वाऽर्हदासश्रावकेणोपदिष्टस्य मुनिसुव्रतवंशस्य सुव्रतपैरन्तिके शत्रुघ्नविभीषणसुग्रीवविराधैरन्यैश्च नृपैः समं
 रामो व्रतं जग्राह । रामे निष्क्रान्ते षोडश नृपसहस्राणि निष्क्रान्तानि । सप्तत्रिंशत्सहस्राणि स्त्रियः प्राव्रजन् । श्रीमत्याश्च साध्व्याः परि-
 च्छेदे चभूवुः । रामो नानाभिग्रहो गुरुपादान्ते षष्ठ्यब्दीं तपस्तेये । गुर्वनुब्रूया प्रतिपन्नैकविहारी निर्भीरुटव्यां गिरिकन्दरे ययौ । अहं
 तत्रैव निशि ध्यानशुपस्वस्यावधिज्ञानमभूत् । चतुर्दशरज्जुममं विश्वं पश्यन्देवाभ्यां हतं नरके गतमनुजं ज्ञात्वा दृश्यौ । अहं
 प्राग्धनदत्त्वाऽऽख्योऽभूवम् । तदा च लक्ष्मणो वसुदत्ताऽऽख्यो ममाऽनुजोऽभूत् । तत्राऽप्यकृतकृत्योऽसौ मुधैव विपन्नः । अस्मिन्नपि
 ममेऽस्य कौमारेऽब्दशतं सुधा ययौ ।

शतत्रयं मण्डलित्वे चत्वारिंशत्तु दिग्जये । वर्षैकादशसहस्राः सार्धा राज्येऽब्दपष्टि च ॥४७॥

एवमस्याविरतस्यैव द्वादशवर्षसहस्रात्मकं सर्वमायुर्नरकावहं ययौ । तयोर्मायावधकयोर्देवयोर्न दोषः । कर्मणामीदृग्विधपाकः । एवं ध्या-
 यन्रामो विशेषतो निर्ममस्तपःसमाधिनिष्ठोऽधिकं बभूव ।

अथ स्यन्दनस्थले पुरे षष्ठोपवासान्ते पारणाय विवेश । पौराः प्रचुरसंमदाः सम्भ्रुवीनास्तं नयनोत्सवमायान्तं समापेतुः । पौर्यः
 स्वस्वगृहाजिरे तस्य भिक्षादानाय विचित्रभोज्यपूर्णानि भाजनानि पुरो दधुः । पौराणां हर्षतुमुले जाते गजाः स्तम्भान्बभञ्जुः । हया-
 उत्कर्णतां ययुः । रामोऽप्युज्ज्वलधर्माभित्तः पौरदौकितसाहारं न जग्राह । नृपागारं तु गतः । प्रतिनन्दिनृपेणोज्ज्वलतधर्माद्वारेण प्रति-
 लम्भितो विधिवद् बुभुजे । सुर्वसुधारादिपञ्चकं कृतम् । रामोऽप्यरण्यं गतो भूयः पुरश्चोभो मा भूदिति पुरे प्रवेशाभिग्रहं जग्राह । अ-
 रण्ये चेन्द्रिधा लप्स्यते, तदा पारणं, नान्यथेति । देहेऽपि निरपेक्षः प्रतिमाधरः समाधियुतस्तस्थौ । अन्यदा तत्र विपर्यस्तशिक्षाश्चाकृष्टः

प्रतिनन्दिनृप आययौ । सोऽश्वीनन्दपुण्याख्यसरसः पङ्के ममञ्ज । अत्रुपदं च सैन्यमाययौ । राजा तमश्चं पङ्कादुत्तार्य सैन्यं तत्र न्यस्य
 स्नात्वा सपरिच्छदो बुधले । पारणेच्छं रामर्षिभागतमभ्युत्थाय शेषैर्भक्तपानैः प्रत्यलम्भयत् । दिवो रत्नवृष्टिः । रामदेशनया नृपाद्याः
 श्रावका जाताः । ततः प्रभृति धनदेवीभिः पूज्यमानो रामस्तत्रैव स्थितो मासेनैकेन द्वित्रिचतुर्षां मासैः पारयामास । कदाचित्पर्यङ्क-
 स्थः, कदाचित्प्रलम्बितभुज उत्कटिकासीनो वा, ऊर्ध्वबाहुर्वा, अङ्गुष्ठस्थो वा, पाणिस्थो वा एवं नानासनस्तपस्तेपे । अन्यदा कोटि-
 शिलां ययौ । तामध्यास्य क्षपकश्रेणिस्यो निधिप्रतिमाधरः शुक्लध्यानान्तरं भेजे । तदा सीतेन्द्रोऽवधिना ज्ञात्वा दध्यौ । चेदसौ
 संसारी स्यात् तदा भूयोऽमुना युज्ये । अनुकूलैरुपसर्गैरुपद्रवामि । यथा मन्मित्रं सुरः स्यात् । उपराममागत्य वसन्तभृषितयुधानं
 विचक्रे । कोकिलालिखाः प्रससुः । सीतेन्द्रः सीतारूपं विकृत्य नानास्त्रीभिः सह शोचे । प्रिय ! त्वत्प्रिया सीताऽस्मि । तदा त्वां
 त्यक्त्वा प्रव्रजिता पश्चात्तापममजम् । एतामी रक्ताभिः खेचरीभिरहं शार्थिता रामं स्वीकुरु । तं चास्मन्नाथं कुरु । तत्प्रभो ! माममूढ
 स्वीकृत्य रमस्वेति त्रुवाणे सीतेन्द्रे वैक्रियः खेचरनार्यः संज्ञीतं चक्रुः । तथाप्यक्षुब्धस्य रामर्षेर्भाषिशुक्लद्वादश्यां निशोऽन्ते यामे
 केऽलग्रानमजनि । सीतेन्द्रोऽन्ये च सुरास्तस्य केवलमहिमानं व्यधुः । स्वर्णञ्जासीनश्चामरातपत्रराजितो रामो धर्मदेशनां चक्रे ।
 मीनेन्द्रो देशनान्ते क्षमयित्वा नत्वा सौमित्रिरावणगतिं पप्रच्छ । रामः प्राह । शम्भुकदशास्यो लक्ष्मणश्च तुर्ये नरके सन्ति । तत
 उच्यते दशास्यसौमित्री श्रग्विदेहे विजयावतीपुर्यां सुनन्दरोहिणी पुत्रौ जिनदाससुदर्शनौ भूत्वाऽर्द्धद्रुमं प्रपाल्य सौधमे देवौ भवि-
 ष्यतः । च्युत्वा विजयापुर्यां श्रावको भूत्वा मृत्वा हरिवर्षे पुर्यो भाविनौ । ततो देवौ । च्युत्वा विजयापुर्यां कुमारवार्तरादलक्ष्म्योः
 कुमारौ जयकान्तजयप्रभौ संयमं प्रपाल्य लान्तकं यास्यतः । तदा त्वमच्युताच्युतोऽत्रैव मरते सर्वरत्नमतिशक्ती भविता । तौ तु

नान्युत्तरान्त्रापुमंपरयो भावितौ । त्वं प्रयज्य वैजयन्तं यास्यसि । इन्द्रायुधस्तु रावणजीयः शुभं भवप्रयं भ्रान्त्वा तीर्थच्छत्रो-
 वरुमर्त्तयिष्यति । ततः स तीर्थनाथो भविता त्वं तु वैजयन्ताञ्जुतस्तस्य गणधरो भावि । ततस्तौ मोक्षं यास्यतः । लक्ष्म-
 षजीमन् त्वय्यनुमंपरथः शुभगतीर्यस्यति । ततश्च पुष्करद्वीपे प्राग्निदेहे रत्नचित्रापुर्यां चक्री भूत्वा मन्त्रज्य तीर्थनाथत्वं प्राप्य
 निगंस्यति । सीतेन्द्रतरुच्छत्रा रामं नत्वा स्नेहा क्ष्मणं ययौ । तत्र शम्भूकरावणौ विकृतैः सिंहादिरूपैर्लक्ष्मणेन युध्यमानौ
 दृश्ये । परमायामिका नैवं युध्यमानानां वो दुःखं भावीत्युक्त्वाऽप्रिकुण्डेषु तान्पधुः । दह्यमाना रत्नस्त्रयोऽपि ततः कृद्धा
 नैलङ्गभ्यां निदधिये । ततो आन्द्रे चिद्धियिरे । इत्यादि तेषां दुःखं प्रेक्ष्य सोऽसुरान्त्रे । किं रे न विव्य ? असी पुलयोत्तमा
 भ्रान् । दुरमपसरतेति तान् निषिष्य शम्भूकरावणौ प्रत्याह । युवां प्राक्कृतकर्मणसं नरकं गतौ । दृष्टोदकं प्राग्वरं किमद्यापि
 न युवागमिष्युक्त्वा सौमित्रे रावणस्य च बोधाय रामाख्यातमाचख्यौ । तावप्यूचाते । कृपालो साधु कार्पीः । तव शुभोपदे-
 नेन दुःखविस्थितिर्जाना । प्राक्कर्मभिरपितो नरकावासो दीर्घः । तदुःखं कोऽपनेष्यति । सीतेन्द्रोऽवोचत सुरलोके त्रीनपि
 नेष्यामीति । ते तेनोद्धृताः कणशः पेतुः । भूयोऽपि मिलिताङ्गानुद्ध्रे । ते तथैवाऽपतन्त । ते सीतेन्द्रमूचुः । एव्ध्रियमाणानाम-
 स्माकमधिकमेव दुःखं भवति । दां याहि । सीतेन्द्रस्तान्मुक्त्वा रामं नत्वा शाश्वतार्हतीर्ययात्रायै नन्दीश्वरादिषु ब्रजन्देवकुरुप्रदेशे
 भामण्डलजीवं दृष्ट्वा स्नेहात्प्रतिबोध्य स्वस्थानं ययौ । रामः केवलित्वे पञ्चविंशत्यब्दीं भव्यान्प्रबोध्य पञ्चदशशब्दसहस्राण्यायुः पाल-
 यित्वा परं पदं प्रपदे ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्ठिशलाकापुरुषचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि रामनिर्वाणगमनो नाम दशमः सर्गः ॥
 ॥ समाप्तं चेदं रामायणम् ॥

॥ अथैकादशः सर्गः ॥

नमो नमिजिनेन्द्राय सुरेन्द्रमहिताङ्घ्रये । कर्मद्रुमगजेन्द्राय धरित्रीकल्पशाखिने ॥१॥
 अत्रैव जम्बूद्वीपे प्रत्यग्विदेहे भरताभिधे विजये कौशाम्बी पूः । सिद्धार्थो राजा । सुदर्शनपैरात्तदीक्षः कैश्चित्स्थानकैस्तीर्थकृत्नाम-
 कर्माऽर्जयित्वाऽपराजिते ययौ । त्रयस्त्रिंशदर्णवोपममायुः पूरयामास । इतश्चात्रैव भरते मिथिलापुर्यां विजयराजस्य वप्रादेवीकुक्षावश्व-
 पुरूपणिमायामधिन्यां चतुर्दशस्रज्जन्तस्तैर्यथैकैश्चक्रजन्माऽवातरत् । श्रावणकृष्णष्टम्यामश्विनीधिष्ण्ये नीलोत्पलाङ्गं स्वर्णाभं देवी
 सुतमथत । दिक्कुमारीकाः द्युतिकर्माणि चक्रुः, इन्द्रा मेरौ स्नपनं च । विजयो राजा प्रातर्महमकारयत् ।
 प्रभौ गर्भस्थिते रुद्धा पुण्यासीन्मिथिलारिभिः । अधिप्रासादमारोहद्वप्रदेवी च तत्क्षणम् ॥२॥
 वप्रां प्रेक्ष्य च तद्गर्भानुभावाद्विजयं नृपम् । यत्रेमुद्विप इत्यस्य नमिरित्यभिधा दधे ॥३॥
 यौवनस्यः प्रभुः पञ्चदशचापोन्वो रजे । सार्धे द्वे वर्षसहस्रे व्यतिक्रम्य पित्रा दत्तं राज्यमपात् । पञ्चान्दसहस्राणि राज्यं पालयित्वा
 लोकान्तिकवोधितो राज्ये सुप्रभं पुत्रं न्यस्य चार्पिकं दानं दत्त्वा ।

सुप्रभायैर्नृत्यैः शक्रादिभिर्देवैर्वृतः प्रभुः । देवकुर्वा शिथिकया सहस्राश्रवणं ययौ ॥४॥

आपाठ्ठपानगम्यामशिन्यां नरभेन्दुनि नृपसहस्रयुतः प्रष्टेन प्रात्रजन् । जातमनोज्ञानो द्वितीयेऽहनि वीसुरे दत्तराजेन धैरेय्या
 पारितः । गुरैस्तत्र वगुपारादिपञ्चकं पीठं च चक्रे । प्रभुर्नवमासानन्यत्र विहृत्य सहस्रात्रवणे दीक्षास्थाने पष्टेन बकुलस्याघः प्रतिमया
 तस्यौ । तदा मार्गशुक्लैकादश्यामश्विनीभे केवलमुदपादि । सुराः समवसरणमशीत्यधिकचापशतोष्वाऽशोकशृपितं व्यधुः । प्रसुरशोकं
 द्रदधिनीठत्य वीर्यापि नत्वा प्राह्मुलो रत्नसिंहासने न्यपदत् । अन्यदिशु व्यन्तरकृतं प्रतिविम्बत्रयं वधुव । यथास्थानं सङ्घे निषण्णे
 शक्रे मृत्या पिते मसुदेशनां चक्रे । असारोऽयं संसारः । ततो यतिधर्माय यतेत । तत्राऽशक्तः श्राद्धधर्मायोत्तिष्ठेत । अहोरात्रं
 धर्मचेष्टाभिः श्राद्धो नयेत् । ब्राह्मे सुहृत् उचिष्टेत् । गृहस्थोऽपि विशुद्धवतीति यावत् । कुम्भाद्याः सप्तदश गणधरा आसन् । प्रभोर्दे-
 वनान्ते कुम्भदेशनां ध्रुत्वा शक्राद्याः स्वस्थानं ययुः ।

तत्तीर्यजन्मा मुकुटिर्यक्षस्यक्षश्चतुर्मुखः । स्वर्णवर्णो वृपरथश्चतुर्भिरदक्षिणैर्भुजैः ॥५॥
 घृतमातुलिङ्गशक्तिमुद्रामयदैर्युतः । वामैः पुनर्नकुलकपर्शुवज्राक्षसूत्रिभिः ॥६॥ (युग्मम्) ॥७॥
 तथैव देवी गांधारी श्वेताङ्गी हंसयाहना । दोर्भ्यां वरदखङ्गिभ्यां दक्षिणाभ्यां चिराजिता ॥७॥

यामाभ्यां वीजपूरिभ्यां बाहुभ्यामुपशोभिता । अमृतामित्युभे भर्तुर्नभेः शासनदेवते ॥८॥
 मयोः साधूनां विशतिः सहस्राः । साध्वीनामेकचत्वारिंशत्सहस्राः । पूर्वभृतां सार्धां चतुःशती । अवधिज्ञानिनां षोडश शताः । मनो-
 ज्ञानिनां षष्ट्यत्र द्वादशशती । केवलिनां षोडश शताः । जातैकियलब्धीनां पञ्च सहस्राः । वादिनां सहस्रम् । श्राद्धानां लक्षं
 सप्ततिः सहस्रांशु । श्राविकाणां त्रिलक्षा अपचत्वारिंशच्च सहस्राः । सम्मेताद्रौ मुनिसहस्रेण सह मासमनशनी वैशाखकृष्णदशम्याम-

ध्वनिमे वैश्वनिभिः समं सिद्धः ।

त्रिपष्टि-
ग्रन्थासुपूर्णे
वर्तते

कौमारेऽन्धानां सहस्रौ सार्धौ राव्ये तु पञ्च ते । व्रते सार्धौ सहस्रौ चेत्ययुतायुर्नमिप्रभुः ॥९॥
श्रीमृनिमुद्रवनिर्वाणत्पदस्रब्दलक्षणे नमिनिर्वाणम् । सुराः शरीरसंस्कारसूत्रं श्रीनमोः सपरिवारस्य निर्वाणकल्याणं व्यधुः ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रधिरचिते त्रिपष्टिशलाकापुष्पचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि नमिनाथचरितवर्णनो नामैकादशः सर्गः ॥

॥ अथ द्वादशः सर्गः ॥

नमो विहरलेव हरिपेणधक्री । तचरितं यया । अत्रैव भरतेऽनन्ततीर्थे नरपुरे नराभिरामो नृपः । प्रव्रज्य सनत्कुमारं सुरोऽभूत् ।
पाश्चात्तन्ने काम्पीत्यपुरे इत्याकृतं महाहरिराजस्य मेराकृशावतीर्णः । पञ्चदशययुस्तुङ्गो हेमामो हरिपेणः सुतोऽजनि । युवा राज्ये-
नमिपिकः । अरुनालायां चक्ररत्नं प्रादुरभूत् । अन्यान्यपि त्रयोदश रत्नानि जज्ञिरे । दिग्जयः । द्वादश्याब्दानि चक्रित्वाभिपेको-

१ प्राच्यो मागधीर्यकुमारं, यस्याब्धौ वरदाप्रपति, पश्चिमाब्धौ प्रसासेशं सुरं, सिंधु, वैताड्ये वैताड्याद्रिकुमारं, ततः कृतमालदेवं, सेनान्या
मिन्धोः पश्चिमनिपुटं, यगाविधि तमिस्रां प्रविश्य निर्गल्य च आपातनामो म्लेच्छान्, सेनान्या सिन्धोः पश्चिमनिपुटं हिमपल्लुमारं च जित्वा ऋष्य-
भरुटे स्वयाम लिगिन्या सेनान्या गांगं निपुटमजयत् । उमयश्रेणिविद्यार्पेर्दण्डे नान्यमालं सण्डप्रपातया निर्गलय सेनान्या गांगं निपुटं
त्पदिना गह्रत्यामादासयामाम । तत्र गह्रासुलमाराथ्यासिनो नव निशयो वदीवभूजुः ।

॥५१॥

सप्तमे
पर्वणि
द्वादशः
सर्गः

॥५१॥

त्सवः । प्रवज्य निवृत्तो दशमधक्री । कौमारे वर्षाणि (३२५) सपादानि त्रीणि शतानि, मण्डलित्वे ३२५, जये सार्धशतम्, चक्रित्वे सार्धाष्टशताधिकाष्टसहस्राणि (८८५०) व्रते सार्धत्रिशतानि ३५०, एवं वर्षायुतायुः ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्ठिशलाकापुरुषचरिते गद्यबन्धे सप्तमपर्वणि हरियेणचक्रवर्तिचरितवर्णनो नाम द्वादशः सर्गः ॥

॥ अथ त्रयोदशः सर्गः ॥

नमेस्तीर्थे जयधक्री, तच्चरित्र यथा-अस्यैव लम्बूद्वीपस्यारवते श्रीपुरे वसुंधरो राजा । पद्मावती प्रिया । मृत्योरुद्विग्नो विनयं धरं सुतं राज्ये न्यस्य मनोहरवने वरधर्मपैः प्रव्रज्य सप्तमकल्पं ययौ । मगधेषु राजगृहे इक्ष्वाकुवंशे विजयरालो वप्रायां सुतो जातः जयो नाम घनुद्वादिशकौचः काञ्चनच्छविः । तस्य पित्रा दत्तराज्यस्य, आशुभागारे चक्रं समुत्पेदे । कृतदिग्जयोऽखण्डविक्रमः पदखण्डां भुवं भुत्वा प्रवव्राज । कौमारे वर्षत्रिशतम्, मण्डलित्वे ३००, दिग्जये शतम्, चक्रित्वे एकोनत्रिशतिः शतानि, व्रते चत्वारि शतानि, एवं वर्षाणि त्रीणि सहस्राण्यायुः । ततः सिद्धः ।

॥ इत्याचार्यश्रीहेमचन्द्रविरचिते त्रिपष्ठिशलाकापुरुषचरिते गद्यबन्धे सप्तमे पर्वणि जयचक्रिचरितवर्णनो नाम त्रयोदशः सर्गः ॥
रामलक्ष्मणदशानना नमिस्तीर्थकृच्च हरियेणचक्रभृत् । चक्रभृच्च जय इत्यमुत्र पञ्चवर्णिताः श्रुतिसुखाय सन्तु वः ॥

॥ समाप्तं चेदं गद्यवद्धं सप्तमं पर्व ॥